

Ma'rufjon Ashurov

**BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI
VOSITASIDA MADANIY ORİYATNI
SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY
PEDAGOGIK YONDASHUVLARI**

MONOGRAFIYA

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSYALAR VAZIRLIGI

Ma’rufjon Ashurov Abdumutalibovich

**BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI VOSITASIDA MADANIY
ORIYATNI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK
YONDASHUVLARI**
(MONOGRAFIYA)

UDK 78.071.4:373.3:008(575)

M.A.Ashurov. Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari. [monografiya] – «Al-Bilol» nashriyoti. Toshkent – 2025. – 185 b.

Mas’ul muharrir:

San’atshunoslik fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Faxriddin Meligaliyevich Abduvohidov

Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mohigul Shaniyazovna Qurbonova

Taqrizchilar:

Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qurbonniyoz Berdiyevich Panjiyev

Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

To’xtasin Ibodovich Rajapov

“Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari” monografiyasi bolalar tarbiyasida madaniy oriyat tushunchasini chuqur anglash, uni musiqiy ta’lim vositasida shakllantirish va rivojlantirish masalalariga bag’ishlangan. Monografiyada bolalar musiqa adabiyotining ma’naviy-estetik va tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida madaniy oriyatni rivojlantirish strategiyalari asoslanadi.

Monografiyada kompetensiyaviy, integrativ, kreativ, psixopedagogik va refleksiv yondashuvlar orqali madaniy o’zlikni shakllantirish texnologiyalari tahlil qilinib, musiqiy asarlar orqali estetik va axloqiy tarbiyani uyg’unlashtirishning innovatsion metodikasi ishlab chiqilgan. Tajriba-sinov natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar esa ushbu yo’nalishdagi ta’lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan.

Monografiya musiqa pedagoglari, tadqiqotchilar, magistr va doktorantlar, shuningdek, umumiy o’rta ta’lim maktablarining musiqa o’qituvchilari uchun mo’ljallangan.

Soʻz boshi

Bugungi globallashuv, raqamli madaniyat va tezkor axborot oqimlari davrida oʻsib kelayotgan avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda tarbiyalash, ularning madaniy ongini shakllantirish taʼlim tizimining eng muhim ustuvor yoʻnalishiga aylanmoqda. Ayniqsa, bolalar ongiga musiqiy va estetik tushunchalarni singdirishda **bolalar musiqa adabiyoti**ning tarbiyaviy salohiyati beqiyosdir. Musiqa — bu nafaqat sanʼat turi, balki oʻquvchi qalbiga yoʻl topadigan, undagi insoniylik, goʻzallik va axloqiy mezonlarni uygʻotadigan kuchli pedagogik vositadir.

Ushbu monografiyani yozishimdan koʻzlangan maqsad — **musiqa adabiyoti vositasida yosh avlodda madaniy oriyatni shakllantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlarni aniqlash, tahlil qilish va metodik jihatdan takomillashtirishdir**. Kitobda nazariy asoslar, metodik yondashuvlar, tajriba-sinov ishlari va amaliy tavsiyalar uygʻun holda yoritilgan boʻlib, u musiqiy-taʼlimiy jarayonni yangicha fikrlash asosida tashkil etishga chorlaydi.

Shuningdek, ushbu monografiya musiqa oʻqituvchilari, metodist-uslubchilar, pedagogika sohasida izlanayotgan tadqiqotchilar hamda madaniyat va sanʼat muhitida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun nazariy va amaliy jihatdan foydali qoʻllanma boʻlib xizmat qilishi kutilmoqda. Unda ilgari surilgan pedagogik yondashuvlar – **kompetensiyaviy, integrativ, kreativ, refleksiv va intuitiv metodlar** orqali bolalarda nafaqat musiqiy bilim va koʻnikmalar, balki **madaniy ong, estetik baholash, ijtimoiy masʼuliyat va shaxsiy tafakkur** shakllanishiga erishish koʻzda tutilgan.

Monografiya orqali men, nafaqat musiqiy taʼlimning shakl va usullarini takomillashtirish, balki bolalar qalbida milliylik, vatanparvarlik va madaniy ongni uygʻotish yoʻlida kichik boʻlsa-da, ilmiy-amaliy hissa qoʻshishga harakat qildim. Ishonchim komilki, ushbu ilmiy izlanishlar kelgusida yana chuqurlashtirilib, milliy musiqiy tarbiyaning yangi zamonaviy modelini yaratishda muhim zamin boʻlib xizmat qiladi.

Muallifdan

Kirish

Tadqiqotning dolzarbligi: Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirishning bugungi ta'lim tizimidagi roli. Zamonaviy ta'lim tizimi global miqyosda o'zgarishlarga duch kelmoqda va uning asosiy maqsadlaridan biri – bolalarga nafaqat bilim, balki ularning madaniy, ma'naviy va ijtimoiy qadriyatlarni to'g'ri qabul qilishni o'rgatishdir. Shuning uchun, bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirish masalasi bugungi kunda ayniqsa dolzarb bo'lib, ta'limning har bir bosqichida muhim ahamiyatga ega. Musiqa adabiyoti bolalar uchun nafaqat estetik va musiqa ko'nikmalarini rivojlantirish, balki ularning madaniy anglash darajasini oshirish, jamiyatdagi asosiy axloqiy qadriyatlarni tushunishga yordam berish vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish jarayoni nafaqat musiqa shakllarini, janrlarini, ularning strukturaviy xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi, balki musiqa orqali madaniy qadriyatlar va oriyatni o'zlashtirishni ham ta'minlaydi. Musiqa adabiyoti, o'quvchilarga, milliy va xalqaro musiqa merosini, musiqaning tarixiy va madaniy kontekstini¹ o'rganish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, musiqa asarlari orqali bolalar estetik his-tuyg'ularini rivojlantiradi, madaniy oriyatni o'zlashtiradi va bu jarayonni ichki anglash orqali amalga oshiradi. Musiqaning emosional va intellektual xususiyatlari bolalar uchun nafaqat estetik qoniqish, balki ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlar tizimini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda ta'lim tizimida madaniy oriyatni shakllantirish, ayniqsa globalizatsiya, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va madaniy diversifikatsiya jarayonlarida dolzarb masalaga aylangan. Madaniy oriyatning shakllanishi faqatgina bolalar uchun qaysi qadriyatlar muhimligini anglashda emas, balki ular o'rganayotgan madaniyatlarning tarixiy, estetik va axloqiy asoslarini tushunishda ham yordam beradi. Musiqa adabiyotini o'rganish orqali bolalar nafaqat o'z milliy madaniyatini, balki jahon madaniyatining bir qismi sifatida ham shakllanadi. Musiqa

¹ **Kontekst** — bu so'z yoki voqea, fikr, san'at asari yoki matnning atrofidagi shart-sharoitlar, holatlar va bog'liq omillar majmuasidir. Bu atama odatda biror narsa (so'z, ibora, asar) to'g'ri va chuqur tushunilishi uchun zarur bo'lgan tarixiy, madaniy, ijtimoiy yoki mantiqiy muhitni anglatadi. **Kontekst** — bu biror narsa qanday sharoitda, qachon, qayerda va nima uchun yuz bergani yoki aytilganini tushuntiruvchi fon (asos)dir.

orqali ularga tarixiy, madaniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar haqida keng tasavvur hosil bo'ladi. Shu sababli, musiqa adabiyotining ta'lim jarayonidagi roli, o'quvchilarda jamiyatga bo'lgan hurmatni, o'z madaniyati va boshqalar madaniyatini anglashni shakllantiradi.

Shuningdek, bugungi ta'lim tizimida bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning qo'llanilishi zarur. Kreativ, integrativ, psixo-pedagogik yondashuvlar yordamida bolalarni nafaqat musiqa asarlarini o'rganishga, balki ularning mazmunini chuqur tahlil qilishga, musiqaning ichki tuzilishini anglashga undash mumkin. Shunday qilib, pedagogik jarayonda yangi metodlar va yondashuvlar yordamida musiqa adabiyoti bolalarga nafaqat musiqiy ko'nikmalarni, balki madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ularni amalda qo'llashni o'rgatadi. O'quvchilar musiqa asarlari orqali axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni anglab, o'z jamiyatining madaniy hayotiga faol ravishda hissa qo'shishlari mumkin.

Bundan tashqari, madaniy oriyatni shakllantirishda bolalar musiqa adabiyotining o'rni hali to'liq o'rganilmagan. Bu masala nafaqat ilmiy izlanishlarni, balki amaliy ta'limda ham innovatsion yondashuvlar va metodlarni qo'llashni talab etadi. Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish, shuningdek, musiqa orqali madaniyatga oid axloqiy qadriyatlarni qabul qilish jarayonini chuqurroq o'rganish va pedagogik uslublarni yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Ta'limdagi global o'zgarishlar va texnologik inqiloblar yangi pedagogik metodlar, yondashuvlar va didaktik materiallarni yaratishni talab qiladi, bu esa bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirishda yanada samarali metodlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Shunday qilib, bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirish bugungi ta'lim tizimida muhim va dolzarb masala hisoblanadi. Bu jarayon, o'quvchilarda nafaqat musiqiy ko'nikmalarni, balki madaniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni qabul qilish va anglashni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu ilmiy tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u pedagogik yondashuvlarni yangilash,

yangi metodlarni ishlab chiqish va bolalar ta'limining sifatini oshirish orqali jamiyatning madaniy va ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Monografiyaning maqsadi va vazifalari: Madaniy oriyatni shakllantirishdagi musiqaning o'рни va pedagogik yondashuvlar.

Monografiyaning asosiy maqsadi — bolalar musiqa adabiyotini o'rganish orqali madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlarini o'rganish va ularning ta'lim tizimidagi ahamiyatini ochib berishdir. Musiqa ta'limi, har bir jamiyatda milliy madaniyatni saqlash, rivojlantirish va avloddan-avlodga uzatishning asosiy vositasi sifatida katta rol o'ynaydi. Aynan musiqa, bolalarda estetik his-tuyg'ularni, axloqiy qadriyatlarni, madaniy anglashni va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, musiqa adabiyotining tarbiyaviy va pedagogik potentsiali alohida ahamiyatga ega.

Maqsad: Monografiyaning asosiy maqsadi — bolalar musiqa adabiyotini o'rganish jarayonida madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning o'рни va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ta'lim jarayoniga qo'llanishini ko'rsatishdir. Musiqa o'rganish, o'z navbatida, bolalarda nafaqat musiqa bilimlarini, balki ijtimoiy, madaniy va estetik qadriyatlarni shakllantirishga imkon yaratadi. Madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida musiqaning ta'siri, uning mazmuni va shakllari pedagogik jarayonga chuqur ta'sir o'tkazadi, shu sababli uning o'rganilishi dolzarb va zamonaviy pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan juda muhimdir.

Monografiyada, shuningdek, musiqa ta'limi orqali bolalar madaniyatini shakllantirishda pedagogik yondashuvlarning ahamiyati va roli ko'rib chiqiladi. Har bir pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun yondashuvlar, metodlar va texnikalarning yangilanishi zarur. Musiqa, o'zining estetik va emosional kuchi bilan, bolalar ongida axloqiy va madaniy qadriyatlarni shakllantirishga imkon yaratadi. Pedagogik yondashuvlar bolalarning musiqiy tafakkurini rivojlantiradi, ularni madaniyatning haqiqiy qadrini anglashga yordam beradi va jamiyatda o'zining madaniy o'rnini topishlariga turtki bo'ladi.

Vazifalar: Monografiyaning quyidagi vazifalarini amalga oshirish rejalashtirilgan:

1. Musiqaning madaniy oriyatni shakllantirishdagi rolini o'rganish:

- Musiqa, nafaqat bolalar uchun estetik va didaktik vosita, balki jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni uzatishning asosiy vositasi sifatida ko'riladi.
- Madaniy oriyatni shakllantirishdagi musiqaning ahamiyatini tahlil qilish va uning tarbiyaviy potencialini chuqur o'rganish.
- Musiqa orqali bolalarda milliy va jahon madaniyatiga bo'lgan hurmatni rivojlantirish, musiqaning didaktik xususiyatlari va uning tarbiyaviy ahamiyatini ko'rsatish.

2. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarni aniqlash va ularning amaliyotdagi qo'llanilishini o'rganish:

- Pedagogik jarayonlarda musiqaning rolini yangilash va uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish.
- **Kognitiv pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv va kreativlikni rivojlantirish** kabi zamonaviy yondashuvlar orqali musiqaning o'quvchilar ongida madaniy qadriyatlarni shakllantirishdagi ahamiyatini tahlil qilish.
- Musiqa ta'limida kreativ yondashuvlarning o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli.

3. Madaniy oriyatni shakllantirishda bolalar musiqa adabiyotining samarali metodlarini ishlab chiqish:

- Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining metodik yondashuvlarini ishlab chiqish va o'quvchilarga ushbu adabiyotlarni o'rganish jarayonida samarali pedagogik vositalarni taqdim etish.
- Madaniy qadriyatlarni o'rgatishdagi musiqa adabiyotining rolini yuqori sifatli pedagogik metodikalar yordamida tushuntirish.
- Musiqa adabiyotining ta'lim jarayonida yangi va ilg'or pedagogik usullarni qo'llash va uning madaniy o'rganishga bo'lgan ta'sirini baholash.

4. Pedagogik metodlarni ishlab chiqish va ularni zamonaviy ta'lim tizimiga qo'llash:

- Bolalar musiqa adabiyotini o'rganishda zamonaviy metodlarni ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash.
- Pedagogik yondashuvlar yordamida musiqa orqali bolalarga madaniy oriyatni shakllantirishga yordam beradigan o'quv dasturlarini yaratish.
- Musiqa adabiyotining ta'lim tizimidagi integratsion roli va uning ijtimoiy ahamiyatini o'rganish.

5. O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda metodik, didaktik va psixologik jihatlarni tahlil qilish:

- Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish jarayonida pedagogik yondashuvlarning psixologik va didaktik jihatlarni tahlil qilish va samarali ta'lim metodlarini aniqlash.
- Bolalarning madaniy anglashini rivojlantirishda musiqa ta'limi va uning pedagogik metodlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash.

Monografiyaning maqsadi va vazifalari zamonaviy ta'lim tizimida bolalar musiqa adabiyotining madaniy oriyatni shakllantirishdagi o'rni va ahamiyatini to'liq tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, musiqaning pedagogik jarayondagi samarali qo'llanilishi orqali ta'limda yangi metodologik yondashuvlar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish maqsad qilib qo'yilgan. Bu orqali, bolalar musiqa adabiyotini o'rganish va madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida musiqaning roli yanada kuchayadi, ta'lim sifatining oshishiga, o'quvchilarda ijtimoiy, madaniy va estetik qadriyatlarni to'g'ri qabul qilishga imkon yaratadi.

Tadqiqot metodlari va nazariy-metodologik asoslari: Pedagogik, psixologik va didaktik metodlar. Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish orqali madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari tadqiqotining nazariy-metodologik asoslari chuqur ilmiy tahlilni talab etadi. Bu sohadagi ilmiy izlanishlar, birinchi navbatda, pedagogik, psixologik va didaktik metodlarning kombinatsiyasi orqali amalga oshiriladi, chunki musiqa ta'limi o'zining tabiatiga ko'ra turli sohalar — san'at, ta'lim, psixologiya va didaktika — bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu metodlarni qo'llash, o'z navbatida, madaniy

oriyatni shakllantirishning samarali mexanizmlarini yaratishga yordam beradi va o'quvchilarda musiqa va madaniyatga bo'lgan haqiqiy hurmatni rivojlantiradi.

1. Pedagogik metodlar. Pedagogik metodlar — bu o'quvchilarda bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ularda ma'lum bir ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan vositalar va yondashuvlar tizimidir. Pedagogik metodlarning maqsadi — musiqa ta'limi orqali o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishning samarali yo'llarini topishdir.

Monografiyada pedagogik metodlarning turli ko'rinishlari ko'rib chiqiladi, jumladan:

➤ **Aktiv pedagogik metodlar** — bu metodlar o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish, ularni mustaqil fikrlashga va ijodiy faoliyatga yo'naltirishga qaratilgan. O'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda, ayniqsa, ularni musiqa yaratish jarayonlariga, musiqiy ijro etishga, musiqiy tadbirlarga ishtirok etishga jalb qilish, ularda aktyorlik va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish zarur.

➤ **Integratsiyalashgan pedagogik metodlar** — musiqa ta'limi, boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda, o'quvchilarda keng madaniy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Masalan, musiqa va san'atni birgalikda o'rganish, adabiyot bilan musiqaning bog'lanishini ko'rsatish orqali madaniyatga bo'lgan hurmatni oshirish.

➤ **Innovatsion pedagogik metodlar** — zamonaviy texnologiyalar va interaktiv yondashuvlar asosida o'quvchilarda musiqiy tasavvurni va madaniy ongini rivojlantirish. Bularga kompyuter dasturlaridan foydalanish, virtual musiqa muhitlari yaratish va onlayn platformalarda musiqa ta'limini amalga oshirish kabi yondashuvlar kiradi.

2. Psixologik metodlar. Psixologik metodlar o'quvchilarning ichki psixologik jarayonlarini, xususan, ularning musiqa ta'limi jarayonida qanday munosabatlar, motivatsiya va his-tuyg'ularni rivojlantirayotganini o'rganishga qaratilgan. Psixologik metodlar o'quvchilarning tafakkur, xotira, diqqat, his-tuyg'ular va o'zini anglash kabi psixologik jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, ularning musiqa ta'limi orqali madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli muhimdir.

➤ **Motivatsion psixologiya** — o‘quvchilarning madaniy qadriyatlar va musiqaga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda motivatsiya muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda o‘quvchilarning musiqa darslariga qiziqishini va shu orqali madaniy anglashni qanday oshirish mumkinligini aniqlash zarur.

➤ **Emotsional psixologiya** — musiqa darslarida o‘quvchilarda estetik his-tuyg‘ularni rivojlantirish orqali madaniy oriyatni shakllantirish. Musiqa o‘quvchilarda estetik va emotsional tajriba yaratishda juda kuchli vosita bo‘lib, o‘quvchilarni madaniy qadriyatlar va ijtimoiy to‘g‘ri munosabatlarga yo‘naltirishda samarali ishlatiladi.

➤ **Kognitiv psixologiya** — musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilarning tafakkur jarayonlarini rivojlantirish. Musiqa va uning ta’sirida o‘quvchilarni diqqatni jamlash, analitik fikrlash va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga qaratilgan psixologik metodlar.

3. Didaktik metodlar. Didaktika, ta’lim jarayonining asosiy ilmiy sohasi sifatida, o‘quvchilarga qanday bilimlarni va qanday usullar bilan etkazish kerakligini o‘rgatadi. Didaktik metodlar, musiqa ta’limida madaniy oriyatni shakllantirishda pedagogik yondashuvlarning amalga oshirilishiga asos bo‘ladi.

➤ **Mazmunli didaktik metodlar** — bu metodlar o‘quvchilarga madaniyat, musiqa va ijtimoiy qadriyatlar haqida chuqur bilimlar berishga qaratilgan. Musiqaning madaniy rolini ko‘rsatish va bolalar uchun to‘g‘ri axloqiy-ijtimoiy qadriyatlarni belgilashda qo‘llaniladi.

➤ **Faoliyat metodlari** — o‘quvchilarda musiqa ijrosi orqali madaniy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga imkon beradi. O‘quvchilarni musiqa yaratishga, ijro etishga va madaniy merosni o‘rganishga jalb etish, shuningdek, musiqiy faoliyatni o‘quvchilarni ijtimoiy jihatdan rivojlantirishda muhim vosita sifatida ko‘riladi.

➤ **Integratsion didaktik metodlar** — musiqa va boshqa fanlarni birgalikda o‘rganish, madaniy qadriyatlarni kengroq shakllantirish. Bu metodlar, o‘quvchilarga musiqa orqali jamiyatda o‘z o‘rnini topish va madaniy o‘zlikni anglash imkoniyatini beradi.

Monografiyada bu metodlarning har biri alohida tahlil qilinadi, ularning amaliyotda qo'llanilishi, o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishdagi ahamiyati va samaradorligi ko'rsatiladi. Shuningdek, pedagogik, psixologik va didaktik metodlarning o'zaro uyg'unlashuvi, madaniy oriyatni shakllantirishdagi pedagogik samaradorlikni oshirishda qanday yordam berishi bo'yicha ilmiy xulosalar chiqariladi.

Tadqiqotning metodologik asoslari, shuningdek, zamonaviy pedagogik g'oyalar va nazariyalar bilan mustahkamlanadi. Shu tariqa, musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishning ilmiy asoslari va amaliy metodlari birlashtiriladi, bu esa madaniy anglashni, ijtimoiy moslashuvni va estetik hissiyotlarni rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Ilmiy yangilik: Madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar. Madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, ta'lim jarayonida yangi metodlar, texnologiyalar va pedagogik usullarni qo'llash orqali bolalar musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda madaniy qadriyatlar, estetik his-tuyg'ular va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga qaratilgan ilmiy yangiliklarni taqdim etadi. Ushbu yondashuvlar, nafaqat musiqa ta'limi sohasini, balki pedagogik ta'limning umumiy tizimini zamonaviy pedagogik, psixologik va didaktik nazariyalar asosida qayta ko'rib chiqishga imkon beradi.

1. Innovatsion pedagogik yondashuvlar: Innovatsion yondashuvlar, o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda eng so'nggi pedagogik g'oyalar va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilarning bilimlari va qobiliyatlarini faqat an'anaviy metodlar bilan emas, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalar, masalan, interaktiv yondashuvlar, ko'p formatli ta'lim materiallari, onlayn va oflayn ta'lim platformalari orqali ham rivojlantirish maqsad qilinadi.

➤ **Integratsion pedagogik yondashuvlar** innovatsiyalar asosida madaniy oriyatni shakllantirishda amalga oshiriladi. Musiqa va boshqa san'at turlari, shu jumladan, adabiyot, teatr va vizual san'atlar bilan integratsiyalashgan darslar o'quvchilarga keng ko'lamli madaniy bilimlarni va qadriyatlarni taqdim etadi.

Masalan, musiqa darslari adabiyot, tarix va madaniyat sohalari bilan o‘zaro bog‘lanadi, bu esa o‘quvchilarning umumiy madaniy anglashini kengaytiradi.

➤ **Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash** musiqiy ta‘lim jarayoniga yangi yondashuvlarni kiritadi. Musiqa kompyuter dasturlari (masalan, MuseScore, Sibelius, FL Studio) va interaktiv vositalar (masalan, smart taxtalar, mobil ilovalar) yordamida o‘quvchilarga musiqa yaratish, yozish, tahlil qilish va ijro etishda innovatsion usullarni taklif qilish mumkin. Bunday texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini oshiradi, ular o‘z fikrini yaratishda va musiqiy asarlarni tahlil qilishda yangi imkoniyatlarga ega bo‘ladi.

2. Madaniy oriyatni shakllantirishda texnologik innovatsiyalar: Madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar nafaqat pedagogik metodlarga, balki zamonaviy texnologiyalarga ham asoslanadi. Bugungi kunda kompyuter va axborot texnologiyalarining ta‘lim jarayoniga integratsiyalashuvi, o‘quvchilarning musiqiy ta‘limi orqali madaniyatni anglashda keng imkoniyatlar yaratadi.

➤ **Kompyuter dasturlari va ilovalar orqali musiqa ta‘limi** o‘quvchilarga musiqiy asarlarni tahlil qilish va yaratish imkoniyatlarini beradi. Masalan, FL Studio, Ableton Live, Logic Pro kabi dasturlar musiqiy kompozitsiyalar yaratishda, musiqa nazariyasini o‘rganishda va ijro mahoratini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarni taqdim etadi.

➤ **Virtual o‘quv muhiti** va onlayn ta‘lim platformalari o‘quvchilarga o‘z bilimlarini kengaytirish va rivojlantirishda qo‘shimcha imkoniyatlarni yaratadi. O‘quvchilar, masalan, YouTube, Yousician, Simply Piano kabi ilovalar orqali musiqa ta‘limini onlayn tarzda davom ettirishlari mumkin, bu esa ularning mustaqil o‘rganish va ijod qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

3. Pedagogik metodlar va yondashuvlarning innovatsion o‘zgarishi: Madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion pedagogik metodlar nafaqat o‘quvchilarning bilish faoliyatini rag‘batlantiradi, balki ularning estetik va ijtimoiy rivojlanishiga ham turtki beradi. Shu maqsadga erishish uchun yangi pedagogik metodlar va yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

➤ **Musiqqa yaratish va ijro etishning integratsiyalashgan yondashuvi** o'quvchilarda musiqiy va estetik his-tuyg'ularni rivojlantirish bilan birga, ijtimoiy mas'uliyatni ham shakllantiradi. O'quvchilarni musiqa yaratish jarayonida faol ishtirok etishga jalb qilish, ularda madaniyatga hurmat, estetik va etik qadriyatlarni shakllantirishda samarali metodlardan biridir.

➤ **Aktiv o'qitish metodlari** musiqiy faoliyatni faqat tinglash va o'rganish bilan cheklamay, o'quvchilarni musiqiy ijro etishga, kompozitsiya yaratishga, mualliflik faoliyatini amalga oshirishga, shuningdek, madaniy va estetik qadriyatlarni o'zlashtirishga undaydi. Bu metodlar o'quvchilarga mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuvlarni rivojlantirish va musiqaga bo'lgan munosabatni chuqurlashtirish imkoniyatlarini beradi.

4. Madaniy oriyatni shakllantirishdagi innovatsion metodlarning amaliy natijalari: Innovatsion pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda samarali natijalarni taqdim etadi. Bu metodlar, nafaqat o'quvchilarning musiqiy bilimlarini kengaytiradi, balki ularni jamiyatda o'z o'rnini topishga, madaniy va axloqiy qadriyatlarni anglashga yo'naltiradi.

➤ **Madaniyat va musiqa tarbiyasining birlashgan tizimi** orqali o'quvchilarda musiqiy ta'lim, madaniy va ijtimoiy qadriyatlar, estetik va etik anglash shakllanadi. Bu o'quvchilarda musiqaga bo'lgan chuqur hurmat, jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatni his qilish va ularni o'z ijodiy faoliyatlariga tatbiq etish qobiliyatini rivojlantiradi.

➤ **O'quvchilarning madaniy va ijtimoiy mas'uliyatini oshirish** madaniy oriyatni shakllantirishdagi innovatsion yondashuvlarning amaliy natijasidir. O'quvchilar, musiqa va san'at orqali, o'zlarining madaniy va axloqiy qadriyatlarini rivojlantirishga imkoniyat yaratadi.

Shu tariqa, madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, ta'lim jarayonida yangi pedagogik yondashuvlar, metodlar va texnologiyalarni qo'llash orqali bolalar musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishning samarali vositalarini yaratadi. Bu yangiliklar musiqa ta'limi,

madaniyat va san'atni o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratib, o'quvchilarda ijtimoiy va estetik anglashni rivojlantiradi.

Monografiya tuzilishi: Har bir bobning qisqacha tavsifi. Monografiya "Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari" mavzusida muhim ilmiy va pedagogik masalalarni o'rganishga qaratilgan. Ushbu tuzilma, tadqiqotning o'ziga xos ilmiy yangiliklarini taqdim etadi, va har bir bobda bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar va metodikalar batafsil yoritiladi. Quyida har bir bobning qisqacha tavsifi keltirilgan:

Kirish qismida monografiyaning asosiy maqsadi, tadqiqotning dolzarbligi va ilmiy yangiligi, shuningdek, tadqiqotning maqsad va vazifalari keltiriladi. Bu bo'limda, musiqa adabiyotining bolalar ta'limidagi o'rni, uning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli va zamonaviy pedagogik yondashuvlar haqida umumiy ma'lumot beriladi. Tadqiqot metodologiyasi va izlanishlar doirasi ham kiritiladi, shuningdek, bu monografiyaning ilmiy ahamiyati va uning amaliyotga qo'shadigan yangi g'oyalar haqida so'z boradi.

1-bob: Bolalar musiqa adabiyotining pedagogik ahamiyati va uning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli. Ushbu bobda bolalar musiqa adabiyotining pedagogik va madaniy ahamiyati, uning o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Musiqa asarlarini o'rganish bolalar uchun nafaqat musiqa va san'atga bo'lgan munosabatni shakllantiradi, balki umumiy madaniyat, tarix va milliy qadriyatlarni ham o'rgatadi. Bobda musiqa adabiyoti va uning ta'limdagi o'rni, shuningdek, bu jarayonda bolaning shaxsiyatini shakllantirishga bo'lgan ta'siri haqida chuqur ilmiy tahlil beriladi.

2-bob: Madaniy oriyat va uning shakllanishi: Psixologik va pedagogik nuqtai nazar. Ushbu bobda madaniy oriyat tushunchasi kengroq psixologik va pedagogik nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Madaniy oriyatni shakllantirishning psixologik asoslari, uning bolalar ruhiyatiga va ta'lim jarayoniga ta'siri yoritiladi. Shu bilan birga, bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishda pedagogning roli va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Madaniyatni bolalarga o'rgatish jarayonida

shaxsiyatning rivojlanishi, ongli qabul qilish va emotsional o'zgarishlar haqida ham so'z boradi.

3-bob: Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar. Bu bo'limda madaniy oriyatni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar tahlil qilinadi. Yangi pedagogik texnologiyalar, integratsion usullar, innovatsion yondashuvlar va ularning madaniy oriyatni shakllantirishdagi o'rni haqida fikrlar bildiriladi. Zamonaviy ta'lim metodlari, shu jumladan, interaktiv va kreativ usullar, pedagogik texnologiyalar va o'quv jarayonida axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT)ni qo'llashning ta'siri o'rganiladi.

4-bob: Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa va adabiyotning integratsiyasi. Ushbu bobda musiqa va adabiyotning integratsion yondashuvlar asosida bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik metodlar tahlil qilinadi. Musiqa va adabiyotning birlashishi ta'lim jarayonida bolalarga kengroq madaniy qamrov va turli janrlarda izlanish imkoniyatlari yaratadi. Bu integratsiyalashgan yondashuvlar o'quvchilarga an'anaviy va zamonaviy madaniyatni o'zlashtirishda yordam beradi, shuningdek, shaxsiy rivojlanish va estetik tafakkur darajasini oshiradi. Musiqa va adabiyotning birgalikdagi o'rganilishi bolalarning emotsional, estetik va madaniy sezgirliklarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa qismida o'tkazilgan tadqiqotlarning natijalari umumlashtiriladi, ilmiy yangilik va amaliy ahamiyatga ega xulosalar chiqariladi. Boblar davomida o'rganilgan metodikalar, pedagogik yondashuvlar va innovatsion usullarni umumlashtirish va kelajakda ularning ta'lim jarayoniga tatbiq etishdagi imkoniyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqotning amaliy jihatlari va uning o'quv tizimidagi kelajakdagi istiqbollari haqida fikrlar bildiriladi.

Ushbu monografiyaning har bir bobi o'ziga xos ilmiy va pedagogik muammolarni yoritadi, hamda o'quvchilar va pedagoglar uchun amaliy tavsiyalarni taqdim etadi. Monografiyaning barcha qismida bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va ularning amaliy qo'llanilishi to'liq yoritilgan.

I BOB. BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI VA MADANIY ORIYAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR

Ushbu bobda bolalar musiqa adabiyotining pedagogik va madaniy ahamiyati, shuningdek, uning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli nazariy-metodologik asoslar doirasida tahlil qilinadi. Bolalar musiqa adabiyoti, o'quvchilarda nafaqat musiqa va san'atga bo'lgan qiziqish, balki milliy va jahon madaniyatiga nisbatan hurmat va anglashni ham rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Musiqa adabiyoti orqali bolalar nafaqat musiqiy asarlarni o'zlashtiradi, balki ularning estetik, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar tizimi ham shakllanadi. Shuningdek, bu jarayon madaniy oriyatning rivojlanishiga xizmat qiladi, chunki bolalar musiqa asarlari orqali o'z milliy madaniyatini, urf-odatlarini va qadriyatlarini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Mazkur bo'limda, musiqa adabiyotining pedagogik va psixologik asoslari, uning bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, axloqiy va estetik qarashlariga ta'siri, shuningdek, bolalar musiqa adabiyotini o'rganishning madaniy oriyatni shakllantirishdagi rolini aniqlashga qaratilgan ilmiy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslikning zamonaviy nazariy asoslariga tayanib, bolalar musiqa adabiyotining ta'lim jarayonidagi o'rni, uning bolalarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni batafsil o'rganiladi.

Musiqa adabiyoti orqali bolalarning madaniy oriyatini shakllantirishni nazariy jihatdan asoslashda ta'limda integratsion yondashuvlar, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni qo'llashning zaruriyati alohida ta'kidlanadi. Bu bobda, shuningdek, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida musiqa adabiyoti va pedagogik metodlarning integratsiyasi, shuningdek, pedagoglarning roli va ularning bolalar bilan ishlashda qo'llaydigan metodik yondashuvlari haqida ham so'z boradi. Shunday qilib, bu bo'limda bolalar musiqa adabiyoti va madaniy oriyatni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari keng tahlil qilinadi va ushbu jarayonni samarali tashkil etishda ilmiy asoslangan tavsiyalar beriladi.

1.1. Bolalar musiqa adabiyoti tushunchasi va uning tarbiyaviy imkoniyatlari

Bolalar musiqa adabiyoti tushunchasi, uning mazmuni, ahamiyati va tarbiyaviy imkoniyatlari pedagogika va musiqa ta'limining ajralmas qismi sifatida juda katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Musiqa adabiyoti, ayniqsa, bolalarning shaxsiyatini rivojlantirishda, ularning estetik va axloqiy qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar uchun yaratilgan musiqa adabiyoti asarlari o'ziga xos pedagogik vosita sifatida, nafaqat musiqiy estetikani, balki ijtimoiy, madaniy va axloqiy qadriyatlarni ham targ'ib qilish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, musiqa adabiyoti bolalarning dunyoqarashini kengaytirish, ularni turli xil madaniyatlar bilan tanishtirish va ularda madaniy oriyatni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur bo'limda, bolalar musiqa adabiyoti tushunchasi va uning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Bolalar musiqa adabiyotining nafaqat musiqa san'ati va estetikani o'rgatishdagi ahamiyati, balki uning axloqiy va madaniy qadriyatlarni bolalarga yetkazishdagi o'rni ham ko'rib chiqiladi. Shuningdek, musiqa adabiyotining tarbiyaviy imkoniyatlari, uning bolalarning ijtimoiy moslashuvi, ma'naviy rivojlanishi va shaxsiyati ustida qanday ta'sir ko'rsatishi haqida ilmiy asoslar keltiriladi. Bolalar musiqa adabiyotining tarbiyaviy potentsiali faqat uning musiqiy qirralari bilan cheklanib qolmaydi, balki o'quvchilarga madaniy va ijtimoiy vazifalarni bajarishda yordam beradigan kuchli vosita sifatida qaraladi.

Bu bobda, bolalar musiqa adabiyotining nafaqat o'quv jarayonidagi, balki tarbiyaviy jarayondagi o'rni, uning bolalar shaxsiyatini shakllantirishdagi roli va madaniy oriyatni rivojlantirishdagi imkoniyatlari ilmiy ravishda tahlil etiladi. Shuningdek, bolalar musiqa adabiyotining tarbiyaviy va ma'naviy aspektlarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish, uning pedagogik yondashuvlar bilan qanday uyg'unlashishi muhokama qilinadi.

Bolalar musiqa adabiyotining tarixi va rivojlanishi. Bolalar musiqa adabiyoti – bu musiqa asarlari va san'ati orqali bolalar dunyoqarashini kengaytirish, ularning axloqiy va estetik tushunchalarini shakllantirishda faol rol o'ynaydigan

muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Bu adabiyot asrlar davomida o'ziga xos rivojlanish jarayonini bosib o'tdi va hozirgi kunda bolalar ta'limining ajralmas qismiga aylangan. Bolalar musiqa adabiyotining tarixiy rivojlanishi, uning shakllanishi va takomillashuvi bolalar ta'limi va pedagogikasining boshqa sohalariga ta'sir ko'rsatib kelmoqda.

XIV asr oxiri va XV asr boshlarida, bolalar musiqa adabiyoti o'zining dastlabki shakllarida, odatda, xalqning og'zaki an'analari asosida rivojlangan. Bu davrlarda bolalar uchun maxsus yaratilgan musiqa asarlari kam uchraydi, lekin xalq og'zaki ijodi, qo'shiqlar, ertaklar va badiiy she'rlar orqali bolalar uchun musiqa tarbiyasi olib borilgan. Xalq musiqa adabiyoti va uning ta'limdagi o'rne ko'p asrlar davomida shakllangan va rivojlangan.

XVI–XVII asrlarda, yevropada bolalar musiqa adabiyoti yirik o'zgartirishlarga uchradi. Bu davrda, musiqiy kompozitsiyalar, asosan, bolalar uchun moslashtirilgan, ular uchun maxsus musiqiy asarlar yaratish tendensiyasi rivojlana boshladi. Yevropa va dunyoning boshqa mamlakatlarida bolalar uchun musiqa ta'limini yanada rivojlantirishga qaratilgan bir nechta dasturlar, musiqiy darsliklar va qo'llanmalar ishlab chiqildi.

XIX asrda, bolalar musiqa adabiyoti ham an'anaviy, ham yangi musiqiy shakllarni birlashtira boshladi. Xalq musiqasi, xalq qo'shiqlari, jahon klassik musiqasidan namunalar o'z ichiga olgan asarlar bolalar uchun yaratilgan. Bu davrda, musiqa adabiyoti shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirishga, bolalar uchun estetika, madaniyat va axloqni o'rgatishga xizmat qilgan. Ayniqsa, XIX asrning oxiriga kelib, bolalar musiqa adabiyotining ilmiy metodologiyasi ishlab chiqila boshladi va bu asarlar bolalar ta'limining yangi shakllariga tayanadigan ilmiy poydevor yaratildi.

XX asrning birinchi yarmida, bolalar musiqa adabiyoti sohasidagi ishlar rivojlanib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlar asosida yaratila boshladi. Shu davrda bolalar uchun maxsus musiqiy asarlar, darsliklar, uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqildi va musiqiy-tarbiyaviy yondashuvlar yangilandi. 1920–1940-yillarda, bolalar musiqa adabiyotida avvalo jahon va milliy madaniyatlarni muvofiqlashtirgan asarlar yaratildi.

XX asrning ikkinchi yarmida va XXI asr boshlarida, bolalar musiqa adabiyotining rivojlanishi yanada yuqori bosqichga ko'tarildi. Bu davrda ilmiy izlanishlar, pedagogik tahlillar va amaliyotlar asosida yangi metodologiyalar va pedagogik texnologiyalar ishlab chiqildi. Xalqaro miqyosda bolalar uchun musiqiy asarlarni yaratishning innovatsion usullari, musiqaning estetik jihatlari, madaniy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda uning roli keng muhokama qilinadi. Shu bilan birga, madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning ahamiyati to'liq ilmiy ravishda asoslanadi. Bu davrda, bolalar musiqa adabiyoti o'rganishning yangi yondashuvlari va metodik asoslari shakllandi, va uning zamonaviy ta'lim tizimida o'z o'rnini topdi.

Bugungi kunda bolalar musiqa adabiyoti nafaqat musiqa va san'atning ajralmas qismi, balki ijtimoiy, madaniy, estetik va axloqiy qadriyatlarni bolalarga yetkazish, ularni tarbiyalashda asosiy vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bolalar musiqa adabiyoti bugungi kunning talablari va pedagogik ehtiyojlariga mos ravishda, yangi pedagogik yondashuvlar va metodlar asosida rivojlanishni davom ettirmoqda.

Umuman olganda, bolalar musiqa adabiyotining tarixi va rivojlanishi bolalar ta'limidagi barcha o'zgarishlarning yuksalishiga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlarni ishlab chiqishga katta hissa qo'shdi.

Bolalar musiqa asarlarini o'rganishning tarbiyaviy ahamiyati. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish, nafaqat musiqa bilimlari va ko'nikmalarini rivojlantirishda, balki shaxsiy va ijtimoiy tarbiyada ham muhim rol o'ynaydi. Musiqa, o'zining estetik va hissiy ta'siri orqali, bolalar uchun nafaqat ijodiy rivojlanish manbai bo'lib, balki axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirish, madaniyatga bo'lgan hurmatni shakllantirish, va ijtimoiy munosabatlar asoslarini yaratishda ham o'ziga xos vosita sifatida xizmat qiladi.

1. Estetik va axloqiy tarbiyani mustahkamlash. Bolalar musiqa asarlari orqali estetika va san'atga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantiradilar. Musiqa, bolalarning sezgilarini uyg'otib, ularda go'zallik va zamon bilan bog'liq chuqur tushunchalarni shakllantiradi. Har bir musiqa asari o'zida badiiy va axloqiy mohiyatni o'zida mujassam etadi. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish jarayonida, ular musiqaning

nafaqat texnik jihatleri, balki uning tarbiyaviy qiyofasi, axloqiy xulosalari va jamiyatda qanday ma'nolarga ega ekanligi haqida ham o'rganadilar. Masalan, bolalar uchun yozilgan qo'shiqlar, ertaklar yoki kuylash asarlari orqali ular do'stlik, muhabbat, vatanparvarlik kabi axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtiradilar.

2. Madaniy va tarixiy qadriyatlarni shakllantirish. Musiqa, milliy va universal madaniyatning bir qismi sifatida bolalarga tarixiy va madaniy qadriyatlarni o'rgatishda muhim vosita hisoblanadi. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish orqali, ular o'z xalqining musiqiy merosini, tarixiy voqealarini, madaniy an'analarini o'zlashtiradilar. Ayniqsa, xalq musiqasi va milliy qo'shiqlar bolalarga o'z milliy madaniyatini hurmat qilish, unga bog'lanish, va uni saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar jahon musiqasi va adabiyotidan namunalar o'rganish orqali, global madaniyatga oid fikrlarni ham qabul qiladilar, bu esa ularni zamonaviy dunyoda o'z o'rnini topishga yordam beradi.

3. Intelektual rivojlanish va kreativ fikrlashni rag'batlantirish. Musiqa asarlarini o'rganish, bolalar uchun kreativ fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish jarayonida musiqaning strukturasi, ritmi, melodiya va harmoniyasi orqali analitik va intuitiv tafakkurni mustahkamlashadi. Har bir asarni tushunib, uning muhim qismlarini ajratib ko'rish, bolalarda chuqur musiqiy tafakkur va kreativ fikrlashni shakllantiradi. Shu bilan birga, musiqaning o'ziga xos tili va vositalari bolalarga ma'naviy jihatdan o'zlarini ifodalash imkoniyatlarini yaratadi.

4. Emotsional rivojlanish va hissiy tafakkurni kengaytirish. Musiqa, bolalarda emotsional intellektni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Musiqa asarlari bolalar uchun nafaqat musiqiy, balki hissiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar musiqa tinglash yoki ijro etish jarayonida o'zlarini boshqalar bilan solishtirish, dunyoni va uning go'zalliklarini yangi bir nuqtai nazardan ko'rishga intiladilar. Musiqa orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ifodalash, ularni boshqarish va to'g'ri yo'nalishda rivojlantirishga o'rganadilar. Bu jarayon ularning umumiy hissiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

5. Ijtimoiy munosabatlar va jamoaviy ishlarni rivojlantirish. Musiqa o'rganish jarayonida bolalar nafaqat o'z shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladigan ko'nikmalarni o'zlashtiradilar, balki jamoadagi o'rni va roli haqida ham ko'proq tushuncha hosil qiladilar. Musiqa asarlari ko'pincha guruh bo'lib ijro etilishi kerak bo'lgan faoliyatdir, bu esa bolalarda hamkorlik, muvofiqlashtirish va boshqa odamlar bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bolalar jamoaviy ijro etish orqali o'zaro hurmat, mas'uliyat va qo'llab-quvvatlash kabi ijtimoiy qadriyatlarni o'rganadilar.

6. Psixologik barqarorlik va stressni kamaytirish. Musiqa, shuningdek, bolalar psixologik holatini yaxshilashda, stressni kamaytirish va hissiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bolalar musiqa bilan shug'ullanish orqali o'zlarini ko'proq erkin his qilishadi, bu esa ularning psixologik holatini mustahkamlashga yordam beradi. Ayniqsa, musiqa o'rganish va ijro etish bolalarga kunlik stressdan chalg'ish, o'zlarini tinchlantirish va ruhiy holatini yaxshilash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar musiqa asarlarini o'rganish, nafaqat musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki ularning ijtimoiy, axloqiy va hissiy jihatdan shakllanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Musiqa bolalarga dunyoqarash, axloqiy va madaniy qadriyatlarni o'rganish, hissiy dunyolarini kengaytirish, kreativ fikrlashni rivojlantirish va psixologik holatlarini mustahkamlash imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, bolalar musiqa o'rganish orqali jamoaviy ishlarni rivojlantirish, ijtimoiy munosabatlar va guruhdagi o'z o'rnini topish kabi qobiliyatlarni shakllantiradilar. Shu bois, bolalar musiqa asarlarini o'rganish, tarbiyaviy jarayonning ajralmas qismiga aylangan.

Bolalar musiqa asarlari va madaniy qadriyatlarning bog'liqligi. Bolalar musiqa asarlari va madaniy qadriyatlarning bog'liqligi, o'zining mazmuni va pedagogik ahamiyati bilan o'ziga xos jarayonni ifodalaydi. Musiqa asarlari bolalar uchun nafaqat estetik va ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki ularga madaniyatning ma'naviy asoslarini, qadriyatlar tizimini o'rgatishning samarali vositasi hisoblanadi. Musiqa, o'ziga xos badiiy, hissiy va intellektual xususiyatlarga

ega bo'lib, uning tarbiyaviy ta'siri bolalar shaxsining shakllanishi va rivojlanishida katta rol o'ynaydi.

1. Madaniy qadriyatlarning musiqa asarlari orqali namoyon bo'lishi.

Madaniy qadriyatlar, xalqning an'analari, urf-odatlari, tarixiy tajribalari va estetik ko'rsatkichlari musiqada o'z aksini topadi. Har bir xalqning musiqa merosi, uning madaniy va tarixiy tajribalarining izlarini o'zida mujassamlashtiradi. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish jarayonida nafaqat musiqa kompozitsiyalarini yodlash va ijro etish, balki musiqaning tarixiy, madaniy va axloqiy kontekstini ham tushunadilar. Masalan, xalq qo'shiqlari, xalq ertaklari yoki boshqa musiqiy asarlar bolalar uchun milliy madaniyatni tushunish, uning qadriyatlarini o'zlashtirish va hurmat qilishga yordam beradi.

Musiqa asarlari, shuningdek, bolalar uchun turli madaniy kodlarni, ritm, melodiya va armoniyalar orqali madaniyatning o'ziga xosligini tushunishga yordam beradi. Bolalar musiqa asarlari orqali, o'z millatining estetik an'alarini o'zlashtirib, uni o'z shaxsiy hayotida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Musiqaning tarbiyaviy funktsiyalari. Musiqa asarlari nafaqat madaniy qadriyatlarning vositasi sifatida, balki tarbiyaviy vazifalarni bajarish uchun ham muhimdir. Musiqa o'rganish, bolalarga estetik va hissiy tajribalarni, axloqiy tushunchalarni o'rgatadi. Musiqa orqali bolalar:

➤ ***Estetik rivojlanish:*** Musiqa asarlari, go'zallik va san'atlarga bo'lgan munosabatni shakllantiradi. Bu, bolalar uchun faqat texnik bilimlarni emas, balki jahonning badiiy ko'rinishiga bo'lgan izchil va boy tushuncha yaratadi.

➤ ***Emotsional rivojlanish:*** Musiqa, bolalarga o'z his-tuyg'ularini ifodalashga yordam beradi. Musiqa asarlarining hissiy ta'siri orqali, bolalar o'z emotsiyalarini yaxshiroq tushunib, boshqarishni o'rganadilar. Shuningdek, musiqaning to'g'ri anglanishi, bolalarda empatiya, boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish va hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

➤ ***Axloqiy qadriyatlar:*** Musiqa asarlari bolalarga axloqiy tushunchalarni, masalan, do'stlik, vatanparvarlik, inson huquqlari va mehnatga bo'lgan hurmatni o'rgatadi. Qo'shiqlar, baladalar va boshqa musiqiy janrlar orqali bolalar axloqiy

ko'rsatmalarni o'zlashtiradilar, bu esa ularning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi.

3. Musiqa va madaniyatning ijtimoiy ta'siri. Musiqa, ayniqsa bolalar uchun ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Musiqa asarlari bolalarning ijtimoiy munosabatlarida muhim rol o'ynaydi, chunki ular guruh bo'lib ijro etish, ko'ngilochar va o'rganish jarayonlarida bir-biriga yordam berish, muvofiqlashtirishni o'rganish imkonini beradi. Guruhda musiqiy faoliyat bolalarda jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradi, ular o'zaro hurmat, mas'uliyat va bir-birini tushunish ko'nikmalarini shakllantiradilar.

Madaniy qadriyatlarni o'rganish, bolalar uchun nafaqat milliy, balki global madaniyatni ham o'zlashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Musiqa asarlari orqali bolalar turli xalqlarning madaniy o'ziga xosliklarini tushunib, ko'plab milliy qadriyatlarni o'zaro qiyoslash imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa, o'z navbatida, ularda global madaniyatni hurmat qilish va unga nisbatan to'g'ri munosabatni shakllantiradi.

4. Musiqa va madaniy oriyatning tarbiyaviy ta'siri. Musiqa asarlari bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Madaniy oriyat, o'ziga xos dunyoqarash, qadriyatlar tizimi va axloqiy me'yorlar to'plami bo'lib, musiqa orqali bu qadriyatlar va me'yorlar bolalar ongida chuqur o'rganiladi. Bolalar musiqa asarlarini o'rganish orqali:

➤ **Madaniyatga bo'lgan hurmat:** Musiqa, bolalarda milliy va jahon madaniyatiga bo'lgan hurmatni shakllantiradi. Turli millatlarning musiqa an'analari va asarlari orqali bolalar xalqning tarixiy merosini o'rganib, unga bo'lgan mehr va hurmatni o'zlashtiradilar.

➤ **Milliy qadriyatlar va identifikatsiya:** Musiqa orqali bolalar o'z milliy identifikatsiyasini, madaniy aloqalarini va ijtimoiy me'yorlarini mustahkamlashadi. Xalq musiqasi, urf-odatlari va an'analari orqali bolalar o'z xalqining madaniy o'ziga xosligini o'rganib, bu qadriyatlarni o'z hayotida qo'llashga intilishadi.

➤ **Ijtimoiy barqarorlik:** Musiqa va madaniy qadriyatlar orqali bolalar ijtimoiy barqarorlikni o'zlashtiradilar. Musiqa yordamida ular jamiyatda o'z

o‘rinlarini topish, jamiyatga xizmat qilish va turli ijtimoiy vazifalarni bajarish bo‘yicha ongli fikrlar rivojlantiradilar.

Xulosa qilib aytganda, bolalar musiqa asarlari va madaniy qadriyatlarning bog‘liqligi tarbiyaviy jarayonda katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlari bolalar uchun nafaqat ijodiy rivojlanish, balki madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirish, axloqiy me‘yorlarni tushunish va jamoaviy munosabatlarni shakllantirishda muhim vositadir. Bolalar musiqa asarlari orqali milliy va global madaniyatni o‘rganib, o‘zlarining ijtimoiy va madaniy mavqeini mustahkamlashga yordam beradi. Shu tarzda, musiqa asarlari bolalar ongida ijtimoiy, madaniy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning samarali vositasiga aylanadi.

1.2. Madaniy oriyat tushunchasi: ma’naviy va estetik tamoyillar asosida

Madaniy oriyat, insonning madaniyat va ijtimoiy hayotdagi o‘rni, qiymatlari va axloqiy me‘yorlariga bo‘lgan munosabatini aks ettiruvchi murakkab ijtimoiy fenomen sifatida, keng pedagogik va psixologik izlanishlar obyekti bo‘lib kelgan. Madaniy oriyatni shakllantirish va rivojlantirish, nafaqat shaxsning ijtimoiy hayotga integratsiyalashuvi, balki uning ma’naviy, estetik va axloqiy dunyoqarashining shakllanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu ma’noda, madaniy oriyat tushunchasi bolalar musiqa adabiyoti vositasida kengroq rivojlantirilishi mumkin bo‘lgan asosiysi va muhim tarkibiy qism hisoblanadi.

Bolalar musiqa adabiyoti o‘zining tarbiyaviy, estetik va ma’naviy imkoniyatlari bilan zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu adabiyot nafaqat musiqiy estetik ta’limni amalga oshirishga, balki bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Madaniy oriyatning shakllanishi, o‘zining birinchi navbatdagi tamoyillari sifatida ma’naviy qadriyatlar va estetik tafakkurni belgilab beradi. Musiqa asarlari orqali bolalar shaxsiy madaniyatini, tarixiy va milliy an’analarga bo‘lgan hurmatni, jahon madaniyatiga bo‘lgan munosabatni o‘rganib, ular o‘z hayotida aks ettiradigan ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarga olib keladilar.

Ma'naviy tamoyillar bolalar madaniy oriyatining asosini tashkil etadi. Ular bolalarda insonparvarlik, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiradi. Musiqa, ayniqsa, ma'naviy qadriyatlarni o'rgatishning samarali vositasi sifatida, bolalarga hayotning muhim maqsadlarini, yaxshilik, haqiqat va adolatni tushunishga yordam beradi. Ma'naviyat asosida shakllanadigan madaniy oriyat, bolalar ongida o'ziga xos axloqiy va estetik mezonlar yaratadi, ular o'zlarining shaxsiy dunyoqarashlarini rivojlantiradi.

Estetik tamoyillar esa bolalar madaniy oriyatining boshqa bir muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Musiqa, estetik tafakkurni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Musiqa asarlari orqali bolalar go'zallikni, san'atni anglash, badiiy shakllarni va hissiy ta'sirlarni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Estetik qadriyatlar, bolalarda sezgi va idrokni kengaytiradi, badiiy ifodalanishning ko'plab shakllarini tushunishga yordam beradi. Musiqa asarlari bolalar uchun nafaqat estetik tajribalarni, balki inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni, go'zallikni anglashni o'rgatadi.

Shunday qilib, madaniy oriyat tushunchasi, o'zining ma'naviy va estetik tamoyillari asosida, bolalar musiqa adabiyoti vositasida shakllanadi va rivojlanadi. Bu jarayonning ilmiy asoslari, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va musiqaning tarbiyaviy kuchi orqali bolalarda yuqori darajadagi madaniy va estetik ma'naviyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bu yondashuvlar bolalarning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy shakllanishi uchun muhim bir jarayon bo'lib, o'quvchilarning turli madaniy qadriyatlarni anglash va ularni o'z hayotida qo'llashga yordam beradi.

Madaniy oriyatning ta'riflari va uning pedagogik ahamiyati. Madaniy oriyat – bu shaxsning madaniyatga, uning qadriyatlariga, an'analari va me'yorlariga bo'lgan munosabatini, shuningdek, uning jamiyatda o'zining o'rni va roli bilan bog'liq bo'lgan dunyoqarashini aks ettiruvchi ijtimoiy va psixologik fenomen sifatida ko'riladi. Madaniy oriyatning shakllanishi, nafaqat ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topgan, balki o'z tarixiy va madaniy merosiga hurmat ko'rsatuvchi, jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadigan shaxsni tarbiyalashni maqsad qilgan pedagogik jarayon sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Madaniy oriyat tushunchasi keng va murakkab bo'lib, uning har bir tarkibiy qismi (ma'naviy, estetik, axloqiy va ijtimoiy) tarbiyaviy jarayonning turli bosqichlarida o'z ifodasini topadi. Zamonaviy pedagogik amaliyotda madaniy oriyatni shakllantirish, shaxsning nafaqat ma'naviy va axloqiy qadriyatlar asosida shakllanayotgan dunyoqarashini, balki badiiy, estetik tafakkurini ham rivojlantirishni nazarda tutadi.

Madaniy oriyatning ta'riflari. Madaniy oriyatga oid ta'riflar turli ilmiy sohalarda, ayniqsa, pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlarda xilma-xil. Pedagogik nuqtai nazardan madaniy oriyat – bu shaxsning jamiyatda shakllangan madaniy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarga bo'lgan munosabatini o'zida aks ettiruvchi ijtimoiy va madaniy tavsif. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishga, ijtimoiy madaniyatni anglash va unga moslashishga yordam beradi.

Bundan tashqari, madaniy oriyat tushunchasi estetik va badiiy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Estetik oriyat shakllanishi bolalarda san'at, go'zallik, musiqiy estetikani anglash va qadriga yetish orqali amalga oshadi. Madaniy oriyat nafaqat shaxsning madaniy bilimlarini kengaytiradi, balki uning estetik tasavvurlarini rivojlantiradi, san'at orqali ijtimoiy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi.

Madaniy oriyatning pedagogik ahamiyati. Madaniy oriyatning pedagogik ahamiyati shundaki, bu tushuncha bolalarda faqat madaniy bilimlarni, balki ma'naviy va estetik tafakkurni ham shakllantiradi. Pedagogik jarayonning bir qismi sifatida madaniy oriyatni shakllantirish o'quvchilarning nafaqat jamiyatga moslashuvini ta'minlaydi, balki ularni milliy va jahon madaniyati bilan tanishtirish orqali ularning dunyoqarashini kengaytiradi.

Madaniy oriyatning pedagogik jarayonlarda o'rin tutishining asosiy sabablaridan biri, uning yosh avlodning ijtimoiylashuvi va madaniy integratsiyasiga hissa qo'shishi hisoblanadi. Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish, ayniqsa, bu sohadagi asarlarni tahlil qilish orqali, ularda insoniylik, adolat, yaxshilik va o'zaro hurmat kabi axloqiy qadriyatlarni shakllantirish mumkin. Musiqa asarlari o'quvchilarni turli xalqlarning madaniyati va tarixi bilan tanishtiradi, bu esa ularning ijtimoiy va madaniy qiziqishlarini oshiradi.

Madaniy oriyatning pedagogik ahamiyati shundan iboratki, u o'quvchilarning madaniy-tarixiy merosga bo'lgan munosabatini shakllantiradi, ularni jahon madaniyati va uning qadriyatlari bilan tanishtiradi, shuningdek, individual va jamiyatni birlashtiruvchi qadriyatlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirish, bolalarga o'zlarining milliy va jahon madaniyatidagi o'rinlarini tushunishga yordam beradi.

Shuningdek, madaniy oriyat pedagogik yondashuvda bir qator ijtimoiy va shaxsiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'quvchilarning o'z-o'zini anglash, o'z qadriyatlarini tan olish, jamiyatga oid qarashlarni shakllantirish va o'zaro hurmatni rivojlantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Madaniy oriyat orqali o'quvchilarda empatiya, tolerantlik, hissiy-muhabbat va jamiyatdagi turli ijtimoiy guruhlar bilan o'zaro hamjihatlikni rivojlantirishga imkoniyat yaratiladi.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining roli. Bolalar musiqa adabiyoti, uning turli asarlari, musiqiy tahlillari va badiiy ifodalari orqali madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining ajralmas qismi bo'lib, nafaqat estetik, balki axloqiy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni ham tarbiyalaydi. Musiqa asarlari o'quvchilarga nafaqat estetik tajribalarni, balki milliy va jahon madaniyatining xilma-xilligi, uning tarixi va rivojlanish yo'llarini ham tushunishga yordam beradi. Bu esa ularning madaniy oriyatini yanada kengaytiradi va ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlaydi.

Shunday qilib, madaniy oriyatning ta'riflari va uning pedagogik ahamiyati, shaxsning madaniy tafakkurini, ma'naviy qadriyatlar va estetik dunyoqarashini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Bolalar musiqa adabiyoti orqali bu jarayonning samarali amalga oshirilishi, madaniy va estetik qadriyatlarning yuqori darajada rivojlanishini ta'minlaydi.

Madaniy oriyatning shakllanishi: milliy va universal qadriyatlar. Madaniy oriyatning shakllanishi, insonning madaniyatga bo'lgan munosabati, uning axloqiy, estetik va ijtimoiy qadriyatlar asosidagi dunyoqarashini aks ettiruvchi kompleks jarayon bo'lib, u shaxsni jamiyatda to'g'ri o'ri va roli bilan tanishtiradi. Madaniy oriyatning shakllanishi nafaqat shaxsning ijtimoiy muhitga moslashuvi,

balki uning hayotdagi milliy va universal qadriyatlarni qabul qilishini, bu qadriyatlarni amalda qo'llashini ham ta'minlaydi. Bu jarayon, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti vositasida amalga oshirilganda, ularning madaniy oriyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Madaniy oriyatni shakllantirish, ma'naviy, estetik va axloqiy qadriyatlarni o'z ichiga olgan kengroq konsepsiya sifatida, o'quvchilarni milliy va universal qadriyatlar bilan tanishtiradi. Bu tanishuv, ularning ichki dunyosini boyitadi va ular o'z hayotida va jamiyatda o'z o'rinlarini aniq anglaydi. Musiqa, o'zining badiiy, estetik va ijtimoiy imkoniyatlari bilan bolalarda yuqori darajadagi madaniy oriyatni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Musiqa asarlari orqali bolalar nafaqat badiiy go'zallikni, balki madaniy va ma'naviy qadriyatlarni ham o'rganadilar, shu bilan birga milliy va universal qadriyatlarning o'ziga xosligini anglab etadilar.

Milliy qadriyatlar va madaniy oriyat. Milliy qadriyatlar, biror xalq yoki jamiyatning tarixiy, madaniy va axloqiy me'yorlari asosida shakllanadi. Ular xalqning tarixiy xotirasi, madaniy an'analari, urf-odatlari va axloqiy tamoyillarini o'z ichiga oladi. Milliy qadriyatlar nafaqat o'sha xalqning o'ziga xos madaniyatini aks ettiradi, balki uning jahon madaniyati bilan aloqasini ham belgilaydi. Madaniy oriyatning shakllanishida milliy qadriyatlarning o'rni beqiyosdir, chunki u xalqning tarixiy merosiga, uning estetik va ma'naviy tafakkuriga asoslanadi.

Bolalar musiqa adabiyoti, ayniqsa, milliy musiqaning boyligi, xalq qo'shiqlari, folklor va musiqiy an'analari orqali bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Musiqa asarlari bolalarga o'z millatining tarixi, madaniyati va an'analari bilan tanishtiradi, ular orqali milliy ruh, ma'naviy kuch va xalqning umumiy qadriyatlari ularga yetkaziladi. Musiqa o'quvchilarga milliy merosni anglash va uni qadrlash, shu bilan birga o'zlarini milliy madaniyatning bir qismi sifatida his qilish imkonini beradi.

Madaniy oriyatning shakllanishi jarayonida milliy qadriyatlarning ahamiyati, o'z xalqining musiqa madaniyati va adabiyotini o'rganish orqali yanada mustahkamlanadi. Bu jarayon bolalar shaxsiyatini milliy madaniyatga

uyg'unlashtirib, ularning o'z madaniyatiga nisbatan hurmatini shakllantiradi va milliy kimlikni anglashni ta'minlaydi.

Universal qadriyatlar va madaniy oriyat. Universal qadriyatlar insoniyatning barcha xalqlari va madaniyatlarida umumiy, hamma uchun bir xil qadrli bo'lgan asosiy tamoyillarni ifodalaydi. Ular nafaqat etnik va milliy chegaralarga, balki butun insoniyatning rivojlanishiga xizmat qiladi. Universal qadriyatlar, masalan, haqiqat, adolat, erkinlik, tinchlik, tenglik va yaxshilik, butun dunyo bo'ylab o'xshash qiymatlar sifatida qabul qilinadi. Bu qadriyatlar, insoniyatni umumiy axloqiy va ma'naviy asoslar orqali birlashtiradi va har bir shaxsni jamiyatda o'zining to'g'ri o'rni va roli bilan tanishtiradi.

Universal qadriyatlar, o'z navbatida, madaniy oriyatni shakllantirishda juda muhim rol o'ynaydi. Musiqa va san'atning universal tabiati, ularni jamiyatlarning madaniy va axloqiy qadriyatlari o'rtasida ko'prik sifatida ishlatish imkonini beradi. Musiqa asarlari, nafaqat milliy qadriyatlarni, balki jahon madaniyatining universal qadriyatlarini o'z ichiga oladi. Musiqa orqali bolalar, barcha xalqlarning umumiy qadriyatlari, ularning tarixi va madaniyati bilan tanishadilar. Shu tarzda, universal qadriyatlar, o'quvchilarga insoniyatning umumiy qadriyatlarini qabul qilishni, ularni anglashni va o'zlarining hayotlariga tatbiq etishni o'rgatadi.

Bolalar musiqa asarlari orqali universal qadriyatlarni o'rganish, ularni dunyo bo'ylab ko'plab xalqlar va madaniyatlarning musiqiy merosi bilan tanishtiradi. Bu bolalarda nafaqat musiqiy sezgirlikni, balki insoniyatning umumiy axloqiy va ma'naviy asoslarini anglashni rivojlantiradi. Universal qadriyatlar, o'z navbatida, bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ular o'zlarini insoniyatning bir qismi sifatida his qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Milliy va universal qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat. Madaniy oriyatning shakllanishi jarayonida milliy va universal qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni topish juda muhimdir. Milliy qadriyatlar shaxsni o'z madaniyatiga, tarixiga va an'analari bilan bog'lab, uning milliy kimligini shakllantiradi. Universal qadriyatlar esa shaxsni kengroq, butun insoniyatning madaniy va axloqiy me'yorlari bilan

tanishtiradi. Milliy va universal qadriyatlar o'rtasidagi bu muvozanat, bolalarning har ikki jihatdagi madaniy oriyatni to'g'ri anglashlarini ta'minlaydi.

Shunday qilib, madaniy oriyatning shakllanishi, milliy va universal qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlik orqali amalga oshadi. Musiqa adabiyoti bolalarda bu qadriyatlarning o'zaro integratsiyasini o'rgatadi va ularni jamiyatda ijtimoiy va madaniy jihatdan to'g'ri o'rnatilgan o'rinda bo'lishini ta'minlaydi. Bu jarayon, bolalarning shaxsiy va jamiyatdagi o'rinlarini anglashlariga yordam beradi, ularning madaniy va ma'naviy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlari. Madaniy oriyat, shaxsning ijtimoiy, axloqiy va estetik qadriyatlar asosida shakllanadigan, ularning hayotga bo'lgan munosabati, axloqiy ko'rinishlari va estetik idrokini aks ettiruvchi psixologik fenomen sifatida ifodalanadi. Bu tushuncha nafaqat shaxsning madaniy-hukuki ongini shakllantirish, balki uning ichki dunyosini, emosional holatini, his-tuyg'ularini va ruhiy holatini ham o'z ichiga oladi. Madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlari, o'z navbatida, bolalarda estetik sezgirlik, madaniy xulq-atvor, hamda ularning jamoada o'zaro munosabatlarini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Psixologik va emotsional komponentlar madaniy oriyatning shakllanishida markaziy o'rin tutadi, chunki madaniyat, estetik go'zallik va axloqiy qadriyatlar odamning his-tuyg'ulari va psixik holati bilan bevosita bog'liq. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning roli juda katta. Musiqa, o'zining badiiy kuchi va hissiy ifodasi bilan, bolalarda madaniy va estetik oriyatni tarbiyalashda asosan ikki yo'nalishda faoliyat ko'rsatadi: psixologik va emotsional.

Madaniy oriyatning psixologik komponentlari. Madaniy oriyatning psixologik komponentlari, birinchi navbatda, bolalarning ichki dunyosini va uning turli jihatlarini shakllantiradi. Psixologik jihatdan, madaniy oriyatning shakllanishi shaxsning o'zini tushunishi, o'zaro aloqalari va jamiyatdagi o'rnini anglashini ta'minlaydi. Bu komponent, shuningdek, shaxsning qadriyatlar, ma'naviyat va axloqiy normalar bilan bog'liq ongli qarorlar qabul qilish jarayonini o'z ichiga oladi. Bolalar musiqa asarlari orqali, ularning psixologik holati va ichki dunyosi

o'zgarmaydi, balki o'zini anglash, o'zini ifodalash va boshqa odamlarni tushunish kabi o'tkir psixologik jarayonlar rivojlanadi.

Musiqqa, psixologik nuqtai nazardan, bolalar uchun muhim tashkiliy va psixologik vazifalarni bajaradi. Musiqaning ritmik tuzilishi, melodiya va armonik tuzilmalar bolalar uchun o'zlarining hissiy holatini ifodalashga yordam beradi, bu ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Psixologik ravishda rivojlangan bolalar musiqa orqali o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini boshqalarga etkazishda erkinroq bo'ladilar. Shuningdek, musiqa ularning psixologik holatini tinchlantirish yoki qo'zg'atish, ular orasida ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish uchun kuchli vosita sifatida ishlaydi.

Madaniy oriyatning emotsional komponentlari. Madaniy oriyatning emotsional komponentlari, o'z navbatida, bolalar uchun musiqa va boshqa badiiy janrlar orqali ularning hissiy dunyosini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Musiqa, o'zining sezgirliги va tuyg'ularni ifodalashdagi qobiliyati bilan, bolalar hissiyotlarini, dunyoqarashini, estetikasini rivojlantiradi. Madaniy oriyatning emotsional jihati, musiqaning bolalar psixikasiga ta'sir qilishi orqali o'zini namoyon qiladi, chunki musiqa har bir shaxsning ruhiy holatini uyg'otadi va uni boshqaradi.

Musiqa asarlari, nafaqat estetikaning shakllanishida, balki emotsional rivojlanishda ham o'ziga xos ahamiyatga ega. Musiqa bolalarda baxt, xafalik, quvonch, qayg'u kabi kuchli his-tuyg'ularni uyg'otadi. Shu tarzda, musiqa emotsional jihatdan bolalarda nafaqat mustahkam va sog'lom ruhiy holatni, balki ijtimoiy mas'uliyat va hurmatni ham tarbiyalaydi. Emotsional jihatdan mustahkam bolalar, musiqa orqali o'z his-tuyg'ularini boshqalar bilan muvofiqlashtiradilar, bu esa ularning jamiyatdagi o'rinlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Bolalar musiqa asarlari orqali o'z emotsional holatlarini anglab, to'g'ri his-tuyg'ularni boshqarishni, o'zlarini va boshqalarni hurmat qilishni o'rganadilar. Bu nafaqat shaxsning psixologik barqarorligini, balki uning ijtimoiy aloqalarini ham mustahkamlaydi. Shuning uchun, madaniy oriyatning emotsional komponentlari bolalarga haqiqiy insoniy qadriyatlarni o'rgatadi, ularga butun dunyo va jamiyat bilan uyg'unlashgan, chinakam etika va estetikani qabul qilish imkonini beradi.

Madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlarining o‘zaro bog‘liqligi. Madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlari o‘rtasidagi bog‘liqlik, shaxsning ijtimoiy, axloqiy va estetik rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Musiqa va boshqa badiiy san’atlar, bolalarning psixologik rivojlanishining barcha jihatlarini yaxshilaydi, ular o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni, boshqalarning his-tuyg‘ularini anglashni va ijtimoiy aloqalarini mustahkamlashni o‘rganadilar. Madaniy oriyatning shakllanishi bu ikki komponentning uyg‘unlashgan tarzda ishlashini ta’minlaydi. Bolalar o‘zlarining psixologik va emotsional holatini musiqa orqali chuqurroq tushunib, jamiyatda o‘z o‘rinlarini aniqlaydilar va madaniy oriyatni to‘liq qabul qiladilar.

Shunday qilib, madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlari o‘zaro uyg‘unlikda bo‘lib, bolalarning umumiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ular nafaqat estetik go‘zallikni, balki insoniy qadriyatlarni ham chuqurroq anglashadi va amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar. Bu jarayon, bolalarning jamiyatda to‘g‘ri, ma’naviy va estetik jihatdan shakllangan shaxslar sifatida rivojlanishlariga yordam beradi.

1.3. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning roli va ahamiyati

Musiqa, insoniyatning eng qadimiy va eng ta’sirchan san’at turlaridan biri sifatida, nafaqat estetik go‘zallikni, balki ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni tarbiyalashda ham muhim vosita hisoblanadi. Xususan, bolalar musiqa adabiyoti orqali o‘z madaniy oriyatini shakllantirish, ularning ruhiy, psixologik va estetik rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa, o‘zining hissiy va emotsional ta’siri, bolalarning dunyoqarashini, axloqiy qadriyatlarini va estetik idrokini rivojlantirishda bevosita rol o‘ynaydi.

Musiqaning ta’siri va ahamiyati, uning nafaqat musiqiy asarlarni tinglashda, balki ularni tushunishda va o‘ziga xos shaklda anglashda ham namoyon bo‘ladi. Musiqa bolalarga nafaqat san’atning estetik go‘zalligini, balki insoniyatning universal qadriyatlarini, madaniy normalarni, milliy va jahon madaniyatining ajralmas qismlarini o‘rgatadi. Musiqa orqali bolalar o‘zlarini va boshqalarni anglash,

his-tuyg'ularini boshqarish, hamda o'z dunyoqarashlarini shakllantirishda faol qatnashadilar.

Ushbu bobda madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Musiqaning ta'sir doirasi keng bo'lib, u nafaqat bolalar ruhiyatini rivojlantiradi, balki ularning ma'naviy, estetik va axloqiy qadriyatlarini ham shakllantiradi. Musiqa asarlari orqali bolalar o'zlarini ijtimoiy guruhda ifoda etishni, turli madaniy me'yorlarga mos ravishda jamiyat bilan uyg'un yashashni o'rganadilar. Musiqaning ta'siri shundaki, u nafaqat hissiy holatlarni uyg'otadi, balki psixologik rivojlanishga ham yordam beradi, bu esa o'z navbatida madaniy oriyatning shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, musiqa bolalar uchun nafaqat estetik ziyorat, balki ijtimoiy va ma'naviy vazifalarni ham bajaradigan vositadir. Bolalar musiqa orqali nafaqat o'z madaniy oriyatini shakllantiradilar, balki boshqalarga nisbatan hurmat, to'g'ri qadriyatlarni tanlash va jamiyatga mos ravishda o'zlarini izhor qilishni o'rganadilar. Musiqa, shuningdek, ular uchun etika va estetikani birlashtirgan o'quv jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Musiqaning madaniy oriyatni shakllantirishdagi o'rni, ularning estetik, psixologik va axloqiy jihatlari bilan bevosita bog'liqdir. Shuning uchun, bolalar musiqa adabiyoti orqali nafaqat go'zal va uyg'un musiqiy tuzilmalarni o'zlashtiradilar, balki ularning madaniy oriyatini shakllantiradigan, ijtimoiy mas'uliyatli va ma'naviy jihatdan yetuk shaxs sifatida rivojlanishlari uchun muhim omil bo'ladi.

Musiqa orqali madaniy o'zlikni anglash va qadriyatlarni shakllantirish.

Musiqa, insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, nafaqat estetik baholashning, balki madaniy o'zlikni anglashning ham kuchli vositasidir. Madaniy o'zlik, o'z navbatida, har bir jamiyat yoki millatning tarixiy, madaniy va ijtimoiy qadriyatlarining jamlanmasidir. Bolalar musiqa adabiyoti vositasida o'z madaniy o'zligini anglash va shakllantirish jarayoniga kiritilganida, ular nafaqat musiqiy asarlarning strukturalarini o'rganadilar, balki bu asarlar orqali o'zining madaniy asoslarini va jamiyatining qadriyatlarini tushunishga boshlaydilar.

Musika – bu nafaqat hissiy ifoda vositasi, balki o‘zgacha dunyoqarashni rivojlantiradigan va odamni o‘zining tarixiy va madaniy ildizlari bilan bog‘laydigan elementdir. Bolalar musika orqali milliy va universal qadriyatlarni o‘zlashtiradilar. Har bir musiqiy asar, xususan, bolalar musika adabiyotidagi asarlar, ular uchun ma‘naviy va estetik jihatdan katta ta‘sir ko‘rsatadi. Musika nafaqat hissiy holatni keltirib chiqaradi, balki o‘quvchilarga nafaqat musiqiy tuzilmalarni, balki madaniy an‘analarni ham o‘rgatadi.

Musika va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, musika asarlarida mavjud bo‘lgan motivlar, tema va obrazlar orqali madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirish imkonini beradi. Masalan, milliy musika asarlari bolalarda o‘z xalqining qadriyatlari, urf-odatlarini va tarixiy jihatlarini anglash imkoniyatini beradi. Bolalar musika orqali o‘zini jamiyatga bog‘laydi, uning ko‘plab estetik, axloqiy va ijtimoiy normalariga moslashadi.

Musika o‘qitish jarayonida, bolalar musiqiy asarlarni tinglash va o‘rganish orqali o‘z madaniy shaxsini shakllantiradilar. Madaniy o‘zlikni anglash, faqat madaniyatning bevosita elementlarini o‘zlashtirishdan iborat emas, balki shu madaniyatning ijtimoiy, tarixiy va falsafiy asoslarini tushunish hamdir. Musika o‘zining to‘g‘ri tushunilgan va talqin qilingan shakllarida, bolalarda insoniyatning eng yuqori ma‘naviy va estetik qadriyatlarini shakllantiradi.

Masalan, bolalar musika adabiyotida milliy urf-odatlar, yurt tarixi va milliy qadriyatlarni aks ettirgan asarlarni o‘rganish orqali, ular o‘zlarining tarixiy va madaniy kimliklarini his qilishadi. Shuningdek, musikaning universal qismlari, insoniyatning global qadriyatlari, masalan, tinchlik, do‘stlik, sevgi va hamkorlik kabi tushunchalar bolalarga ma‘naviy jihatdan yetuk va axloqiy jihatdan rivojlangan shaxs sifatida shakllanishlariga yordam beradi.

Musika orqali madaniy o‘zlikni anglash va qadriyatlarni shakllantirish jarayoni bolalarning intellektual va hissiy rivojlanishiga ta‘sir qiladi. Musika tinglash va ijro etish, bolalarda nafaqat ma‘naviy qadriyatlarni shakllantiradi, balki ularga musiqiy tilni tushunish, estetik ifoda vositalarini anglash va ularni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini beradi. Madaniy o‘zlikni anglash jarayonida musika

bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning o'z milliy va global madaniyatga nisbatan hurmatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, musiqa orqali bolalar individual va ijtimoiy qadriyatlarni birlashtirgan holda o'z madaniy o'zliklarini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, musiqa orqali ularning ijtimoiy mas'uliyat, hurmat, do'stlik, mehr-oqibat kabi qadriyatlar bilan bog'lanishi, nafaqat o'z madaniyatlarini, balki jahon madaniyatining o'ziga xos jihatlarini ham chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Shunday qilib, musiqa bolalar uchun nafaqat estetik ziyorat, balki ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarni shakllantiruvchi asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Musiqaning o'quv jarayonida amalga oshirilishi, bolalarda madaniy o'zlikni anglash, o'zini jamiyatga moslashtirish va ijtimoiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni ta'minlaydi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishi bolalar musiqa adabiyoti orqali nafaqat san'atni, balki ma'naviyatni, axloqni va estetikani o'rganishning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Musiqaning emotsional tarbiya va estetik idrokni rivojlantirishdagi roli.

Musiqa, inson hayotining ajralmas qismi sifatida, nafaqat estetik va intellektual rivojlanishga, balki emotsional tarbiya va estetik idrokni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish jarayonida, ular faqat musiqa asarlarini tinglash yoki ijro etish bilan cheklanmaydi, balki musiqa orqali o'zlarining his-tuyg'ularini anglash, ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilishni o'rganadilar. Musiqa emotsional tarbiya uchun kuchli vosita bo'lib, bolalar o'zlarining ichki dunyosini anglash, hissiy tajribalarini shakllantirish va ijtimoiy-psixologik jihatdan rivojlanishlariga yordam beradi.

1. Musiqaning emotsional tarbiya va hissiy rivojlanishdagi ahamiyati.

Musiqa bolalarda emotsional idrokni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Har bir musiqiy asar o'zining strukturasi, tembr, ritm va melodik liniyasi bilan turli his-tuyg'ularni ifodalaydi. Masalan, tezkor ritm va kuchli akordlar bolalarda hayajon, energiya yoki quvonch hissiyotlarini uyg'otishi mumkin, aksincha, sekin va melankolik melodiylar xafagarchilik, xotirjamlik yoki qayg'u kabi his-tuyg'ularni yuzaga keltiradi. Bolalar musiqa orqali, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyotida

ifodalangan xususiyatlar orqali, turli xil emotsiyalarni o'zida yuzaga keltirishni o'rganadilar. Bu, o'z navbatida, bolalar uchun emotsional intellektni rivojlantirishga yordam beradi va ularga hissiy tajribalarni to'g'ri talqin qilish imkonini yaratadi.

Musiqaning emotsional ta'siri orqali bolalar o'zlarining ichki dunyosini anglash, o'z his-tuyg'ularini boshqalar bilan to'g'ri ifodalashni o'rganadilar. Bu jarayon bolalarning o'zini anglash va o'zaro munosabatlarini mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, musiqa orqali bolalar, o'zlarining his-tuyg'ularini boshqarish, ularni to'liq anglash va tasavvur qilishni o'rganadilar, bu esa ularning emotsional barqarorligini oshiradi.

2. Musiqaning estetik idrokni shakllantirishdagi roli. Musiqaning estetik roli uning birinchi navbatda go'zallikni anglash va estetik qadr-qimmatni tushunishga yordam berishidir. Bolalar musiqa asarlarini tinglash yoki ijro etish jarayonida, ular nafaqat musiqaning texnik tarkibini, balki uning estetik mazmunini ham anglashadi. Estetik idrokni shakllantirishda musiqa nafaqat go'zal va uyg'un tovushlarni keltirib chiqaradi, balki bolalarda estetik tafakkur, san'atlarga bo'lgan qiziqish va go'zallikni qadr-lash hissini ham rivojlantiradi.

Musiqaning estetik ta'siri bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularga ko'plab estetik qiymatlarni anglash imkoniyatini beradi. Musiqa orqali bolalar, odamlarning turli his-tuyg'ulari, tabiatdagi go'zal va xushxabar tasvirlari, hayotdagi turli rang-barangliklarni anglashadi. Bu esa, o'z navbatida, bolalarda estetik tafakkurning rivojlanishiga, go'zalni anglash va qadrlashga olib keladi. Shu bilan birga, musiqa, bolalarga turli xil san'at turlarini, jumladan, tasviriy san'at, adabiyot va teatrni o'rganishga qiziqish uyg'otadi va ularni estetik jihatdan yetuk shaxs sifatida rivojlantiradi.

3. Musiqaning estetik va emotsional tarbiya bo'yicha integratsiyasi. Musiqa orqali emotsional va estetik tarbiya bir-biriga chambarchas bog'liqdir. Estetik idrok va emotsional rivojlanish bir-birini to'ldiradi va bir-birini mustahkamlaydi. Masalan, bolalar musiqani tinglash jarayonida, ular turli his-tuyg'ularni boshdan kechiradilar va shu bilan birga, musiqaning estetik aspektlarini anglashni ham o'rganadilar. Musiqa, shuningdek, bolalar uchun vizual, audial va hissiy tajribalarni

birlashtiradigan bir vosita sifatida xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, ularning san'atlarga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi, go'zalni anglash va uni qadrlashga o'rgatadi.

Musika va san'at orqali amalga oshiriladigan tarbiya, bolalarni estetik va emotsional jihatdan rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Musikaning emotsional va estetik jihatlari bolalar uchun nafaqat estetik ziyorat, balki ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rganishning muhim vositasi bo'ladi. Musikaning ta'siri, bolalarda estetik qarashlarni shakllantirish va emotsional barqarorlikni rivojlantirish orqali ularga to'g'ri his-tuyg'ularni boshqarishni, go'zalni qadrlashni, hamda o'ziga xos estetik va emotsional dunyoqarashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, musiqa orqali bolalar nafaqat hissiy tajriba oladi, balki ular estetik idrokni rivojlantirib, san'atga bo'lgan qiziqishlarini oshiradilar. Musikaning emotsional tarbiya va estetik idrokni rivojlantirishdagi roli, nafaqat musiqiy mahoratni oshirishda, balki bolalar ruhiyatining, axloqiy va estetik qadriyatlarining shakllanishida ham muhim ahamiyatga ega.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'ziga xosligi.

Musika adabiyoti, bolalar tarbiyasida, ayniqsa madaniy oriyatni shakllantirishda o'ziga xos va muhim o'rin egallaydi. U nafaqat musiqa san'ati va adabiyotining kombinatsiyasi sifatida, balki bolalar dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy ongini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega vosita hisoblanadi. Musika adabiyotining o'ziga xosligi, uning bolaning hissiy, ma'naviy va estetik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan imkoniyatlarida yotadi.

Musika adabiyoti bolalar uchun nafaqat estetik va ijodiy tajriba berish, balki o'z madaniyatini anglash, uning tarixiy, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini o'rganish imkoniyatini yaratadi. Bu jarayon bolalar ongida o'z milliy va jahon madaniyatiga nisbatan hurmatni shakllantirishga, ularda madaniy o'zlikni rivojlantirishga yordam beradi. Musika adabiyoti orqali bolalar o'z xalqining urf-odatlarini, an'analari va tarixini anglashadi, shu bilan birga, jahon madaniyatining umumiy qadriyatlarini ham o'zlashtiradilar.

1. Musiqa adabiyotining madaniy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli.

Musiqa adabiyoti asarlarida nafaqat musiqa, balki madaniyatning o'zi ham aks etadi. Har bir musiqiy asar, bolalarga o'ziga xos tarbiyaviy va estetik tajriba berish orqali, ularni nafaqat san'atga, balki jamiyatda o'rin tutgan qadriyatlarni ham tushunishga yo'naltiradi. Milliy musiqaning barcha unsurlari – xalq musiqasi, xalq qo'shiqlari, xalq ertaklari va boshqa janrlar, bolalarda o'zining tarixiy ildizlari bilan bog'liq qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Musiqa orqali bolalar, o'z xalqining muhim ijtimoiy va axloqiy qadriyatlari haqida tasavvur hosil qiladilar.

Masalan, an'anaviy musiqiy asarlar, o'zining strukturasi va melodiyasida jamiyatning tarixiy tajribalarini, urf-odatlarini va axloqiy me'yorlarini aks ettiradi. Bolalar bunday asarlarni o'rganish orqali, o'zlarining madaniy qadriyatlari bilan tanishadilar va uni o'zlarining kundalik hayotida qo'llashni boshlaydilar. Shu bilan birga, musiqa adabiyoti yordamida bolalar, san'ating nafaqat individual, balki ijtimoiy ahamiyatini tushunadilar. Musiqa, nafaqat estetik qiziqishlarni uyg'otadi, balki bolalarda jamiyatda axloqiy, estetik va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiradi.

2. Musiqa adabiyotining bolalar ongida madaniy o'zlikni rivojlantirishdagi ahamiyati. Musiqa adabiyoti, bolalar uchun o'z madaniyatini tushunish va uni o'zlashtirish imkonini yaratadi. Har bir musiqa asari o'z millatining madaniy, til va tarixiy o'ziga xosliklarini aks ettiradi, bu esa bolalarga o'z madaniy o'zligini anglashda yordam beradi. Masalan, bolalar musiqa adabiyotida o'z xalqining yirik musiqiy san'ati, musiqiy janrlari va avloddan-avlodga o'tgan an'analari bilan tanishishadi, bu esa ularning madaniy o'zligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Musiqa orqali bolalar o'z madaniyatining ajralmas qismlarini tushunadilar, ularning qiymatlarini anglaydilar va bu qadriyatlarni o'zlarining kundalik hayotiga tatbiq etadilar. Shu tariqa, musiqa adabiyoti nafaqat o'z madaniy kimligini, balki umumjahon madaniyatining ajralmas qismlarini o'zlashtirishga ham xizmat qiladi. Musiqa adabiyotining o'ziga xosligi, uning bolalar ongida, madaniy o'zlikni rivojlantirishda nafaqat musiqaning estetik tomonlarini, balki ijtimoiy va axloqiy jihatlarini ham yoritishidadir.

3. Musiqa adabiyotining estetik va emotsional rivojlanishdagi ahamiyati.

Musiqa adabiyotining yana bir muhim o'ziga xosligi, uning bolalar estetik va emotsional rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishida yotadi. Musiqa, bolaning his-tuyg'ularini anglash va ularga estetik idrokni shakllantirishda ajralmas vosita sifatida xizmat qiladi. Har bir musiqiy asar, bolalar uchun o'zining ichki dunyosini anglash, his-tuyg'ularini ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilish imkonini beradi.

Bundan tashqari, musiqa adabiyoti orqali bolalar nafaqat musiqiy bilimlarni, balki estetik idrokni va hissiy tajribalarni ham rivojlantiradilar. Musiqa asarlarini tinglash, bolalarga yangi hissiy tajribalar keltiradi, ularni go'zallikni, armonni, quvonchni va boshqa his-tuyg'ularni tushunishga yo'naltiradi. Bu esa bolalarda hissiy ongni shakllantirish va estetik tafakkurni rivojlantirishda yordam beradi. Shu tariqa, musiqa adabiyoti nafaqat bolalar uchun musiqiy bilimlar, balki emotsional va estetik rivojlanish uchun ham ajralmas vosita hisoblanadi.

4. Musiqa adabiyotining jahon madaniyati bilan integratsiyasidagi roli.

Musiqa adabiyoti bolalar uchun jahon madaniyatini tushunish va uning qadriyatlarini o'zlashtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Har bir musiqiy asar nafaqat milliy, balki global madaniyatning ajralmas qismi sifatida qoraladi. Musiqa adabiyotida milliy musiqaning elementlari, shu bilan birga, jahon musiqasi ham o'z aksini topadi. Bolalar, musiqa adabiyotini o'rganish orqali, o'zlarining madaniy doirasidan tashqari jahon madaniyati bilan tanishadilar va shu tariqa kengroq madaniy oriyentatsiyani shakllantiradilar.

Jahon musiqasi orqali bolalar global qadriyatlarni tushunadilar, madaniy xilma-xillikni qadrlar va turli xalqlarning san'atlarini birlashtirgan holda anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, musiqa adabiyoti yordamida bolalar o'zlarining milliy identitetlarini ham mustahkamlashadi, bu ularning madaniy xulq-atvorini, madaniy qadriyatlarni qadrini bilish va himoya qilishga yordam beradi.

5. Musiqa adabiyotining ta'lim jarayonida qo'llanilishidagi o'ziga xosliklar.

Musiqa adabiyotini ta'lim jarayoniga integratsiyalash, bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishda muhim pedagogik yondashuvni ta'minlaydi. Musiqa adabiyotining

o'ziga xosligi, uning bolalar tarbiyasida nafaqat ma'naviy, balki ijodiy va estetik rivojlanish uchun ham zarur bo'lgan pedagogik vosita ekanligidir. Musiqa orqali bolalar nafaqat musiqa asarlarini eshitish, balki musiqaning zamonaviy tendensiyalarini tushunish, san'atga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirish va o'z ijodiy imkoniyatlarini yuzaga keltirishni o'rganadilar.

Shu bilan birga, musiqa adabiyotining nafaqat bolalar uchun, balki pedagoglar uchun ham muhim o'rni bor. Pedagoglar musiqa adabiyotini o'z pedagogik faoliyatlarida qo'llash orqali, bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishni va ularga yuqori madaniyatli, estetik va axloqiy bilimlarni berishni ta'minlaydilar.

Xulosa qilib aytganda, musiqa adabiyotining o'ziga xosligi, uning bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishdagi ahamiyatini yanada oshiradi. Musiqa adabiyoti, bolalar uchun nafaqat estetik va ijodiy rivojlanish, balki madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish, o'z madaniy kimligini anglash va jamiyatda o'z o'rnini topish imkoniyatlarini yaratadi. Musiqa adabiyotining pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilishi bolalar uchun kuchli tarbiyaviy vosita sifatida xizmat qiladi, ularning jamiyatga ijtimoiy va axloqiy jihatdan javobgar shaxslar bo'lib yetishishlariga yordam beradi.

1.4. Bolalar musiqasi va madaniy qadriyatlarning uzviy bog'liqligi

Bolalar musiqasi, nafaqat musiqiy asarlarning bolalar uchun yaratilgan shakllari, balki ularning dunyoqarashi, estetik didi, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini shakllantiruvchi muhim pedagogik vositadir. Musiqa, bolalar tarbiyasining ajralmas qismi sifatida, ularning ijtimoiy, hissiy va ma'naviy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bolalar musiqasining madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog'liqligi, musiqa asarlarining nafaqat estetik va ijodiy ahamiyatini, balki ijtimoiy, axloqiy va madaniy jihatlarini ham aks ettirishiga imkon yaratadi.

Madaniy qadriyatlar – bu jamiyatning o'ziga xos, tarixiy jihatdan shakllangan axloqiy, estetik, axborot va san'atga oid normalari bo'lib, ular musiqa orqali avloddan-avlodga o'tadi. Bolalar musiqasi esa o'zining strukturasi, melodiyasi va tematikasi orqali aynan shunday qadriyatlarni aks ettiradi. Musiqaning bolalar

ongida tarbiyaviy va madaniy o'rni, uning bolalarda ijtimoiy mas'uliyat, hurmat, mehr-oqibat va boshqa yuqori axloqiy fazilatlarni rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini belgilaydi. Shu sababli, bolalar musiqasi, nafaqat ma'naviy tarbiya manbai, balki jamiyatning madaniy qadriyatlarini shakllantiruvchi kuchli vositadir.

Musika o'rganishda bolalar, o'z madaniyatining ildizlariga qaytib, uning elementlarini, shuningdek, xalqning tarixiy va axloqiy qadriyatlarini tushunishadi. Bu esa ularga o'z madaniy merosini qadrlash, uni davom ettirish va jahon madaniyati bilan integratsiyalashish imkonini beradi. Shu bilan birga, musika bolalarda estetik idrokni rivojlantiradi va jahon madaniyati bilan tanishish, turli madaniyatlarning o'ziga xos jihatlarini o'rganish imkonini yaratadi.

Bolalar musiqasining madaniy qadriyatlar bilan bog'liqligi, nafaqat musika ta'limi jarayonida, balki umumiy tarbiyada ham namoyon bo'ladi. Musika orqali, bolalar, jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy, estetik va madaniy qadriyatlarni anglab, ular bilan bo'lgan aloqalarni o'rganadilar. Shuningdek, musika asarlari bolalarga, insoniyatning turli madaniyatlari orasida mavjud bo'lgan umumiy qadriyatlarni ham o'rgatadi, bu esa ularda global madaniyatni qadrlash va unga hurmatni shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, bolalar musiqasi va madaniy qadriyatlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, musika ta'limi va tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Musiqaning ta'siri orqali bolalar o'z madaniyatini anglaydi, uni qadrlashadi va kelajakda jamiyatda madaniy qadriyatlarni davom ettirishga tayyor bo'ladi.

Bolalar musika adabiyotining turli janrlari va madaniy qadriyatlarni aks ettirishi. Bolalar musika adabiyoti nafaqat bolalarga estetik did berish, balki ularning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Musiqaning turli janrlari, o'z navbatida, madaniy qadriyatlarni aks ettirishda alohida ahamiyatga ega. Har bir musika janri, o'zining o'ziga xos xususiyatlari orqali, bolalarga nafaqat musika o'rgatadi, balki ularni milliy va universal qadriyatlar bilan tanishtiradi.

1. Folklor va an'anaviy musiqaning tarbiyaviy ahamiyati. Bolalar musika adabiyotida folklor va an'anaviy musiqaning alohida o'rni bor. Xalq musiqasi

o'zining tarixiy ildizlari, o'ziga xos motivlari, ritmlari va melodiylari orqali jamiyatning axloqiy, estetik va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Bolalar uchun yozilgan folklor musiqasi, ularning o'z xalqining tarixi va madaniyatini tushunishiga yordam beradi. Shuningdek, xalq musiqasidagi hikoyalar, eposlar va folklor elementlari bolalarda xalqning urf-odatlari, odatlari va dunyoqarashini qadrlash hissini uyg'otadi.

2. Klassik musiqaning madaniy qadriyatlarni aks ettirishi. Klassik musiqa, nafaqat bolalar uchun o'rgatishda, balki ularga umumjahon madaniyatining eng yuqori namunalarini taqdim etishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar musiqa adabiyotida klassik asarlar, asosan, musiqiy shakllar, melodiylar va harmoniya orqali bolalarga estetik didni rivojlantirishda xizmat qiladi. Ayniqsa, Vivaldi, Mozart, Bethoven kabi kompozitorlarning musiqasi, bolalarga nafaqat musiqa texnikasini o'rgatadi, balki ular orqali tarixiy va madaniy qadriyatlarni anglash imkonini beradi.

Klassik musiqaning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u bolalarda chuqur estetik idrokni rivojlantiradi, musiqaning yuqori shakllari orqali madaniy me'yorlarni, jamiyatdagi oliy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi. Klassik musiqaning motivlari, bolalar uchun ahamiyatli estetik va ma'naviy qadriyatlarni ifodalovchi vositalarga aylanadi.

3. Pop-musiqa va zamonaviy janrlarda madaniy qadriyatlar. Bugungi kunda pop-musiqa va boshqa zamonaviy janrlar ham bolalar musiqa adabiyotida muhim o'rin tutmoqda. Pop-musiqa, o'zining yengil va ommabop shakllari bilan, bolalarga musiqa orqali zamonaviy dunyoqarashni etkazishga yordam beradi. Shu bilan birga, pop-musiqa bolalarga ijtimoiy, ekologik, axloqiy va madaniy masalalar haqida fikr yuritish imkonini yaratadi.

Zamonaviy musiqa janrlari, masalan, rok, rep, elektron musiqalar, bolalar adabiyotida ham o'zining o'ziga xos o'rin egallaydi. Ular bolalarda jahon miqyosidagi madaniy qadriyatlarni, turli millatlar va xalqlarning madaniyatiga hurmatni rivojlantiradi. Misol uchun, pop-musiqa orqali bolalar global muammolar, tabiatni asrash, do'stlik, tenglik kabi qadriyatlarni o'rganadilar.

4. Musiqa janrlarining bolalar tarbiyasidagi roli. Musiqa janrlari o'zining turli ifodalarida, bolalarning shaxsiyati va dunyoqarashining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bolalar musiqasining turli janrlari yordamida ularning ijodiy va estetik salohiyati rivojlanadi. Har bir janrning o'ziga xos didaktik imkoniyatlari bor. Masalan, xor musiqasi bolalarda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini, vokal va instrumental musiqalar esa ularning musiqiy va intellektual salohiyatini oshiradi.

Musiqa janrlari, shuningdek, bolalarda ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni rivojlantiradi. Masalan, klassik va folklor janrlarida milliy qadriyatlar, xalqning urf-odatlarini, qadimiy an'analari haqida ma'lumotlar berilsa, pop-musiqa va zamonaviy janrlar bolalarda global qadriyatlarni, turli madaniyatlar o'rtasidagi do'stlikni va hamjihatlikni shakllantiradi.

5. Badiiy va didaktik musiqaning tarbiyaviy xususiyatlari. Musiqa adabiyotidagi badiiy va didaktik musiqalar, bolalar tarbiyasining yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi. Didaktik musiqalar bolalarda musiqiy idrokni shakllantirish va uni amaliyotga tatbiq etishda yordam beradi. Shuningdek, badiiy musiqalar bolalarning estetik va axloqiy rivojlanishiga, madaniy qadriyatlar bilan tanishishiga ko'maklashadi. Bu musiqalar bolalarda nafaqat musiqa, balki umumiy tarbiya, axloq, estetik va madaniy qadriyatlarni o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar musiqa adabiyotining turli janrlari madaniy qadriyatlarni aks ettirishda muhim vositadir. Har bir musiqa janri o'zining xususiyatlariga ko'ra, bolalarda ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantiradi. Xalq musiqasi, klassik musiqaning estetik boyliklari va zamonaviy janrlar, bolalarda butun dunyo madaniyati va milliy qadriyatlarni anglash va qadrlash hissini rivojlantiradi. Shu tarzda, musiqa janrlari orqali bolalar faqat musiqa o'rganib qolmay, balki jamiyatda o'z o'rnini topa olish uchun zarur bo'lgan madaniy, axloqiy va estetik qadriyatlarni ham o'zlashtiradilar.

Bolalar musiqasidagi madaniy kontent va uning pedagogik foydasi. Bolalar musiqasi faqat estetik qimmatga ega bo'lib qolmay, balki ularning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladigan, madaniy qadriyatlarni o'zida aks ettiruvchi muhim vositadir. Musiqa, ayniqsa, bolalar uchun yaratilgan asarlar, o'z

ichiga nafaqat musiqiy elementlarni, balki jamiyatning axloqiy, madaniy va estetik qadriyatlarini ham olib keladi. Bolalar musiqasidagi madaniy kontent, uning shakllanishi va pedagogik foydasi haqida chuqurroq tahlil qilish, musiqa ta'limining yuksalishiga xizmat qiladi.

1. Madaniy kontentning ta'riflanishi va bolalar musiqasida aks etishi.

Madaniy kontent – bu o'quv materiallarida yoki san'at asarida jamiyatning tarixiy, madaniy, ijtimoiy, axloqiy va estetik qadriyatlarini aks ettiruvchi elementlar majmuasidir. Bolalar musiqasida madaniy kontent, asosan, bolalar uchun yaratilgan musiqiy asarlarda aks etadi. Bu kontentning mazmuni, nafaqat bolalar uchun tayyorlangan musiqaning melodik, ritmik va harmonik shakllarida, balki uning mazmuni va tarbiyaviy ahamiyatida ham mavjud.

Bolalar musiqasidagi madaniy kontentning birinchi va eng muhim elementi – milliy musiqaning elementlari hisoblanadi. Xalq musiqasi, bolalar uchun yaratilgan musiqalarda keng tarqalgan va ularning madaniy xususiyatlarini, urf-odatlarini, an'analari va tarixini aks ettiradi. Bu musiqalar bolalarga o'z xalqining madaniyatini o'rganish va qadrlashga yordam beradi.

Shuningdek, bolalar musiqasida universal qadriyatlar ham aks etadi. Musiqa orqali bolalar butun dunyo madaniyatining eng yaxshi namunalarini tanib olishadi. Klassik musiqaning asarlari, zamonaviy musiqaning janrlari va xalq musiqasining melodiylari orqali bolalar, global madaniyatni tushunish va uni qadrlashga o'rgatadilar.

2. Madaniy kontentning pedagogik ahamiyati. Bolalar musiqasidagi madaniy kontentning pedagogik foydasi ko'plab sohalarda namoyon bo'ladi. Madaniy kontent bolalar ta'limida asosiy vosita bo'lib, nafaqat musiqa bilimlarini, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi. Musiqaning pedagogik ahamiyati, uning tarbiyaviy va ma'naviy funktsiyalarini anglashga bog'liq.

Estetik rivojlanish va did shakllanishi. Musiqa, albatta, bolalarda estetik idrokni rivojlantiradi. Madaniy kontent orqali, bolalar musiqa asarlarining go'zalligini, uning kompozitsion tuzilishini, melodiylarini va ritmik

imkoniyatlarini anglashni o'rganadilar. Bu jarayon bolalarda estetik didni shakllantiradi va ularda san'atning yuqori namunalariga nisbatan hurmatni yaratadi.

Axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni o'rgatish. Madaniy kontentning muhim qismi, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni bolalarga o'rgatishdir. Musiqada aks etadigan qadriyatlar, bolalarga to'g'ri va noto'g'ri, yaxshilik va yomonlik, do'stlik va adovat kabi tushunchalarni anglashga yordam beradi. Musiqa orqali bolalar, jamiyatda o'z o'rnini topish, o'zaro hurmat va o'zaro aloqalarni rivojlantirishni o'rganadilar.

Shuningdek, madaniy kontent bolalarda global masalalar, do'stlik, tinchlik, adolat va tenglik kabi qadriyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu orqali bolalar jahon madaniyatiga nisbatan hurmatni shakllantiradilar va o'zaro aloqalarda eng yaxshi insoniy fazilatlarni amalga oshiradilar.

Madaniy an'analarni o'rganish va qadrlash. Bolalar musiqasidagi madaniy kontent, o'z xalqining madaniy an'analari bilan tanishtirishning samarali vositasi hisoblanadi. Xalq musiqasining tarixi, uning shakllari, ritmik va melodik xususiyatlari bolalarga o'z madaniyatining chuqurroq o'rganishiga yordam beradi. Madaniy kontent orqali bolalar o'z xalqining qadriyatlarini, urf-odatlarini va madaniy merosini qadrlashni o'rganadilar.

Bu jarayon, nafaqat milliy madaniyatni qadrlashni, balki boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmatni shakllantirishga ham yordam beradi. Musiqa orqali bolalar turli madaniyatlar bilan tanishib, ularning o'ziga xos jihatlarini anglashadi.

Intellektual va hissiy rivojlanish. Bolalar musiqasidagi madaniy kontent, shuningdek, ularning intellektual va hissiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Musiqa o'rganish jarayonida bolalar nafaqat musiqa elementlarini, balki musiqaning mazmuni va undagi madaniy qadriyatlarni tushunishadi. Bu bolalar ongida yuqori darajadagi hissiy va intellektual javoblarni shakllantiradi.

Madaniy kontent, bolalarda musiqa bilan bog'liq nafaqat estetik, balki axloqiy va ijtimoiy javoblarni ham shakllantiradi. Musiqa orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ifodalashni, boshqalar bilan aloqada bo'lishni va o'zining shaxsiy pozitsiyasini bildirishni o'rganadilar.

3. Madaniy kontentning bolalar musiqasidagi tasviriy elementlari. Bolalar musiqasidagi madaniy kontent faqat musiqa elementlarida emas, balki musiqa umumiy tasviriy va didaktik tarkibida ham aks etadi. Masalan, musiqa tematikasi, uning hikoyaviy tuzilishi, madaniy merosga asoslangan voqealar va qahramonlar bolalarda o'z xalqining tarixiy va madaniy merosini tushunishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, bolalar ongida milliy madaniyatni qadrlashni va uni kelajakda davom ettirishga bo'lgan istakni shakllantiradi.

Shuningdek, musiqadagi tasviriy elementlar orqali bolalar, musiqa mavzulari, janrlari va shakllari orqali o'z dunyoqarashlarini kengaytiradilar va keng ko'lamli madaniy tajribaga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, musiqadagi madaniy kontent bolalar uchun o'z madaniy merosini anglashda, o'rganishda va hurmat qilishda mustahkam asos yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar musiqasidagi madaniy kontent nafaqat musiqa ta'limining samarali vositasi, balki bolalar ongida ijtimoiy, axloqiy, estetik va madaniy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi kuchli pedagogik vositadir. Musiqadagi madaniy kontent bolalar uchun estetik, axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy o'sishga xizmat qiladi. Musiqa madaniy kontenti, bolalarga o'z xalqining madaniy merosini o'rgatish va qadrlash, shuningdek, global madaniyatga nisbatan hurmatni shakllantirishga yordam beradi. Bu kontentning pedagogik foydasi nafaqat musiqa ta'limida, balki bolalar hayotining boshqa jabhalarida ham namoyon bo'ladi, ular o'z shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarini davom ettirishda madaniy qadriyatlar asosida mustahkam poydevor yaratadilar.

Madaniy qadriyatlar va musiqa orqali o'rgatishning pedagogik tamoyillari. Musiqa ta'limi va madaniy qadriyatlarning uzviy bog'liqligi nafaqat bolalar musiqasining o'quv jarayonidagi o'rni bilan, balki bu jarayonning ijtimoiy va madaniy ahamiyati bilan ham aloqadordir. Madaniy qadriyatlar bolalar musiqasining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi, chunki har bir musiqiy asar o'zida jamiyatning tarixiy, madaniy, axloqiy va estetik qadrlarini aks ettiradi. Bu qadriyatlar musiqa tarkibiy elementlari orqali bolalar ongiga kirib, ularning hissiy, intellektual, axloqiy va estetik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

1. Madaniy qadriyatlar va musiqa o'rtasidagi bog'liqlik. Musiqa, madaniy qadriyatlarni bolalar ongiga singdirish uchun ajoyib vosita hisoblanadi. Musiqa asarlari, nafaqat estetik go'zallikni, balki jamiyatning axloqiy, madaniy va ijtimoiy qadriyatlarini ham aks ettiradi. Madaniy qadriyatlar orqali musiqaning shakllanishi, uning mazmuni, shakli va tarkibi bolalar uchun ma'naviy jihatdan boy bo'lgan o'quv materialini tashkil etadi.

Bolalar musiqasi, odatda, o'zida xalq musiqasining qadriyatlarini, milliy an'analari, urf-odatlarini va tarixini aks ettiradi. Bu orqali bolalar o'z xalqining madaniyatiga nisbatan hurmatni rivojlantiradilar. Shuningdek, global madaniyatni tanish, qadrlash va unga moslashish muhim ahamiyatga ega. Musiqaning madaniy qadriyatlar bilan bog'liqligi, nafaqat milliy, balki xalqaro o'quv jarayonlarida ham o'z aksini topadi, chunki musiqada universal qadriyatlar va insoniyatning umumiy tarixiy tajribasi aks etadi.

2. Pedagogik tamoyillar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish. Madaniy qadriyatlarni musiqa orqali o'rgatishda bir nechta pedagogik tamoyillar muhim rol o'ynaydi. Ushbu tamoyillar musiqaning tarbiyaviy kuchini mustahkamlash va bolalar musiqasidagi madaniy kontentni samarali tarzda o'rganishga imkon beradi.

Integratsiya tamoyili. Integratsiya tamoyili, madaniy qadriyatlarni musiqa orqali o'rgatishda markaziy o'rin tutadi. Bu tamoyil bolalar musiqasining boshqa ilmiy va san'at sohalari bilan uzviy aloqasini ta'minlashga qaratilgan. Masalan, musiqa va adabiyotning birlashuvi, musiqa va san'atning o'zaro bog'lanishi orqali bolalar faqat musiqiy ko'nikmalarni emas, balki madaniy qadriyatlarni ham o'rganadilar. Integratsiya tamoyili, bolalar musiqasida madaniy kontentning muhimligini tushunishga yordam beradi va ularning ko'proq madaniy qamrovli ta'lim olishlarini ta'minlaydi.

Individulistik yondashuv. Bolalar musiqasi orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatishda individual yondashuv ham juda muhimdir. Har bir bola o'zining shaxsiy hissiyati va fikrlari asosida madaniy qadriyatlarni anglash va o'zlashtirish jarayoniga kirishadi. Musiqa, o'zining turli uslublari va janrlari orqali, har bir bolaning shaxsiyatini rivojlantirishda yordam beradi. Shu sababli, musiqa ta'limida individual

yondashuv bolalarni ularning madaniy qadriyatlariga nisbatan shaxsiy munosabatini shakllantirishga imkon beradi.

Ko'p madaniy yondashuv. Ko'p madaniy yondashuv, turli xalqlar va madaniyatlarning musiqiy an'analari orqali bolalarni global madaniyatga tanishtirishni o'z ichiga oladi. Bu tamoyil, bolalar musiqasining faqat milliy emas, balki xalqaro miqyosda ham keng qamrovli bo'lishini ta'minlaydi. Musiqaning ko'p madaniy yondashuvda ifodalangan qadriyatlar bolalarni dunyo madaniyatini anglashga yordam beradi va ularda xalqlararo do'stlikni, tinchlikni va bir-biriga hurmatni rivojlantiradi.

Estetik yondashuv. Estetik yondashuv, musiqa ta'limining eng asosiy tamoyillaridan biridir. Musiqaning estetik jihatlari orqali, bolalar nafaqat uning ma'nosini tushunish, balki uning go'zalligini his etishadi. Estetik yondashuv bolalar musiqasi orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatishda, ularning estetik idrokini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Musiqaning go'zalligini, uning tuzilishini va yaratilish jarayonini tushunish, bolalarda madaniyatga nisbatan qadrlashni va mehrni shakllantiradi.

Interaktiv yondashuv. Interaktiv yondashuv, musiqaning faol o'rganish va ijro qilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu tamoyil bolalar musiqasining nafaqat passiv tinglash, balki aktyorlik, ijro etish va yaratuvchanlik kabi faol jihatlariga ham e'tibor qaratadi. Madaniy qadriyatlarni musiqa orqali o'rgatishda interaktiv yondashuv bolalarga o'z fikrlarini erkin ifodalash, musiqiy asarlarni ijro etish va musiqiy tajriba almashish imkoniyatlarini yaratadi.

Tarbiyaviy yondashuv. Tarbiyaviy yondashuv, bolalar musiqasidagi madaniy qadriyatlarni o'rgatishda tarbiya va ta'limning birlashtirilgan yondashuvini anglatadi. Bu tamoyil, musiqa o'rganish jarayonida bolalar orasida o'zaro hurmat, to'g'ri axloqiy munosabatlar va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy qadriyatlar, musiqaning tarbiyaviy kuchi orqali bolalar ongiga singdiriladi va ularning umumiy madaniy saviyasini oshiradi.

3. Madaniy qadriyatlarni o'rgatishning samarali usullari. Madaniy qadriyatlarni bolalar musiqasi orqali o'rgatishda bir nechta samarali pedagogik usullarni qo'llash mumkin:

➤ **Musiqiy analitika:** Musiqa asarlarini tahlil qilish va uning madaniy mazmunini tushunish. Bu orqali bolalar, musiqa asarining shakli, mazmuni va uning jamiyatga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganadilar.

➤ **Ijro etish:** Bolalarga musiqani ijro etish orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish. Bu, nafaqat musiqaning texnik jihatlarini, balki uning tarbiyaviy va estetik mazmunini tushunishga yordam beradi.

➤ **Ochiq muhokama va munozara:** Musiqa orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish jarayonida ochiq muhokama va munozaralarni tashkil etish, bolalarga o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini yaratadi.

➤ **Badiiy tadbirlar:** Musiqiy teatrlarda, konsertlarda va boshqa badiiy tadbirlarda bolalar musiqasini ijro etish orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish.

Xulosa qilib aytganda, madaniy qadriyatlar va musiqa o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tushunish, bolalar ta'limida musiqa o'rganishning ahamiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi. Pedagogik tamoyillarni tatbiq etish, bolalarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishda samarali metodologik yondashuvlar yaratadi. Madaniy qadriyatlarni o'rgatish orqali bolalar nafaqat musiqa, balki ijtimoiy va axloqiy rivojlanishning ham muhim bosqichlarini o'rganadilar.

1-bob bo'yicha umumiy xulosa

Ushbu bobda bolalar musiqa adabiyoti va madaniy oriyatning nazariy-metodologik asoslari yoritildi. Ushbu bobda musiqaning tarbiyaviy va madaniy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratildi. Bolalar musiqa adabiyoti nafaqat musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki bolalarning ma'naviy va estetik dunyoqarashlarini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bolalar musiqa asarlari orqali ular ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va estetik tasavvurlarni o'zlashtiradilar. Musiqa adabiyoti bolalarga musiqiy estetikani, san'atning kuchini anglash, hamda ularning ichki dunyosini boyitish imkoniyatini yaratadi.

Madaniy oriyat tushunchasi ushbu jarayonda markaziy o‘rin tutadi, chunki madaniy oriyat, o‘z navbatida, ma’naviy va estetik tamoyillarga asoslanadi. Madaniyat va san’at orqali bolalar o‘zining milliy va universal qadriyatlarni o‘zlashtiradi. Shuningdek, madaniy oriyatning shakllanishi, yosh avlodning axloqiy-psixologik holati va estetik qadr-qimmatini mustahkamlashda musiqaning ahamiyati juda katta. Musiqa orqali bolalar dunyoqarashlarini kengaytiradilar va jamiyatda o‘z o‘rinlarini topadilar.

Bolalar musiqasining madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liqligi ham katta e’tiborni talab qiladi. Musiqa o‘zida milliy va global qadriyatlarni aks ettiradi va bolalarga shaxsiy va jamoaviy ruhda turli madaniyatlarni qabul qilish va o‘zlashtirish imkonini beradi. Musiqaning tarbiyaviy ahamiyati, uning bolalar tomonidan shaxsiy va jamoa o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash, estetik hissiyotlarni rivojlantirish, hamda axloqiy me’yorlarni tushunishga yordam berishdagi roli bilan yanada kengroq tushuniladi. Shu bilan birga, bolalar musiqa adabiyoti orqali jamiyatning umumiy madaniy rivojlanishiga hissa qo‘shadilar.

Umuman olganda, ushbu bob ko‘rib chiqilgan nazariy va metodologik asoslar bolalar musiqa adabiyoti va madaniy oriyatning o‘zaro bog‘liqligini, uning tarbiyaviy va madaniy funktsiyalarini aniq ko‘rsatib beradi. Ushbu bob, bolalar musiqa adabiyotining tarbiyaviy imkoniyatlari va madaniy oriyatni shakllantirishdagi ahamiyatini yanada kengroq anglash uchun zarur ilmiy asoslarni yaratadi.

II BOB. ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA MADANIY ORIYATNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI

Bugungi globallashtirish, raqamlashtirish va madaniyatlararo integratsiya sharoitida ta'lim tizimida nafaqat bilish, balki shaxsiy va madaniy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ta'lim jarayonida yosh avlodda milliy madaniy merosga sodiqlik, estetik dunyoqarash va ijtimoiy mas'uliyatni tarkib toptirish orqali ularning madaniy oriyatini rivojlantirish muhim vazifaga aylangan. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, zamonaviy pedagogik yondashuvlar – innovatsion metodlar, integratsiyalashgan o'qitish texnologiyalari, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar va ijodiy faoliyatga asoslangan o'qitish shakllari – bolalarda madaniy ong, estetik did va milliy g'ururni shakllantirishning samarali vositasidir.

Ushbu bobda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning mohiyati, ular orqali madaniy oriyatni rivojlantirish imkoniyatlari va strategiyalari tahlil etiladi. Jumladan, kompetensiyaviy, kommunikativ, akselerativ, integrativ, axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosidagi hamda musiqiy-tarbiyaviy yondashuvlarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi o'rni keng ilmiy tahlil qilinadi. Musiqa fanida bu yondashuvlarning joriy etilishi nafaqat bilim va ko'nikmalarni emas, balki ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlar tizimini, shaxsiy o'sishni, badiiy-estetik tafakkurni shakllantirish imkonini beradi.

Shuningdek, bobda bolalar musiqa adabiyoti asosida madaniy oriyatni rivojlantirish strategiyalari ishlab chiqiladi. Bu strategiyalar musiqiy asarlarni tanlash, ularni o'qitish uslublari, pedagogik muhitni tashkil qilish va baholash mexanizmlarini zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirishga yo'naltirilgan. Ayniqsa, pedagogning madaniy-pedagogik kompetensiyasi, ijodiy salohiyati va axloqiy pozitsiyasi bolaning madaniy oriyatiga bevosita ta'sir qiluvchi omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Demak, mazkur bob nazariy asoslar bilan bir qatorda amaliy echimlarni ham taklif etib, ta'limda madaniy oriyatni shakllantirish bo'yicha ilmiy-innovatsion yondashuvlarning samaradorligini ochib beradi. Bu esa bolalarning musiqiy

tarbiyasi orqali ularning shaxsiyati va madaniy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2.1. Kompetensiyaviy yondashuv asosida madaniy oriyatni rivojlantirish

Zamonaviy ta'lim paradigmasi an'anaviy bilim berish modelidan kompetensiyaviy yondashuvga o'tish bilan tavsiflanadi. Bu yondashuv o'quvchining faqat bilim darajasini emas, balki uning hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishi, ijtimoiy-madaniy muhitga moslasha olishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash asosida harakat qilishi kabi ko'nikma va qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ayniqsa, madaniy oriyatni shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuv muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv shaxsning har tomonlama rivojlanishida — axloqiy-estetik tarbiya, madaniy qadriyatlarga hurmat, san'atni anglash va musiqiy asarlar orqali ijtimoiy ongni boyitish kabi jarayonlarda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv asosida shakllantirilgan madaniy kompetensiyalar o'quvchilarga musiqiy merosga ongli munosabatda bo'lish, san'at orqali o'z milliy o'zligini anglash va boshqa madaniyatlar bilan dialogga kirishish imkonini yaratadi.

Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti asosida madaniy oriyatni shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuv ta'lim-tarbiyaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Chunki bu yondashuv o'quvchilarda faqat musiqiy bilim va texnikani emas, balki ma'naviy-estetik dunyoqarash, ijtimoiy hissiyot, madaniy tafakkur va ijodiy yondashuvni ham rivojlantiradi.

Ushbu bobda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari, uning pedagogik amaliyotdagi ahamiyati, bolalar musiqa adabiyotining mazmuni orqali madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, musiqiy ta'limda madaniy kompetensiyalarni shakllantirishga oid didaktik modellardan, metodik yondashuvlardan va zamonaviy strategiyalardan foydalanish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kompetensiya tushunchasi va uning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli. Zamonaviy pedagogikada "kompetensiya" tushunchasi o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka, shaxsiy fazilat va qadriyatlar majmui sifatida talqin etiladi. Bu tushuncha ta'limning maqsadi sifatida faqat nazariy bilimlar berishga emas, balki o'quvchining real hayotiy holatlarda faoliyat yurita oladigan, ijtimoiy-axloqiy me'yorlarga amal qiladigan, madaniy merosni anglaydigan va uni qadrlaydigan ijtimoiy shaxs sifatida shakllanishiga yo'naltirilgan. Ayniqsa, madaniy oriyat kabi murakkab ijtimoiy-psixologik sifatni rivojlantirishda kompetensiyalarni shakllantirish pedagogik strategiyaning markaziy nuqtasidir.

Kompetensiya tushunchasi UNESCO, OECD, YUNISEF kabi xalqaro tashkilotlar tavsiyalarida, shuningdek, zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida ta'lim jarayonining asosiy natijasi sifatida ko'riladi. Milliy ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv o'quv dasturlarining negizini tashkil qilmoqda. Bu yondashuv doirasida o'quvchilarda quyidagi asosiy kompetensiyalar shakllantirilishi lozim: kommunikativ, ijtimoiy-madaniy, estetik, axloqiy va ijodiy kompetensiyalar. Ularning barchasi bevosita yoki bilvosita madaniy oriyat shakllanishi bilan chambarchas bog'liq.

Madaniy oriyat — bu shaxsning o'ziga xos ichki madaniyat darajasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash, ularga sadoqatli bo'lish, boshqa madaniyatlarga hurmat ruhida yashash kabi fazilatlarni o'z ichiga oluvchi sifatdir. Musiqiy ta'lim orqali bu sifatni shakllantirishda o'quvchilarning madaniy kompetensiyasini rivojlantirish zarur. Aynan bolalar musiqa adabiyoti o'zining mazmuni, obrazlilik darajasi va estetik ta'sir kuchi bilan bu jarayonda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan musiqiy tarbiya jarayonida bolalar musiqa asarlarini tinglash, tahlil qilish, ifodalash orqali o'z shaxsiy estetik didini, milliy musiqiy tafakkurini va madaniy xotirasini shakllantiradi. Bu esa madaniy oriyatning asosiy ko'rsatkichlari bo'lmish — madaniy merosni anglash, uni qadrlash va undan ilhomlanib yashash qobiliyatini shakllantiradi.

Shuningdek, madaniy kompetensiya o'quvchining jamiyatda o'zini tutishi, madaniy muloqotga kirishishi, san'at bilan estetik aloqaga kirishish layoqatini oshiradi. Bolalar musiqa adabiyotidagi asarlar orqali o'quvchilarda milliy musiqiy obrazlar, urf-odatlar, tarixiy voqealar va madaniy belgilar haqida bilimlar ortadi, bu esa ularning shaxsiy madaniy dunyoqarashini boyitadi.

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuvning asosiy vazifasi — ta'lim oluvchida mustahkam, barqaror va faol madaniy oriyatni shakllantirishga xizmat qiladigan salohiyatni yuzaga chiqarishdir. Bu jarayonda bolalar musiqa adabiyoti boy estetik mazmuni bilan vosita bo'lib xizmat qiladi va zamonaviy pedagogik strategiyalar orqali natijadorlikka erishiladi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy prinsiplari va metodlari.

Zamonaviy pedagogik jarayonlarda kompetensiyaviy yondashuv shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga asoslanadi. Bu yondashuv nafaqat o'quvchining bilim egallashini, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish, ijtimoiy-madaniy muhitga moslasha olish, ma'naviy-estetik qadriyatlarni anglash va ularga amal qilish kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan. Ayniqsa, **madaniy oriyatni shakllantirish**da bu yondashuv o'ziga xos metodlar va prinsiplarga tayanadi, bu esa uni an'anaviy yondashuvlardan ajratib turadi.

1. Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy prinsiplari

➤ **Shaxsga yo'naltirilganlik prinsipi.** Bu prinsip o'quvchilarning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga olishni talab qiladi. Har bir o'quvchining musiqiy qobiliyati, estetik dunyoqarashi va madaniy ong darajasi turlicha bo'lgani sababli, ularni rivojlantirishda moslashtirilgan yondashuv zarur. Madaniy oriyatni shakllantirish jarayoni ham har bir shaxsning ichki ruhiy holati va ma'naviy ehtiyojlariga mos kelishi kerak.

➤ **Integrativlik prinsipi.** Kompetensiyaviy yondashuvda fanlararo bog'liqlik, ya'ni musiqa, tarix, adabiyot, axloqiy tarbiya kabi fanlar integratsiyasi orqali madaniy mazmunni chuqurroq tushunishga erishiladi. Bolalar musiqa adabiyotini boshqa madaniy kontekstlar bilan bog'lash orqali o'quvchilar ongida murakkab, lekin barqaror madaniy tizim shakllanadi.

➤ **Faollik va mustaqillikni rivojlantirish prinsipi.** O‘quvchilar musiqiy faoliyatda (tinglash, kuylash, tahlil qilish, ifodalash, muhokama yuritish) bevosita ishtirok etadi, mustaqil qarorlar qabul qiladi. Bu ularning ijodiy fikrlash, estetik baholash va axloqiy pozitsiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

➤ **Hayotiylik va amaliy ahamiyatga ega bo‘lish prinsipi.** Kompetensiyaviy yondashuvda bilimlar hayotga tatbiq etilishi kerak. Madaniy oriyatni shakllantirishda o‘quvchilar o‘z atrofidagi madaniy muhitni tahlil qilish, turli musiqiy janrlar orqali milliy qadriyatlarni anglashga o‘rgatiladi.

➤ **Refleksivlik prinsipi.** O‘quvchilar o‘z musiqiy va madaniy tajribasini baholash, xulosa chiqarish va o‘zini rivojlantirishga intilish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayon madaniy o‘zlikni anglash va uni qadrlashda asosiy omillardan biridir.

2. Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy metodlari. Kompetensiyaviy yondashuv asosida foydalaniladigan metodlar o‘quvchining faol ishtirokini, madaniy tafakkurini va mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Quyida ushbu metodlarning asosiylari keltiriladi:

➤ **Muammoli ta’lim metodi.** O‘quvchilarga madaniy yoki musiqiy jihatdan muammoli vaziyatlar taklif etiladi. Masalan: “Nima uchun xalq qo‘shiqlari bugungi kunda ham ahamiyatga ega?”, “Qaysi musiqiy asar siz uchun milliy g‘ururni uyg‘otadi?” kabi savollar orqali madaniy fikrlash rag‘batlantiriladi.

➤ **Interaktiv metodlar.** Guruhda ishlash, rolli o‘yinlar, fikrlar almashuvi, debatlar o‘tkazish orqali o‘quvchilar madaniy qadriyatlarni tahlil qilishni va o‘z fikrini asoslashni o‘rganadi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlay oladi.

➤ **Estetik tahlil va interpretatsiya metodi.** Bolalar musiqa asarlarini eshitgach, ular mazmunini tahlil qilish, obrazlarni tushunish, ularning madaniy konnotatsiyasini izohlashga jalb etiladi. Masalan, xalq kuylaridagi obrazlar va ularning tarbiyaviy mohiyati tahlil qilinadi.

➤ **Portfolio usuli.** O'quvchi o'z musiqiy-estetik tajribasini, tahlillarini, asarlar to'plamini va shaxsiy baholarini to'plab boradi. Bu usul refleksiya va madaniy o'zlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

➤ **Kreativ yondashuv metodlari.** Bolalar musiqiy syujet asosida sahna ko'rinishlari, chizmalar, esselar yaratadi. Bu metod madaniy qadriyatlarni mustahkamlash va ichki oriyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida madaniy oriyatni shakllantirish zamonaviy ta'limning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Uning prinsiplari — shaxsga yo'naltirilganlik, integratsiya, faoliyatga asoslanganlik, refleksivlik va hayotiylik — ta'lim-tarbiya jarayonining tabiiy, samarali va insonparvar bo'lishini ta'minlaydi. Shu asosda qo'llaniladigan metodlar esa o'quvchilarda madaniy ong, estetik did, milliy o'zlik va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti bu jarayonda vosita sifatida nafaqat ta'sirchan, balki pedagogik jihatdan boy imkoniyatlarga ega resursdir.

Madaniy oriyatni rivojlantirishda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalar. Madaniy oriyatni shakllantirish jarayoni faqat bilim va ko'nikmalar berish bilan cheklanmay, balki o'quvchining shaxsiy dunyoqarashini, estetik va axloqiy mezonlarini, milliy-madaniy qadriyatlarga nisbatan ijtimoiy-hissiy munosabatini tarbiyalashni ham o'z ichiga oladi. Bunday murakkab va ko'p qatlamli jarayon o'z navbatida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali, ishonchli va interaktiv aloqalarni taqozo etadi. Ayniqsa, **kompetensiyaviy yondashuv** nuqtai nazaridan qaralganda, bu aloqalar ta'lim-tarbiya jarayonining markaziy negizini tashkil etadi.

1. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik muloqotning mohiyati. Madaniy oriyatni shakllantirishda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalar oddiy axborot almashinuvidan iborat bo'lmay, balki **ko'ngil almashinuvi, qadriyatlar uzatilishi** va **madaniy ongning shakllanishi** jarayonidir. Bunday muloqot quyidagi tamoyillarga tayanadi:

➤ **Hamkorlik** – o‘qituvchi va o‘quvchi musiqiy-estetik faoliyatda sherik bo‘lishi;

➤ **O‘zaro hurmat** – o‘quvchining shaxsini qadrlash, uning fikrini e‘tiborga olish;

➤ **Faollikni rag‘batlantirish** – o‘quvchining mustaqil tahlil, fikrlash va ifodalash faoliyatiga yo‘naltirilgan muhit yaratish;

➤ **Emosional bog‘liqlik** – musiqaning hissiy tabiatiga mos holda o‘qituvchining samimiy, ilhomlantiruvchi munosabati.

2. O‘qituvchining madaniy oriyatni shakllantiruvchi rolini belgilovchi omillar. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki **madaniy vositachi, qadriyatlar targ‘ibotchisi, shaxsiy namuna** va **ijtimoiy orientir** sifatida harakat qiladi. U quyidagi kompetensiyalar asosida bu vazifani samarali bajarishi mumkin:

➤ **Pedagogik madaniyat** – nutq, xulq, kiyinishi, didi, badiiy tafakkuri orqali o‘quvchilarga namuna bo‘la olish;

➤ **Axborot-madaniy savodxonlik** – bolalar musiqa adabiyoti namunalari, milliy va jahon musiqiy merosi, xalq ijodi va zamonaviy tendensiyalar bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lish;

➤ **Psixologik sezgirlik** – o‘quvchining ruhiy holati, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish orqali u bilan individual yondashuvni ta‘minlash;

➤ **Kommunikativ mahorat** – o‘quvchi bilan ochiq, ishonchli, ijobiy kayfiyatda muloqot qila olish.

Bu kompetensiyalar asosida o‘qituvchi o‘quvchining madaniy o‘zligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, ularni o‘z milliy qadriyatlariga nisbatan g‘urur bilan qarashga undaydi.

3. O‘quvchi faoliyatining shakllanishi: motivatsiya va ishtirok. Kompetensiyaviy yondashuvda o‘quvchi bilim oluvchi emas, **faol subyekt** sifatida ko‘riladi. Shuning uchun o‘quvchining madaniy oriyatga oid qarashlari, hissiy kechinmalari, estetik tajribasi o‘qituvchi tomonidan doimiy ravishda o‘rganilib, rag‘batlantirib borilishi lozim. Bunda quyidagi pedagogik vositalar muhim rol o‘ynaydi:

➤ **Musiqiy suhbatlar** – bolalarning sevimli kuylariga oid fikrini eshitish, muhokamalar o‘tkazish;

➤ **Emosional tahlil** – musiqiy obrazlarga nisbatan his-tuyg‘ularni ifodalashga undash;

➤ **Tajriba almashish** – o‘quvchining oilasida, muhitida mavjud madaniy odatlar, kuylar va urf-odatlar haqida gapirishga undash;

➤ **Ijodiy ifoda** – o‘z musiqiy asarini yaratish, kuylash, sahnalashtirish orqali madaniy ongini mustahkamlash.

4. O‘zaro aloqalarning zamonaviy shakllari. Zamonaviy pedagogik vositalar, ayniqsa raqamli texnologiyalar asosidagi o‘zaro aloqalar, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini sezilarli darajada kuchaytiradi. Masalan:

➤ **Virtual muloqot maydonchalari** (Google Classroom, Telegram guruhlar, LMS platformalar) orqali musiqa asarlari ustida onlayn fikr almashish;

➤ **Raqamli taqdimotlar va vizual materiallar** yordamida bolalarning musiqiy obrazlarni chuqurroq anglashiga imkon berish;

➤ **Interaktiv testlar va refleksiya jurnallari** orqali bolalarning ichki o‘zgarishlarini aniqlash va nazorat qilish.

➤ Bunday vositalar o‘quvchi va o‘qituvchining o‘zaro aloqalarini faollashtiradi, shaxsiy yondashuvni kuchaytiradi va madaniy ong shakllanishini zamon talablariga moslashtiradi.

Xulosa qilib aytgana, Madaniy oriyatni shakllantirishda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar chuqur ijtimoiy-psixologik va pedagogik mohiyatga ega bo‘lib, bu aloqalar orqali shaxsda milliy g‘urur, estetik did, ijtimoiy mas’uliyat, badiiy tafakkur, tarixiy xotira, xalq ruhiyati kabi madaniy komponentlar tarkib topadi. Kompetensiyaviy yondashuvda bu aloqalar har bir o‘quvchining faol ishtirokini rag‘batlantirish, ularni madaniy voqelik subyekti sifatida tarbiyalash, musiqiy madaniyatga bo‘lgan ongli va hissiy munosabatini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchining professional tayyorgarligi, shaxsiy namunasi va kommunikativ salohiyati ushbu aloqalarning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardandir.

2.2. Integrativ va kreativ yondashuvlarning o‘rni

Zamonaviy ta’lim tizimi o‘quvchilarni nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlovchi, estetik did va madaniy ongga ega, ijodiy shaxs sifatida shakllantirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan. Bu jarayonda, ayniqsa, ***bolalar musiqa adabiyoti*** vositasida ***madaniy oriyatni rivojlantirish*** vazifasi kompleks, ko‘p qirrali va zamonaviy metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ana shunday metodlardan biri sifatida ***integrativ*** va ***kreativ yondashuvlar*** alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular madaniy-tarbiyaviy maqsadlarga erishishda, musiqa va boshqa fanlar hamda san’at turlari bilan uzviy aloqadorlikda yondashishni nazarda tutadi.

Integrativ yondashuv — bu turli fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni didaktik asosda uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilar bilimini tizimlashtirish va ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olishga o‘rgatish metodidir. U, ayniqsa, musiqa, adabiyot, tarix, san’atshunoslik, tasviriy san’at kabi fanlar bilan birgalikda olib borilgan faoliyat orqali bolalarda madaniy kontekstni to‘laqonli tushunishga yordam beradi. Shuningdek, bolalar musiqa adabiyotidagi obrazlar, kompozitorlarning milliy-estetik g‘oyalari, musiqa asarlarida aks etgan tarixiy, folkloriy, diniy va badiiy elementlar o‘quvchilarning umumiy madaniy tafakkurini rivojlantiradi.

Boshqa tomondan, kreativ yondashuv o‘quvchilarning ***individual qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarish, ijodiy fikrlash, yangilik yaratish, o‘z his-tuyg‘ularini estetik shaklda ifodalash*** imkonini beruvchi muhim pedagogik vositadir. Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti orqali sahnalashtirish, musiqa asarlarini jonlantirish, improvizatsiya, musiqiy drama elementlarini qo‘llash orqali o‘quvchilar o‘z dunyoqarashi va madaniy ongini ijodiy faoliyat jarayonida mustahkamlab boradilar.

Ushbu yondashuvlar o‘zaro uyg‘unlashgan holda o‘quvchining ***shaxsiy-estetik tajribasi, milliy o‘zligiga munosabati, madaniy qadriyatlarni anglash*** va ***ularga ongli ravishda amal qilish*** kabi kompetensiyalarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ayniqsa, bolalar musiqasining badiiy-estetik imkoniyatlaridan foydalanib, ularni boshqa fanlar va hayotiy vaziyatlar bilan

bog‘lash orqali o‘quvchining madaniy dunyoqarashi chuqurlashadi, musiqiy-estetik faoliyati esa ijodiy shakllanadi.

Shu bois, ushbu bo‘limda ***integrativ va kreativ yondashuvlarning*** didaktik, tarbiyaviy va estetik imkoniyatlari ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi, ularni bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni rivojlantirishdagi o‘rni, samarali metodlari va amaliy ko‘rinishlari yoritib beriladi.

Integrativ yondashuvning madaniy oriyatni shakllantirishdagi ahamiyati. Zamonaviy pedagogik paradigmaning asosiy tamoyillaridan biri sifatida ***integrativ yondashuv*** ta’lim-tarbiya jarayonini yaxlit, mazmunan boy va amaliy jihatdan samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti orqali ***madaniy oriyat***ni shakllantirish jarayonida bu yondashuv chuqur pedagogik, psixologik va estetik asosga ega bo‘lib, o‘quvchilarning madaniy dunyoqarashini, estetik tafakkurini, ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarini uyg‘un rivojlantirish imkonini beradi.

Integrativ yondashuv – bu o‘quv faoliyatining turli sohalarini o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali bilimlarni tizimli, murakkab va chuqurroq anglashga erishish yondashuvidir. Bu model orqali ***musiqa*** san’ati ***adabiyot, tasviriy san’at, tarix, xalq og‘zaki ijodi, ma’naviyat va ma’rifat*** kabi sohalar bilan birlashtiriladi va har bir bola o‘zining shaxsiy-estetik tajribasi asosida musiqiy asarlarni teranroq qabul qiladi. Masalan, bolalar uchun yaratilgan musiqiy kompozitsiyalarni xalq ertaklari, tarixiy voqealar, milliy qadriyatlar bilan bog‘lab tahlil qilish orqali ularning dunyoqarashi kengayadi, musiqiy estetikasi esa chuqurlashadi.

Integrativ yondashuvning asosiy afzalliklari quyidagilarda ko‘rinadi:

➤ ***Madaniy kontekstda musiqiy bilimlarni o‘zlashtirish*** – Bolalar musiqa asarlarini faqat texnik va nazariy nuqtai nazardan emas, balki ularning tarixiy, milliy, ma’naviy asoslarini anglab o‘rganadilar. Bu esa musiqaga nisbatan madaniy yondashuvni mustahkamlaydi.

➤ ***Shaxsiy-estetik tafakkurni rivojlantirish*** – Turli fanlar o‘rtasidagi aloqadorlik musiqiy estetikani jonlantiradi, estetik zavq bilan birga tarbiyaviy ta’sir

kuchayadi. Ayniqsa, bolalarda ongli mushohada yuritish, asarni ichki mazmuni bilan idrok qilish malakasi shakllanadi.

➤ ***Madaniy xotirani tiklash va mustahkamlash*** – Milliy musiqiy meros elementlarini boshqa ijtimoiy-madaniy tizimlar bilan integratsiyalash bolalarda tarixiy ong, milliy o‘zlik va madaniy identitetni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida, madaniy oriyatning yuksalishiga zamin yaratadi.

➤ ***Amaliy faoliyat orqali chuqur o‘zlashtirish*** – Integrativ metodlarda musiqa faqat tinglanmaydi, balki uning motivlari, ritmlari, g‘oyalari bo‘yicha bolalar tasvir chizadi, dramatik ifoda beradi, hikoya tuzadi yoki sahnalashtirish orqali jarayonda faol ishtirok etadi. Bu esa bilim va tarbiyani sintezlovchi samarali yo‘ldir.

➤ ***Interfaol pedagogika tamoyillarini mustahkamlash*** – Integratsiyalashgan darslar o‘quvchi-o‘qituvchi o‘rtasidagi muloqotni kuchaytiradi, o‘zaro fikr almashinuvi, mushohada yuritish, tanqidiy va ijodiy fikrlash kabi kompetensiyalarni shakllantiradi.

Shu boisdan, integrativ yondashuv bolalar musiqa adabiyotini chuqurroq o‘zlashtirish, uni boshqa fanlar bilan bog‘lash orqali bolalarda **madaniy oriyatni** shakllantirishda hal qiluvchi o‘ringa ega. Bu yondashuv o‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari va madaniy-estetik qiziqishlarini inobatga olgan holda, ularni ko‘p qirrali, madaniyatga sodiq, ijodkor shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi.

Shuningdek, zamonaviy didaktika integrativ yondashuv asosida tuzilgan ta’lim mazmuni va metodikasini rivojlantirish orqali milliy qadriyatlarni global tamoyillar bilan uyg‘unlashtirishni taqozo etadi. Bu esa nafaqat ta’lim samaradorligini, balki o‘quvchining madaniy oriyat darajasini ham yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kreativ metodlar va musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirishning pedagogik vositalari. Zamonaviy ta’lim tizimida kreativlik, ya’ni ijodiy fikrlash va musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirish o‘quvchilarni musiqiy estetikaga to‘liq jalb qilish va ularning madaniy oriyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. **Kreativ metodlar** nafaqat o‘quvchilarning musiqa sohasidagi nazariy bilimlarini

oshirishga, balki ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga, shaxsiy va jamoaviy ijodiy ishlanmalar yaratishga yordam beradi. Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti vositasida bu yondashuvlarning o'zni yanada katta, chunki musiqa asarlarining badiiy ifodasi va mavzusining xilma-xilligi, ularni o'rganish jarayonida o'quvchilarni **kreativlik**ka undaydi.

Kreativ metodlar: Ta'rif va mohiyat. Kreativ metodlar — bu o'quvchilarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga, ularni yangi g'oyalar, tasavvurlar va obrazlar yaratishga rag'batlantiruvchi pedagogik yondashuvlardir. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar faqat muzikal yadroga bilimlarni o'zlashtirishni emas, balki ularning badiiy va estetik fikrlashlarini rivojlantirishga ham yo'naltiriladi. Musiqa ta'limida kreativ metodlarni qo'llash o'quvchilarga musiqiy tasavvurini kengaytirishga, yangi musiqiy asarlarni yaratishda o'zlarining individual nuqtai nazarlarini ifodalashga imkon yaratadi.

Kreativ metodlarning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

➤ **Ijodiy mustaqillik:** O'quvchilarga musiqiy asarlarni yaratish, ularni tahlil qilish va sahnalashtirishda mustaqil fikrlash imkoniyatini berish.

➤ **Ko'p variantlilik:** O'quvchilarga bir nechta musiqiy muammolarni yechish variantlarini taklif qilish, turli musiqiy uslublarni o'rganish orqali yangi yondashuvlarni izlash.

➤ **Innovatsionlik:** Yangilikka intilish, traditsion yondashuvlardan chiqib, musiqiy ifodalanishning yangi shakllarini izlash.

Musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirishning pedagogik vositalari. Musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan pedagogik vositalar bolalarda **madaniy oriyatni shakllantirish**ning markaziy unsurlaridan biridir. Ushbu vositalar orqali bolalar musiqa tilida o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar, shu bilan birga, ular o'zlariga xos musiqiy tasavvurlarini rivojlantiradilar.

Musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirishda quyidagi pedagogik vositalar samarali ishlatiladi:

➤ **Improvizatsiya va musiqiy tasavvur:** Musiqa darslarida improvizatsiya orqali o'quvchilar o'z tasavvurlarini musiqada ifodalashga o'rganadilar. Bu metod, shuningdek, o'quvchilarning yaratish va ijod qilish istaklarini rivojlantiradi. Bolalar mustaqil ravishda musiqiy frazalarni yaratish, yangi melodiylarni tuzish va ritmik tuzilmani o'zgartirish orqali o'zlarining musiqiy salohiyatlarini sinab ko'radilar.

➤ **Musiqiy sahnalashtirish:** Musiqa asarlarini ijro etishda, ularni sahnalashtirish orqali bolalar o'z ijodiy ko'nikmalarini namoyon etishadi. Musiqa va drama elementlarini birlashtirish orqali bolalar o'z hissiyotlarini musiqada va teatrdan ifodalaydilar. Sahnalashtirish metodlari o'quvchilarga musiqiy asarlarning mazmunini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

➤ **Musiqiy kompozitsiya va aranjirovka:** Musiqa asarlarini yaratish va aranjirovka qilish metodlari o'quvchilarda notalarga asoslangan ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Musiqa kompozitsiyasi jarayonida o'quvchilar o'z g'oyalarni musiqada ifodalaydilar va turli musiqiy texnikalarni qo'llashga o'rganadilar.

➤ **Musiqiy-eksperimentatsion faoliyat:** O'quvchilarning musiqiy yaratuvchanligini rivojlantirishda musiqiy-eksperimentatsion faoliyatni qo'llash ham muhim rol o'ynaydi. Bu metod orqali bolalar turli musiqiy shakllar va uslublarda yangi musiqiy yechimlarni izlaydilar, natijada ijodiy tafakkurlari kengayadi.

➤ **Kreativ ko'nikmalarni shakllantirishda interfaol metodlar:** Interfaol metodlar, jumladan, guruhli ishlash, rolli o'yinlar, musiqiy viktorinalar va boshqa usullar bolalarning ijodiy fikrlashini kuchaytiradi. Bu metodlar o'quvchilarga bir-biri bilan musiqiy hamkorlik qilish, o'zaro fikr almashish va yangi g'oyalarni birlashtirish imkonini beradi.

Kreativ metodlarning pedagogik samaradorligi. Kreativ metodlarning samaradorligi o'quvchilarning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu metodlar orqali o'quvchilar nafaqat musiqiy asarlarni bajarish yoki o'rganish, balki ularni yangidan yaratish, yangi musiqiy tushunchalar va obrazlarni kashf etish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bunday yondashuvlar orqali, o'quvchilar o'z

ichki dunyosini musiqiy shaklda ifodalashga o'rganadilar, estetik qobiliyatlari rivojlanadi va musiqaga bo'lgan munosabatlari chuqurlashadi.

Bundan tashqari, kreativ metodlar o'quvchilarning o'zaro hamkorlik ko'nikmalarini, kommunikativ qobiliyatlarini va jamoaviy ijodiy faoliyatdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi. Musiqa va boshqa san'at turlari o'rtasidagi integratsiya jarayonlari, ayniqsa, musiqa adabiyotining tarbiyaviy potentsialini to'liq anglashda samarali bo'ladi.

Shu bilan birga, kreativ yondashuvlar orqali bolalar o'z-o'zini ifodalashga, o'zlariga xos musiqiy uslublarni shakllantirishga va musiqada o'z dunyoqarashlarini bildirishga erishadilar. Bu esa ularning madaniy oriyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Bolalar musiqa asarlari orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish. Musiqa ta'limi, ayniqsa bolalar uchun, nafaqat eshitish va ijro etish malakalarini rivojlantirish, balki ular orasida ijodiy tafakkur va estetik qarashlarni shakllantirishning muhim vositasidir. Musiqa asarlari, ularning tuzilishi, ritmi, harmoniyasi va melodiyasi orqali bolalar nafaqat musiqa bilimlarini o'zlashtiradilar, balki yangi g'oyalar va obrazlar yaratishga, o'z tasavvurlarini musiqiy shakllarda ifodalashga qodir bo'ladilar. ***Bolalar musiqa asarlari*** orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish, ularning shaxsiy salohiyatini yuzaga chiqarish va ularni yangi va original musiqiy yechimlar izlashga undashning samarali vositasidir.

Ijodiy tafakkurning ta'rif va mohiyati. Ijodiy tafakkur (kreativ fikrlash) — bu mavjud bilim va tajribalarga asoslanib yangi, original va samarali g'oyalar ishlab chiqish, ularni amaliyotda qo'llash qobiliyatidir. Bolalar uchun ijodiy tafakkurning rivojlanishi nafaqat ularning umumiy intellektual salohiyatini, balki musiqiy va estetik sezgirliklarini ham kuchaytiradi. Musiqa asarlari, ayniqsa bolalar uchun, bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Musiqa, o'zining tasavvurga boy va ko'p qatlamli tabiatiga ko'ra, bolalarga yangi fikrlarni, his-tuyg'ularni va obrazlarni yaratish imkonini beradi.

Musiqqa asarlari orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. Musiqqa asarlari orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati quyidagi asosiy jihatlar bilan belgilanadi:

➤ ***Musiqiy obrazlarning shakllanishi:*** Bolalar musiqqa asarlarini tinglash yoki ijro etishda nafaqat ritm yoki melodiyaning eshitadilar, balki musiqqa orqali turli obrazlar va tasavvurlarni shakllantiradilar. Musiqqa asarlari yordamida o'quvchilar his-tuyg'ularni ifodalash, ularni tasavvurlarda aks ettirish va yangi g'oyalar yaratishga o'rgatadilar. Bolalar, masalan, bir asarni tinglash orqali ularning qahramonlari yoki voqealarini tasavvur qilib, musiqaning ruhini va hissiyotlarini o'zicha tushunishga harakat qiladilar.

➤ ***Improvisatsiya va musiqiy yaratuvchanlik:*** Improvisatsiya orqali bolalar o'z fikrlarini musiqiy shaklda ifodalashga o'rganadilar. Improvisatsiya — bu o'z ijodini erkin ifodalashning samarali metodidir. O'quvchilar yangi melodiyalar, ritmik tuzilmalar yoki harmonik izlanishlar orqali o'z ijodiy tafakkurlarini rivojlantiradilar. Bu jarayonda bolalar turli musiqiy uslublar va shakllardan foydalanib, o'zlarining musiqiy tasavvurlarini shakllantiradilar.

➤ ***Musiqiy-eksperimentatsiya:*** Bolalar musiqqa asarlarini turli shakllarda ijro etishda, ularni yangi kontekstlarda o'rganishda, musiqaning har xil qatlamlarini birlashtirishda yangi yondashuvlar izlashadi. Bu metod ijodiy tafakkur va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Musiqqa eksperimentatsiyasi bolalarga mavjud musiqqa materiallarini yangi va original tarzda qo'llash imkonini beradi.

Musiqqa asarlarini tahlil qilish va ijodiy tafakkurni rivojlantirish. Musiqqa asarlarini tahlil qilish orqali bolalar nafaqat asarlarning texnik jihatlarini (melodiya, ritm, armoniya) o'rganadilar, balki ularning mazmunini chuqurroq anglashga harakat qiladilar. Asarlarni tahlil qilishda o'quvchilar:

➤ Asarning strukturaviy elementlarini (qism, mavzu, kompozitsiya) aniqlashadi.

➤ Melodiyaning va ritmik tuzilmalarining hissiy ahamiyatini tushunishadi.

➤ Musiqa orqali ifodalangan obrazlar va tasavvurlarni oʻzlarining ijodiy tafakkurlarida aks ettiradilar.

Musiqa asarlarini tahlil qilish, oʻquvchilarda nafaqat musiqiy bilimlarni, balki **tanqidiy fikrlash, kreativ izlanishlar** va **innovatsion yondashuvlarni** rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon musiqiy tafakkur va ijodiy salohiyatni yuzaga chiqarishning muhim vositasi boʻlib xizmat qiladi.

Musiqa asarlari yordamida bolalarning ijodiy tafakkurini shakllantirishda pedagogik metodlar. Bolalar musiqa asarlari yordamida ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishda turli pedagogik metodlar qoʻllaniladi. Ular orasida:

➤ **Rolli oʻyinlar va improvizatsiya:** Musiqa asarlaridan ilhomlanib, rolli oʻyinlar va improvizatsiyalar orqali bolalar oʻz ijodiy salohiyatlarini rivojlantiradilar. Bunday faoliyat oʻquvchilarga musiqiy obrazlarni hayotga tadbqiq etish, yangi musiqiy yechimlar yaratish imkonini beradi.

➤ **Guruhli ishlash:** Guruhlarda ishlash orqali bolalar bir-biri bilan musiqiy fikr almashishadi, jamoaviy ijodiy ishlanmalar yaratishadi. Bu usul oʻquvchilarning ijodiy hamkorlik va muloqot koʻnikmalarini rivojlantiradi.

➤ **Musiqiy sahnalashtirish:** Musiqa asarlarini sahnalashtirish jarayonida bolalar ularning mazmunini anglash, tasavvurlarini ifodalash va shaxsiy ijodiy tasavvurlarini amalga oshirish imkoniga ega boʻladilar. Sahnalashtirish ijodiy tafakkurni faollashtiradi va bolalarning musiqaga nisbatan estetik munosabatlarini kuchaytiradi.

➤ **Musiqiy eksperimentatsiya va tasviriy sanʼat:** Musiqiy eksperimentlar va tasviriy sanʼat elementlarini birlashtirish orqali bolalar musiqa va vizual obrazlarni yaratishda yangi gʻoyalarni amalga oshirishga oʻrgatiladi. Bu usul oʻquvchilarga musiqaning koʻp qirrali imkoniyatlarini ochib beradi.

Musiqa asarlari va ijodiy tafakkurning taʼlimdagi roli. Bolalar musiqa asarlari orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish, ularning nafaqat musiqa sohasidagi bilimlarini, balki umumiy intellektual salohiyatlarini ham oshiradi. Musiqa asarlarini tahlil qilish va ijro etish bolalar uchun yangi dunyoqarash va tasavvurlarni kashf qilish imkoniyatini yaratadi. Bu jarayon orqali oʻquvchilar oʻziga xos musiqiy

shakllar va uslublar yaratishga intiladilar, turli musiqiy yechimlarni izlashadi va estetik qadriyatlarni anglaydilar.

Xulosa qilib aytganda, musiqa asarlari orqali bolalar ijodiy tafakkurni rivojlantirish, ularga musiqiy estetikani chuqurroq anglash, yangi musiqiy obrazlar yaratish va o'z tasavvurlarini musiqiy shakllarda ifodalash imkoniyatini beradi. Bu jarayonning pedagogik samaradorligi, musiqiy tafakkurning yanada rivojlanishiga, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini kuchaytirishga yordam beradi. Musiqa asarlari, bolalar uchun yangi fikrlar va g'oyalar yaratishda, shuningdek, ularning umumiy madaniy oriyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

2.3. Psixo-pedagogik va akselerativ ta'lim texnologiyalari imkoniyatlari

Musiqa ta'limida zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlar, ayniqsa psixo-pedagogik va akselerativ ta'lim texnologiyalari orqali talabalarning shaxsiy va ijodiy salohiyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bu texnologiyalar nafaqat bilimlarni o'rganish jarayonini optimallashtirish, balki o'quvchilarning ichki motivatsiyasini uyg'otish, ularning individual ehtiyojlarini qondirish va ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etishga qaratilgan. Musiqa ta'limida psixo-pedagogik texnologiyalar bolalarning ruhiy holati, hissiyati, ijodiy tafakkuri va estetik qobiliyatlarini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, akselerativ ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini yanada intensivlashtirish, vaqtni optimal taqsimlash va talabalar salohiyatini maksimal darajada ochish imkoniyatlarini taqdim etadi.

Zamonaviy psixo-pedagogik yondashuvlar ta'lim jarayonida talabaning ichki dunyosini, uning ehtiyojlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda o'rganishni, shuningdek, ularning ruhiy-emotsional holatini boshqarish va rag'batlantirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ta'lim jarayonining yanada samarali va insonparvar bo'lishini ta'minlaydi. Psixo-pedagogik texnologiyalar orqali musiqiy faoliyatni amalga oshirayotgan o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalashga, musiqiy obrazlarni anglashga, ijodiy erkinlikni oshirishga erishadilar.

Akselerativ ta'lim texnologiyalari esa, o'z navbatida, ta'lim jarayonini tezlashtirish, o'quvchilarning qobiliyatlarini tez va samarali rivojlantirishga imkon yaratadi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarning intellektual faolligini kuchaytirish, ma'lumotlarni tezkor va samarali tarzda qabul qilishni ta'minlash, shuningdek, talabalarni o'z bilimlarini kengaytirishga undashda muhim rol o'ynaydi. Musiqa ta'limida akselerativ yondashuvlarni qo'llash, musiqiy tafakkur va ijodiy ko'nikmalarni tezkor rivojlantirish imkonini beradi.

Ushbu bandda psixo-pedagogik va akselerativ ta'lim texnologiyalarining musiqa ta'limiga ta'siri, ularning o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi o'rni va pedagogik samaradorligi chuqur tahlil qilinadi. Ta'lim texnologiyalarining bu ikki yo'nalishi birgalikda, ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ular orasida madaniy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Psixologik-pedagogik yondashuvlarning madaniy oriyatga ta'siri.

Zamonaviy ta'lim tizimida psixologik-pedagogik yondashuvlar nafaqat o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish, balki ularning madaniy oriyatini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar o'quvchilarning psixologik holatini va pedagogik ehtiyojlarini hisobga olgan holda ularning shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Musiqa ta'limi kontekstida esa, psixologik-pedagogik yondashuvlarning ta'siri, ayniqsa, bolalarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ularni o'z shaxsiy madaniy oriyatlariga aylantirishda katta rol o'ynaydi.

Psixologik-pedagogik yondashuvlar, o'quvchilarning individual va guruhda ishlashdagi o'zaro aloqalarini yaxshilash, ularning hissiy tajribalarini tahlil qilish va o'zlashtirish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi. Bu yondashuvlar orqali ta'lim jarayonida o'quvchilar o'zlarining shaxsiy qadr-qimmati, milliy va umumbashariy madaniy qadriyatlar haqida tasavvurlarini shakllantiradilar. Psixologik yondashuvlarning asosiy maqsadi o'quvchining ichki olamini tushunish va uning o'z shaxsiyligini, madaniy oriyatini rivojlantirishga yordam beradigan pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishdir.

Musiqi ta'limi psixologiyasining maxsus metodologiyasi o'quvchilarning hissiy va estetik dunyosini rivojlantirishga qaratilgan. Musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish jarayonida psixologik yondashuvlar bolalarning emosional va kognitiv rivojlanishiga, ularning madaniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Musiqa nafaqat estetik tajriba sifatida, balki o'quvchilarni madaniy va ma'naviy jihatdan shakllantirishning samarali vositasi sifatida ham xizmat qiladi. O'quvchilarning musiqa orqali estetik va hissiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning madaniy oriyatlarini shakllantirishda psixologik-pedagogik yondashuvlarning ta'siri katta bo'ladi.

Pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning madaniy oriyatlarini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu yondashuvlar, o'quvchilarning fikrlash va tafakkur jarayonlarini rag'batlantirish, ularning madaniy qadriyatlar bilan tanishish va ularni o'z hayotlariga tatbiq qilish imkonini beradi. O'quvchilarning o'zlashtirgan musiqa asarlari, madaniy an'analar va qadriyatlar orqali, ularning psixologik va madaniy rivojlanishi bir-birini mustahkamlab boradi. Shuningdek, pedagogik yondashuvlar yordamida o'quvchilarni ko'proq madaniyat va san'atga qiziqtirish, ular orasida musiqiy, madaniy va estetik xususiyatlarni rivojlantirishga erishish mumkin.

Psixologik-pedagogik yondashuvlar va madaniy oriyatni shakllantirish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqurroq o'rganish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon yaratadi. Masalan, psixologik yordamida o'quvchilarning hissiy tajribalarini anglash, ularning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishini, shu orqali ularning shaxsiy madaniy oriyatlarini shakllantirishni yanada samarali qilish mumkin. Bu yondashuvlar, shuningdek, o'quvchilarning ichki dunyosini tushunish va unga mos pedagogik vositalar yordamida ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

Umuman olganda, psixologik-pedagogik yondashuvlarning madaniy oriyatga ta'siri, o'quvchilarni nafaqat musiqa va san'atni tushunishga, balki ularning psixologik rivojlanishiga va madaniy qadriyatlarni qabul qilishga yordam beradi. Bu yondashuvlar ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etish va

o'quvchilarning madaniy va ma'naviy kamolotini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Akselerativ ta'lim texnologiyalarining yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati. Akselerativ ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini yangicha shakllantiruvchi, o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini tezlashtiruvchi metodologik yondashuv sifatida muhim o'rin tutadi. Bu texnologiyalar, o'quvchilarning tarbiyaviy va ilmiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga imkon yaratadi. Akselerativ ta'lim texnologiyalarining asosiy maqsadi o'quvchilarning potentsialini to'liq ochishga va ularni tezkor o'qish va o'rganishga qodir qilishga qaratilgan. Bu metodlar yosh avlodni tarbiyalashda ularning ma'naviy va madaniy qadriyatlar asosida shakllanishini tezlashtirishga yordam beradi.

“Akselerativ ta'lim” — bu o'quvchilarning bilim olish, tafakkur qilish va ijtimoiy jihatdan rivojlanish jarayonini tezlashtiruvchi zamonaviy pedagogik yondashuvdir.

Oddiy qilib aytganda: Akselerativ ta'lim — bu bolalarning qobiliyatlarini iloji boricha erta va samarali rivojlantirishga qaratilgan o'quv texnologiyalari majmuasidir.

Asosiy xususiyatlari:

- ✓ O'quv jarayonini ***tezlashtiradi*** (akseleratsiya – inglizcha “acceleration” so'zidan olingan);
- ✓ ***Intellektual salohiyatni to'liq ochadi;***
- ✓ ***Motivatsiya, diqqat, mustaqil fikrlash*** va tanqidiy yondashuvni rivojlantiradi;
- ✓ Har bir o'quvchining ***individual o'rganish sur'ati*** va uslubiga moslashadi;
- ✓ Darslarni ***kreativ, interaktiv va emotsional*** jihatdan boy qiladi.

Akselerativ ta'lim texnologiyalariga misollar:

- ✓ Vizual-audio usullar (video, musiqa, rasm);
- ✓ Rol o'ynash, sahnalashtirish;

- ✓ Intelektual kartalar (mind mapping);
- ✓ Ritm va nafasga asoslangan o'qitish texnikalari;
- ✓ Harakatli, jismoniy faollikka asoslangan o'rgatish.

Ya'ni bu nafaqat **tez va samarali o'rganish**, balki **kreativlik, emotsional tushunish, va mustaqil fikr** orqali o'quvchini to'laqonli rivojlantirishdir.

Akselerativ ta'lim texnologiyalarining mohiyati. Akselerativ ta'lim texnologiyalari, asosan, o'quvchilarning yuqori darajadagi kognitiv qobiliyatlarini va kreativ fikrlashlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik metodlarni o'z ichiga oladi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini tezlashtirishga, o'z qobiliyatlari va bilimlarini amalda qo'llashga yordam beradigan vositalar hisoblanadi. Akselerativ ta'limning asosiy maqsadi - o'quvchilarga tezkor va samarali o'rganish ko'nikmalarini berishdir. Bu texnologiyalar, o'quvchilarning diqqatini, e'tiborini va ilg'or fikrlashini rivojlantiradi, shu bilan birga, ularni o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Akselerativ ta'lim texnologiyalarining mohiyatida, har bir o'quvchining individual qobiliyatlarini hisobga olish va ularni o'z vaqtida rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. O'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishiga, shaxsiy rivojlanishiga, mustaqil fikrlashga va mantiqiy qarorlar qabul qilishga o'rgatish asosiy tamoyil hisoblanadi. Bu texnologiyalar orqali yosh avlodning ma'naviy va estetik rivojlanishi ham tezlashadi, chunki akselerativ ta'lim, ayniqsa, kreativ va innovatsion yondashuvlarga asoslanadi.

Akselerativ ta'limning yosh avlodni tarbiyalashdagi o'rni. Yosh avlodni tarbiyalashda akselerativ ta'lim texnologiyalarining ahamiyati juda katta. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarning faolligini, o'ziga bo'lgan ishonchini va mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilarni tezkor va samarali o'rganishga undash, ular orasida mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuvni rivojlantirish, zamonaviy bilim va ko'nikmalarni tezda o'zlashtirish imkonini yaratadi. Bu o'z navbatida, ularning umumiy rivojlanishiga, ma'naviy va madaniy qadriyatlarni o'z hayotlariga tatbiq qilishga yordam beradi.

Akselerativ ta'lim texnologiyalari, yosh avlodning ijtimoiy faoliyatini va psixologik rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. O'quvchilar o'rtasida yuqori motivatsiyani yaratish, ularning jamiyatdagi o'rni va roli haqida ongli tasavvur hosil qilish, o'zgaruvchan ijtimoiy va madaniy sharoitlarda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan qobiliyatlarni rivojlantirishni ta'minlaydi. Akselerativ ta'lim texnologiyalari yordamida o'quvchilarga yangi bilimlarni tez o'zlashtirish imkoniyatini yaratib, ularning shaxsiy rivojlanishiga asoslanadi va bu jarayonning turli bosqichlarida ularning psixologik va ijtimoiy yuksalishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, akselerativ ta'lim texnologiyalarining afzalligi shundaki, ular yosh avlodni an'anaviy pedagogik metodlardan farq qiluvchi, ko'proq ijodiy va erkin fikrlashga undovchi shakllarda tarbiyalaydi. O'quvchilar o'z bilimlarini amalda qo'llashni, tanqidiy fikrlashni va bir nechta qarorlar qabul qilishni o'rganadilar. Bu yondashuv, yosh avlodning jismoniy, ruhiy, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Masalan, musiqa va san'at orqali akselerativ ta'lim texnologiyalarini qo'llash, o'quvchilarning estetik rivojlanishini tezlashtiradi, ular musiqiy asarlarni o'rganish va ijro etish jarayonida madaniy qadriyatlarni chuqur anglashadi.

Akselerativ ta'lim texnologiyalarining madaniy oriyatni rivojlantirishdagi roli. Madaniy oriyatni shakllantirishda akselerativ ta'lim texnologiyalarining ahamiyati, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni tez va samarali o'zlashtirish imkonini yaratishdir. Bu texnologiyalar yordamida o'quvchilarga faqat nazariy bilimlar emas, balki amaliy ko'nikmalar ham beriladi. Madaniy qadriyatlarni o'rganishda o'quvchilarning estetik va hissiy dunyosini rivojlantirish, ularni o'z milliy va jahon madaniyati bilan tanishtirish, ularning madaniy oriyatlarini shakllantirishning samarali vositalaridir. Akselerativ ta'lim texnologiyalarining bu boradagi roli shundaki, ular o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ular asosida o'z shaxsiy dunyoqarashlarini shakllantirishga yordam beradi.

Yosh avlodni tarbiyalashda akselerativ ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi, o'quvchilarning zamonaviy dunyoqarashlarini shakllantirishga, ular

orasida shaxsiy ma'naviyat va madaniyatni rivojlantirishga, shuningdek, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni hurmat qilishni o'rgatishga yordam beradi.

Madaniy oriyatni rivojlantirishda psixologik va didaktik tamoyillarni qo'llash. Madaniy oriyatni shakllantirish jarayoni o'quvchilarning shaxsiy dunyoqarashini, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni qabul qilishini, estetik va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayondir. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun psixologik va didaktik tamoyillarni hisobga olish juda muhimdir, chunki ular o'quvchilarning hissiy, kognitiv, va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va madaniy oriyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirishda psixologik va didaktik tamoyillarni qo'llash o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini, ehtiyojlarini va ta'limdagi faoliyatini yaxshilashga yordam beradi.

Psixologik tamoyillar. Psixologik tamoyillar, ta'lim jarayonida o'quvchilarning psixologik holatini, ruhiy va hissiy rivojlanishini hisobga olgan holda tashkil etiladigan yondashuvlarni anglatadi. Bu tamoyillar madaniy oriyatni shakllantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki o'quvchining psixologik xususiyatlari va shaxsiy tajribalari, uning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishini va ularga munosabatini shakllantiradi. Psixologik tamoyillarni qo'llash jarayonida quyidagi asosiy prinsiplarga e'tibor qaratiladi:

➤ ***O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish:*** Har bir o'quvchi o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Ularning ta'limdagi muvaffaqiyati va madaniy oriyatni qabul qilish jarayoni o'zlarining psixologik holatiga bog'liq. Shaxsning hissiy dunyosini tushunish, unga mos ta'lim yondashuvlarini ishlab chiqish va pedagogik texnikalarni qo'llash madaniy oriyatni rivojlantirishda samarali bo'ladi.

➤ ***Emosional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash:*** Madaniy oriyatni shakllantirishda o'quvchilarning hissiy tajribalarini inobatga olish, ularni musiqiy asarlar va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb qilish, musiqiy va estetik hissiyotlarni rivojlantirish, ularning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

➤ ***O'rganish va rivojlanish jarayonida rag'batlantirish:*** Psixologik tamoyilni qo'llashda o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish, ularga ijobiy fikr bildirish va o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'zini hurmat qilishini va madaniy qadriyatlarni qabul qilishini kuchaytiradi.

➤ ***Ta'lim jarayonida o'quvchining ichki motivatsiyasini oshirish:*** Madaniy oriyatni shakllantirishda, o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasi juda muhimdir. Psixologik tamoyillar yordamida o'quvchilarni madaniyatga, san'atga, musiqa va boshqa ijtimoiy qadriylarga qiziqtirish, ularning estetik rivojlanishini rag'batlantirish mumkin.

Didaktik tamoyillar. Didaktik tamoyillar o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlash uchun zarur pedagogik printsiplardir. Ular o'quvchilarning bilim olish jarayonini tashkil etishda, madaniy oriyatni shakllantirishda qo'llaniladigan metodologik asoslarni tashkil etadi. Didaktik tamoyillarni qo'llashda o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faol ishtirok etishini ta'minlash, ularning o'quv faoliyatini kengaytirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Quyidagi didaktik tamoyillarni hisobga olish kerak:

➤ ***O'quv materialining mazmuni va shakli:*** Madaniy oriyatni rivojlantirishda ta'lim materiallari, ya'ni musiqiy asarlar, adabiyotlar va san'at asarlari o'quvchilarga chuqur tushunarli va qiziqarli tarzda taqdim etilishi kerak. Mazmuni boy va estetik jihatdan rivojlantiruvchi materiallar o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishiga yordam beradi. Materiallarning rang-barangligi, hissiy ta'siri va ijodiy imkoniyatlarini hisobga olish muhimdir.

➤ ***O'qitishning faol usullarini qo'llash:*** Didaktik tamoyillarni amalga oshirishda, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, ular bilan interaktiv aloqada bo'lish kerak. O'qitish jarayonida o'quvchilarga mustaqil ishlash, guruhlarda ishlash va o'z bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatini berish, ularning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishiga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarning ijodiy

fikrlashini rivojlantirish uchun amaliy mashg'ulotlar, musiqiy tahlil va estetik qarorlar qabul qilishni rag'batlantirish zarur.

➤ ***O'quv jarayonining o'zgaruvchanligi va moslashuvchanligi:*** Didaktik tamoyillarga ko'ra, ta'lim jarayonining o'zgaruvchan va moslashuvchan bo'lishi kerak. O'quvchilarning turli ehtiyojlariga, qiziqishlariga va shaxsiy xususiyatlariga mos ravishda darslarni tashkil etish, o'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini samarali qiladi. O'qituvchi ta'limning har bir bosqichida o'quvchilarga moslashtirilgan materiallarni tanlashi va darsni individual ehtiyojlarga qarab qurishi kerak.

➤ ***Baholash va tahlil qilish:*** O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini baholash va tahlil qilish madaniy oriyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Didaktik tamoyilga ko'ra, baholash jarayoni faqat o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash emas, balki ularning estetik va madaniy qadr-qimmatlarini ham baholashni o'z ichiga oladi. Bu jarayon orqali o'quvchilarning madaniy qadriyatlar va oriyatlarni qabul qilish darajasi ham tahlil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, madaniy oriyatni rivojlantirishda psixologik va didaktik tamoyillarni qo'llash, ta'lim jarayonini samarali va o'quvchiga yo'naltirilgan holda tashkil etishning asosiy omili hisoblanadi. Psixologik tamoyillar o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib, ularni ichki motivatsiya bilan rag'batlantiradi, estetik va hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Didaktik tamoyillar esa, o'quv materiallarining mazmuni va taqdimoti, o'qitish usullari va baholash tizimlarini optimallashtirish orqali o'quvchilarning madaniy oriyatni o'zlashtirish jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshiradi. Ushbu tamoyillarni qo'llash orqali o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilishiga va ularni o'z hayotlariga tatbiq etishiga yordam beriladi.

2.4. Germenevtik va intuitiv metodlarning musiqiy tarbiyada qo'llanishi

Germenevtika va intuitiv metodlar, zamonaviy musiqiy ta'lim jarayonida o'quvchilarning estetik, ma'naviy va madaniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhim pedagogik yondashuvlardir. Ushbu metodlar musiqiy tarbiya va

madaniy oriyatni shakllantirishda o'zining noan'anaviy va chuqur mazmuniga ega bo'lib, musiqaning inson qalbi va ongiga ta'sirini chuqur tushunishga yordam beradi. Germenevtika, asosan, matnlarni va san'at asarlarini talqin qilish, ularning ma'nolarini ochib berish jarayoniga asoslanadi. Intuitiv metod esa o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi nozik hissiy aloqalarni tashkil etish, san'at va musiqa orqali ma'naviy izlanishlarga yo'l ochish imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda, musiqiy ta'lim jarayonida bu ikki metodning integratsiyasi, o'quvchilarga musiqiy asarlarni chuqur anglash va ularni shaxsiy tajriba orqali talqin qilish imkoniyatini yaratadi. Germenevtik yondashuv, musiqaning ma'naviy va estetik qadriyatlarini o'rganish, ularning tarixiy, madaniy kontekstini hisobga olishga asoslanadi. Intuitiv metod esa o'quvchining musiqiy sezgilari va hissiy idrokini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchilarning subyektiv tajribalari va ijodiy izlanishlarini rag'batlantiradi. Ushbu metodlar musiqaning nafaqat kognitiv, balki hissiy va intuitiv jihatlarini ham inobatga olishga imkon beradi, bu esa o'quvchilarning madaniy oriyatni qabul qilish jarayonini yanada boyitadi.

Germenevtik va intuitiv metodlarning musiqiy tarbiyada qo'llanishi, ayniqsa, bolalar va yoshlarni madaniy qadriyatlar bilan tanishtirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu metodlar orqali musiqiy asarlarning chuqur ma'nolarini o'rganish, ularni his qilish va talqin qilish, shuningdek, o'quvchilarning musiqiy ijodkorlik va estetik tafakkurini rivojlantirish mumkin. Bu, o'z navbatida, madaniy oriyatni shakllantirishda yangi pedagogik yondashuvlar va strategiyalarni yaratishga yordam beradi. Germenevtik va intuitiv metodlarning o'ziga xos pedagogik salohiyatini samarali foydalanish, ta'lim jarayonida o'quvchilarning musiqiy va madaniy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu bobda, germenevtik va intuitiv metodlarning musiqiy ta'limda qo'llanishi, ularning pedagogik asoslari, amaliyotdagi samaradorligi va o'quvchilarni madaniy oriyatga yo'naltirishdagi o'рни chuqur tahlil qilinadi.

Germenevtika nima? Germenevtika — bu ***matnlar, san'at asarlari, ayniqsa musiqiy asarlarni talqin qilish, ularning yashirin va chuqur ma'nolarini ochib berish bilan shug'ullanuvchi yondashuv*** yoki ilmiy metoddir.

Germenevtikaning musiqiy ta'limdagi mazmuni:

✓ ***Falsafiy va estetik asosga ega:*** U asosan adabiyot, tarix va falsafadan chiqqan bo'lib, san'at va madaniyatni chuqur tushunishga yordam beradi.

✓ ***Musiqani chuqur anglash:*** Germenevtik yondashuv musiqa asarini faqat nota va ohang sifatida emas, balki ***madaniy, tarixiy, ma'naviy kontekst*** doirasida tushuntiradi.

✓ ***Shaxsiy talqinni qo'llab-quvvatlaydi:*** Har bir o'quvchi musiqiy asarni ***o'z hayotiy tajribasi va ichki dunyosi*** orqali angelaydi va sharhlaydi.

✓ ***O'quvchining estetik tafakkurini rivojlantiradi:*** Bu yondashuv orqali o'quvchi nafaqat eshitadi, balki ***his qiladi, angelaydi va izohlaydi***.

Misol:

Agar o'quvchi ***Beethovenning "Oy sonatasi"*** asarini o'rganayotgan bo'lsa, germenevtik yondashuv uni shunchaki notalar asosida emas, balki:

✓ Asarning ***yaratilgan davri va muallifning ruhiy holati,***

✓ ***Tarixiy voqealar, jamiyatdagi kayfiyat,***

✓ Asardagi ***estetik va emotsional ifoda*** orqali talqin qilishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, ***Germenevtika*** — bu musiqiy tarbiyada o'quvchilarga ***chuqur tushunish, madaniy bog'liqlikni anglash va shaxsiy fikr yuritish imkonini beruvchi metod*** bo'lib, musiqa estetik, falsafiy va ma'naviy qirralarini ochib beradi.

Germenevtik yondashuv: musiqa va madaniyatning interpretatsiyasi.

Germenevtika, avvalambor, matnlarni va san'at asarlarini talqin qilishga qaratilgan ilmiy yondashuv bo'lib, uning ildizi falsafa, tarix va adabiyotshunoslikda joylashgan. Ushbu yondashuv, musiqiy ta'limda madaniyat va musiqa asarlarini chuqur o'rganish va talqin qilishda ayniqsa samarali hisoblanadi. Germenevtik yondashuv musiqiy asarlarning ma'nosini ochish, ularning tarixiy, madaniy va

estetik kontekstlarini tahlil qilish orqali o'quvchiga musiqaning chuqur mohiyatini tushunishga yordam beradi.

Musiq va madaniyatni interpretatsiya qilish, nafaqat musiqaning notalar va ritmlarini o'rganish, balki uning tarixi, ijtimoiy va madaniy konteksti bilan bog'lashni anglatadi. Germenevtik yondashuv musiqiy asarning nafaqat formal tuzilishini, balki uning ijtimoiy, ma'naviy va madaniy ahamiyatini, shuningdek, auditoriya va ijrochi o'rtasidagi aloqalarni aniqlashni ta'kidlaydi. Musiqaning talqini, shuningdek, uning ifodalovchi kuchini va zamon bilan bog'liqligini o'rganishni talab qiladi.

Germenevtik yondashuvning musiqiy ta'limdagi ahamiyati shundaki, bu metod o'quvchiga musiqiy asarlarning kontekstini tushunish, ularni o'zining hayotiy tajribasi va madaniy bagajidan kelib chiqqan holda talqin qilish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, musiqiy asarlarni talqin qilish orqali o'quvchi nafaqat musiqa tillarini, balki o'zining madaniy va estetik tafakkurini ham rivojlantiradi.

Germenevtik yondashuvning musiqiy tarbiyada qo'llanishi, shuningdek, o'quvchining musiqiy asarlarni shaxsiy va hissiy darajada anglashini ta'minlaydi. Musiq asarlarini talqin qilish jarayoni, o'quvchilarning o'zlarining hissiy va intellektual tajribalari bilan birga, musiqaning chuqur ma'nolarini ochib beradi. O'quvchilar musiqani nafaqat eshitish, balki uni o'z tajribalari, madaniyatlari va hissiyotlari asosida qayta talqin qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu yondashuv, o'z navbatida, o'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Germenevtik yondashuvning qo'llanishi musiqiy asarlarga turli nuqtai nazardan qarashga imkon beradi, bu esa o'quvchilarga musiqaning ma'naviy va estetik qadriyatlarini o'zlashtirishga yordam beradi. Masalan, musiqaning tarixiy va madaniy konteksti, uning ijtimoiy ahamiyati va zamonaviy dunyodagi o'rni talqin qilinadi. Bu jarayon musiqaning nafaqat san'at sifatida, balki jamiyat va madaniyatning bir qismi sifatida qanday shakllanganini tushunishga yordam beradi.

Bundan tashqari, germenevtik yondashuv musiqiy ta'limda o'quvchilarga madaniy qiymatlarni va estetik mezonlarni o'rgatishda samarali vosita bo'lib xizmat

qiladi. Musiqiy asarlar orqali o'quvchilarga o'z madaniy oriyatlarini shakllantirish, zamonaviy va an'anaviy madaniyatlar o'rtasidagi bog'lanishlarni tushunish imkoniyatini yaratadi. Germenevtik metodning asosiy maqsadi, musiqaning nafaqat shaklini, balki uning mazmunini ham o'rganishdir. Bu metod orqali o'quvchilar musiqani ijtimoiy va madaniy kontekstda ko'ra boshlaydilar va shunday qilib, o'zlarining madaniy anglash va estetik tafakkurlarini rivojlantiradilar.

Shu sababli, germenevtik yondashuv musiqiy ta'limda madaniy oriyatni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Musiqaning talqini va uni anglash orqali o'quvchilar o'zlarining shaxsiy va jamoaviy madaniy identifikatsiyasini yaratadilar. Bu, o'z navbatida, musiqaning madaniy qadriyatlarni tarbiyalashdagi o'rnini yanada kuchaytiradi. Germenevtik yondashuvni musiqiy ta'limga qo'llash, nafaqat musiqaning san'at sifatidagi ahamiyatini, balki uning jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy rolini ham tushunishga yordam beradi.

Intuitiv yondashuvning musiqa tarbiyasidagi o'rne va afzalliklari. Intuitiv yondashuv musiqiy tarbiyada o'quvchilarni musiqiy hissiyotlar va sezgilarga asoslangan tarzda o'rgatish va ularni san'atni shaxsiy va hissiy darajada anglashga yo'naltirishda katta ahamiyatga ega. Bu yondashuv, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida o'zaro aloqalar orqali rivojlanadigan muhim pedagogik vositadir. Intuitiv metod, musiqiy asarlarni tushunishda va talqin qilishda hissiy idrokning yuqori darajasini, ijodiy tasavvur va shaxsiy tajribani talab qiladi. Ushbu metodning asosiy maqsadi o'quvchini nafaqat musiqiy bilimlar bilan tanishtirish, balki uni musiqa orqali his qilish, musiqaning ichki mohiyatini sezish va o'ziga xos tasavvurlar yaratishga yo'naltirishdir.

Intuitiv yondashuvning musiqiy tarbiyada qo'llanishi, avvalambor, o'quvchilarning hissiy va estetik idrokini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuvda musiqa, o'quvchilarning ichki dunyosiga bevosita kirish imkoniyatini beradi, chunki intuitiv metod sezgi va his-tuyg'ular orqali o'qitish va o'rganish jarayonini o'zgartiradi. Musiqiy asarlarni faqat intellektual darajada emas, balki hissiy va ruhiy darajada qabul qilishni ta'minlash, o'quvchilarning estetik

tafakkurlarini rivojlantiradi va ularning musiqa bilan bo'lgan aloqalarini chuqurlashtiradi.

Bu yondashuvda, musiqa asarlarini o'rganish faqat texnik yondashuv bilan cheklanmaydi, balki uning ichki, emosional va estetik qatlamlarini talqin qilishga urg'u beriladi. Intuitiv metod musiqiy asarlarni shaxsiy tajriba, his-tuyg'ular va sezgilar orqali talqin qilishga imkon beradi. Bu esa o'quvchilarning musiqiy ongini, estetik tafakkurini va san'atga nisbatan bo'lgan umumiy munosabatlarini rivojlantiradi. O'quvchilar musiqani sezgilar orqali his qilishni o'rganadilar, shu bilan birga, ularning ijodiy potentsiali va estetik qobiliyatlari oshadi.

Intuitiv metodning afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga oladi. Har bir o'quvchining musiqiy tajribasi va his-tuyg'ulari turlicha bo'lishi mumkin, va intuitiv yondashuv bu farqlarni inobatga olib, o'quvchining shaxsiy musiqiy izlanishlarini rag'batlantiradi. Bu metod, o'quvchilarga musiqiy asarni o'ziga xos tarzda anglash va talqin qilish imkoniyatini yaratadi, shu orqali ular musiqa qabul qilishning nozik jihatlari yanada chuqurroq kirib boradilar.

Intuitiv yondashuv musiqiy ta'limda o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilar, intuitiv tarzda musiqiy asarni o'z tasavvurlariga asoslanib ijro etishda, musiqa qabul qilishning o'ziga xos ruhini va hissiyotlarini tarqatishda yanada erkin bo'ladilar. Bu, o'z navbatida, ularning musiqa yaratish va ijro etishdagi qobiliyatlarini rivojlantiradi. Intuitiv metodning musiqiy tarbiyada qo'llanishi, o'quvchining musiqiy ijodkorlik qobiliyatini mustahkamlash bilan birga, ularning hissiy idrokini ham kengaytiradi.

Bundan tashqari, intuitiv yondashuv, o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini ham mustahkamlashga xizmat qiladi. Musiqa, o'z tabiatiga ko'ra, hissiy aloqalarni kuchaytiradigan san'at turidir. O'quvchilarning musiqa orqali o'zaro hissiy aloqalarini kuchaytirish, ularga bir-birining hissiy holatini tushunish va his qilishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarda jamoaviy ruhni shakllantiradi va ularning musiqiy ijrodagi hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Intuitiv metodning musiqiy ta'limdagi ahamiyati, shuningdek, u o'quvchining san'at va musiqa bilan bo'lgan ichki aloqasini mustahkamlashda ham namoyon bo'ladi. O'quvchi musiqa asarini faqat tashqi qoidalar va nazariy bilimlar asosida emas, balki o'zining hissiy va intuitiv idrokini ishlatib, talqin qiladi. Bu jarayon o'quvchining musiqaga bo'lgan munosabatini chuqurlashtiradi va ularning san'atga nisbatan ichki ehtiroslarini, hissiyotlarini yanada jonlantiradi. Intuitiv yondashuv orqali musiqaning nafaqat tashqi shakli, balki uning ichki dunyosi ham o'rganiladi, bu esa o'quvchilarning musiqiy va estetik tafakkurlarini yanada boyitadi.

Shunday qilib, intuitiv yondashuv musiqa tarbiyasida o'quvchining shaxsiy tajribasini, hissiy idrokini va ijodiy izlanishlarini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Bu metod orqali o'quvchilar musiqaning nafaqat texnik jihatlarini, balki uning ruhiy, hissiy va estetik qatlamlarini ham o'rganadilar. Natijada, intuitiv yondashuv musiqa ta'limining asosiy maqsadiga – o'quvchining madaniy va estetik rivojlanishiga xizmat qiladi.

Madaniy o'zlikni shakllantirishda musiqaning aks ettirish metodlari.

Musiqa tarbiyasida madaniy o'zlikni shakllantirishda musiqaning aks ettirish metodlari muhim ahamiyatga ega. Bu metodlar o'quvchilarni nafaqat musiqa bilan tanishtirib, balki ular orqali o'zining madaniy identifikatsiyasini rivojlantirishga, madaniy qadriyatlarni anglash va his qilishga yo'naltirilgan pedagogik usullarni tashkil etadi. Musiqa, o'zining ijtimoiy va estetik mazmuni orqali, insonning madaniy dunyoqarashini shakllantirishda ajralmas vosita sifatida xizmat qiladi. Shu boisdan, musiqaning aks ettirish metodlari o'quvchilarning shaxsiy va madaniy o'zligini rivojlantirishda, ularning dunyoqarashini kengaytirishda va madaniy oriyatni shakllantirishda asosiy o'rin tutadi.

Musiqaning aks ettirish metodlari, avvalambor, uning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ta'kidlashga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarga musiqa asarlari orqali madaniyatlar o'rtasidagi bog'lanishlarni ko'rsatish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rgatish, shuningdek, musiqaning o'ziga xosligi va jamiyatdagi rolini tushuntirishni maqsad qiladi. Bu metodlar orqali musiqaning nafaqat estetik, balki ijtimoiy, madaniy va tarixiy qatlamlarini ham o'rganish mumkin.

➤ ***Musiqqa asarlarining aks ettirish rolini belgilash.*** Musiqa asarlarini aks ettirish metodlari orqali o'quvchilarga musiqa va uning madaniy kontekstini talqin qilish imkoniyatini yaratish mumkin. Musiqa asarlari, avvalo, o'zining ijtimoiy va tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Har bir musiqiy asar o'zining yaratilgan davri, muallifi, madaniy va ijtimoiy muhitini aks ettiradi. Shu bilan birga, musiqa orqali o'quvchilar nafaqat musiqaning texnik jihatlarini, balki uning mazmuni, ma'naviy va estetik ahamiyatini ham tushunishlari kerak. Bu jarayonda musiqa asarlarini aks ettirish metodlari o'quvchilarga musiqa asarining asosiy maqsadini va uning jamiyatdagi rolini tushunishga yordam beradi.

Musiqaning aks ettirish metodlari, o'quvchilarga musiqaning estetik qiymatini o'rgatish bilan birga, uning madaniy qadriyatlarni, tarixiy o'zgarishlarni va zamonaviy dunyodagi o'rnini ham anglash imkoniyatini yaratadi. Masalan, xalq musiqasi asarlarini o'rgatishda, o'quvchilarga uning tarixiy va madaniy kontekstini tushuntirish, uning o'ziga xos xususiyatlarini va jamiyatdagi roli haqida ma'lumot berish muhimdir.

➤ ***Musiqaning madaniy va ijtimoiy yuksalishga ta'siri.*** Musiqaning madaniy o'zlikni shakllantirishdagi roli ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida musiqa asarining madaniy va ijtimoiy mazmuni ham muhim o'rin tutadi. Musiqa, o'zining estetik qiymati orqali, o'quvchilarni ijtimoiy qadriyatlarni anglashga, madaniyatni yaxshilashga va umuminsoniy tushunchalarni rivojlantirishga yo'naltiradi. Musiqaning aks ettirish metodlari orqali o'quvchilar milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglashni o'rganadilar. Bu metodlar o'quvchilarni ijtimoiy adolat, tenglik, hurmat va madaniy aloqalar kabi tushunchalar bilan tanishtiradi.

Shu bilan birga, musiqa madaniy oriyatni shakllantirishda nafaqat jamiyatni aks ettiradi, balki uning madaniy hayotini ham ta'sir qiladi. O'quvchilar musiqa orqali o'zining jamiyatdagi o'rnini, o'z xalqining madaniy merosini, tarixiy an'alarini va kelajakka bo'lgan munosabatlarini o'rganadilar. Musiqa asarlarini aks ettirish orqali, o'quvchilar musiqaning ijtimoiy roli, uning xalqning ruhiy holati va madaniyatiga ta'siri haqida chuqurroq tushuncha hosil qiladilar.

➤ **Madaniy qadriyatlarni musiqa orqali shakllantirish.** Musiqa asarlari orqali madaniy qadriyatlarni o'rganish, o'quvchilarning estetik tafakkurini rivojlantirish, ularning madaniy va ijtimoiy ongini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlarining aks ettirish metodlari o'quvchilarga musiqa orqali madaniy qadriyatlarni va jamiyatdagi o'rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish imkoniyatini beradi. Madaniy qadriyatlarni musiqa orqali shakllantirish, o'quvchilarni musiqaning turli janrlari va shakllari bilan tanishtirish, ularga musiqa asarlarining ma'naviy va estetik ahamiyatini o'rgatish, shuningdek, musiqa orqali madaniy va ijtimoiy masalalarga qarashlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Musiqa asarlarini o'rganish jarayonida, o'quvchilar madaniy qadriyatlarni nafaqat eshitish, balki hissiy darajada ham anglashni o'rganadilar. Shu orqali ular musiqa orqali o'zining shaxsiy va madaniy identifikatsiyasini yaratadilar va musiqaning jamiyatdagi o'rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qiladilar.

➤ **Madaniy o'zlikni shakllantirishda musiqa va san'atning o'zaro aloqasi.** Musiqa, o'zining aks ettirish metodlari orqali, nafaqat musiqa o'rgatish, balki san'atning boshqa turlari bilan ham integratsiya qilish imkonini yaratadi. Madaniy o'zlikni shakllantirishda, musiqaning aks ettirish metodlari san'atning boshqa shakllari – tasviriy san'at, adabiyot, teatr va kino – bilan o'zaro aloqalarini o'rganishga yo'naltiriladi. Shu bilan birga, musiqaning aks ettirish metodlari san'atning turli turlaridan foydalanib, o'quvchilarga yanada boyroq va ko'proq madaniy tajribalar taqdim etadi.

Musiqa va san'atning o'zaro aloqasi, o'quvchilarga madaniy o'zlikni shakllantirishda bir-birini to'ldiradigan metodlarni qo'llash imkoniyatini yaratadi. Musiqaning aks ettirish metodlari orqali, o'quvchilar san'atni o'zining shaxsiy tajribasi bilan bog'lab, madaniy o'zlikni rivojlantiradilar. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning madaniy anglash darajasini oshiradi va ularga san'atning nozik jihatlarini tushunishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, musiqaning aks ettirish metodlari madaniy o'zlikni shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Bu metodlar orqali o'quvchilar musiqa va madaniyatning ijtimoiy, estetik va ma'naviy qatlamlarini

o'rganadilar. Musiqa asarlarini aks ettirish, o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni tushunishga, madaniy oriyatni shakllantirishga va san'atning boshqa shakllari bilan o'zaro aloqada bo'lishga yordam beradi. Shu orqali musiqaning tarbiyaviy va estetik potensialidan to'liq foydalanish imkoniyatlari yaratilib, o'quvchilarning madaniy va ijtimoiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2.5. Madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlar

Madaniy oriyatni shakllantirish jarayoni faqat intellektual bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmaydi, balki shaxsning emotsional va ruhiy rivojlanishiga ham katta e'tibor qaratishni talab qiladi. Ushbu jarayonning samarali amalga oshirilishi, ayniqsa, o'quvchilarning madaniy, ijtimoiy va estetik anglash darajalarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun, madaniy oriyatni shakllantirishda madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlarning integratsiyasi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar doirasida alohida ahamiyat kasb etadi.

Madaniy refleksiya o'quvchilarga o'z madaniy tajribalarini, qadriyatlarini va dunyoqarashlarini tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. Bu o'z navbatida, shaxsning o'z madaniy ildizlariga bo'lgan munosabatini shakllantirib, jamiyatda o'zining o'rnini anglashga yordam beradi. Madaniy refleksiya jarayonida o'quvchilar musiqa, adabiyot, san'at va boshqa madaniy ifodalash vositalari orqali o'z ichki dunyosini, hissiy tajribalarini va intellektual qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Bu esa ularning madaniy anglash darajasini oshiradi, va jamiyatdagi o'ziga xos roli haqida chuqurroq tushuncha hosil qiladi.

Emotsional-intellektual yondashuvlar esa, o'quvchilarning fikrlash jarayonlarini emotsional tajriba bilan boyitib, ular uchun musiqa, adabiyot va boshqa madaniy elementlarni o'rganishda faol ishtirok etishga undaydi. Bu yondashuv, o'quvchilarning nafaqat aqliy, balki hissiy va ruhiy tomonlarini ham rivojlantiradi. O'quvchilar musiqa asarlari va adabiy qismlarni tinglash yoki o'qish orqali, ularning hissiy holatlarini chuqurroq anglaydilar va bu anglash o'z navbatida madaniy refleksiya jarayonini boyitadi.

Shunday qilib, madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlar pedagogik jarayonda muhim integratsion vositalar sifatida qaratiladi. Ular o'quvchilarning madaniy, estetik va intellektual rivojlanishlarini ta'minlashda, shuningdek, ularning jamiyatga bo'lgan munosabatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu bandda, madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlarning musiqa va adabiyot orqali madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli, zamonaviy pedagogik amaliyotlarda qo'llanishi va uning pedagogik samaradorligini oshirish bo'yicha fikrlar va ilmiy yondashuvlar keltiriladi.

Madaniy refleksiyaning ma'naviy va estetik tarbiya tizimida roli.

Madaniy refleksiya, asosan, shaxsning o'zining madaniy kimligini, qadriyatlarini va dunyoqarashini anglash va tahlil qilish jarayonini anglatadi. U shaxsning ichki dunyosini, hissiy holatini va intellektual rivojlanishini chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi. Madaniy refleksiya tarbiya tizimida o'quvchining o'z-o'zini anglash, o'zining madaniy ildizlariga bo'lgan munosabatini shakllantirish, jamiyatda o'zining o'rnini tushunish va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Aynan shu jarayon, madaniy oriyatni shakllantirishda asosiy vosita bo'lib, o'quvchilarning estetik va ma'naviy rivojlanishiga yordam beradi.

Madaniy refleksiya tarbiyaviy jarayonda, ayniqsa, ma'naviy va estetik tarbiyada, o'quvchining shaxsiy va madaniy o'zligini anglash va shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Bu jarayonda madaniy refleksiya o'quvchiga o'zining madaniy va ijtimoiy yuksalishi haqida chuqurroq fikr yuritish imkoniyatini yaratadi. Madaniy refleksiya, o'z navbatida, o'quvchilarni nafaqat madaniy va estetik qadriyatlar bilan tanishtiradi, balki ularni ushbu qadriyatlarni o'z shaxsiy hayotlarida qo'llashga ham undaydi. Bu jarayon, o'quvchilarning jamiyatdagi o'z o'rnini anglashda, ular uchun to'g'ri ma'naviy me'yorlarni o'rganishda yordam beradi.

Madaniy refleksiya ma'naviy tarbiya tizimida o'quvchilarning axloqiy qadriyatlar, haqiqat, adolat, tenglik va hurmat kabi tushunchalarni chuqurroq anglashiga olib keladi. Musiqa adabiyotini o'rganish, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyotining o'ziga xosligi, uning madaniy ahamiyati va hissiy-estetik kuchi orqali, madaniy refleksiya jarayonini mustahkamlaydi. Madaniy refleksiya, o'quvchilarga

musiqa asarlaridagi mazmunni, ularning estetik qiymatini va tarixiy kontekstini tushunishga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarni madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar bilan tanishtiradi, ularni madaniyatni chuqurroq anglashga va o'ziga xos madaniy qarashlarni shakllantirishga undaydi.

Madaniy refleksiya va ma'naviy tarbiya jarayonining o'zaro bog'liqligi, o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy shakllanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, o'quvchilar musiqa asarlaridan o'rganib, ularning o'ziga xos mazmuni va hissiy kuchidan qanday qilib ahloqiy va estetik qadriyatlarni anglash mumkinligini o'rganadilar. Bu jarayon, o'z navbatida, ularning ma'naviy va axloqiy yuksalishini ta'minlaydi.

Madaniy refleksiya, shuningdek, estetik tarbiya tizimida ham katta ahamiyatga ega. Estetik tarbiya, o'quvchilarni san'at va madaniyatning barcha sohalariga chuqurroq qiziqtirishga, ularning estetik tafakkurini rivojlantirishga, shuningdek, musiqaning va san'atning ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Madaniy refleksiya o'quvchilarni san'at asarlarini anglash va baholashda yordam beradi, ularni san'atning nafaqat tashqi jihatlarini, balki uning ichki mazmunini, estetik qiymatini va ijtimoiy roli haqida chuqurroq fikr yuritishga undaydi. Bu, o'z navbatida, ularning estetik tafakkurini rivojlantiradi va san'atni nafaqat hissiy, balki aqliy va ma'naviy nuqtai nazardan ham anglashga yordam beradi.

Madaniy refleksiya va musiqa adabiyotining o'zaro aloqasi. Musiqa adabiyoti, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti, madaniy refleksiya jarayonida muhim vosita hisoblanadi. Musiqa asarlari, o'quvchilarga nafaqat musiqaning estetik kuchini, balki uning madaniy va ijtimoiy mazmunini ham o'rganish imkonini beradi. Musiqa asarlari orqali o'quvchilar, musiqaning mazmunini tahlil qilish orqali, o'zlarining hissiy va aqliy rivojlanishlarini davom ettiradilar. Bu, o'z navbatida, ularning madaniy va estetik anglash darajasini oshiradi.

Musiqa asarlarini madaniy refleksiya jarayonida o'rganish, o'quvchilarga musiqaning ijtimoiy roli, uning madaniy ahamiyati va tarixiy kontekstini tushunishga yordam beradi. Musiqa adabiyotini o'rganish, ayniqsa, bolalar musiqa

adabiyotini, o'quvchilarni nafaqat musiqa asarlarini tinglashga, balki ularni anglashga, tahlil qilishga va ularga hissiy va aqliy javob berishga undaydi. Musiqa asarlarini madaniy refleksiya orqali o'rganish, o'quvchilarning estetik tafakkurini rivojlantirishga, musiqa ijtimoiy va madaniy rolini anglashga yordam beradi.

Madaniy refleksiya va shaxsiy rivojlanish. Madaniy refleksiya, o'z navbatida, shaxsiy rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchining o'zining madaniy va estetik dunyoqarashini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. O'quvchilar musiqa va san'atni o'rganish orqali o'zining madaniy qarashlarini rivojlantiradilar, ularning estetik tafakkuri, ijtimoiy va madaniy anglash darajasi ortadi. Madaniy refleksiya o'quvchilarga o'zlarini madaniyatning bir qismi sifatida tushunishga va ulardan o'rganishga imkoniyat yaratadi.

Shu bilan birga, madaniy refleksiya jarayonida, o'quvchilar nafaqat o'z madaniy ildizlarini anglashadi, balki boshqa madaniyatlar va qadriyatlar bilan ham tanishadilar. Bu esa, o'z navbatida, ularning ijtimoiy va madaniy qiziqishlarini kengaytiradi, turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni tushunishlariga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Madaniy refleksiya ma'naviy va estetik tarbiya tizimida shaxsning madaniy va ijtimoiy ongini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. U o'quvchilarga o'z madaniy ildizlarini anglash, estetik qiymatlarni tushunish va ijtimoiy me'yorlarni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Madaniy refleksiya va musiqa adabiyoti o'quvchilarning madaniy qarashlarini shakllantirishda, ularning estetik tafakkurini rivojlantirishda va madaniy qadriyatlarni anglashda katta rol o'ynaydi. Bu jarayon, o'z navbatida, o'quvchilarning madaniy va axloqiy yuksalishini ta'minlaydi.

Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirish. Emotsional-intellektual yondashuvlar zamonaviy pedagogik nazariyada o'quvchilarning nafaqat aqliy, balki hissiy jihatlarini ham rivojlantirishga qaratilgan muhim metodologik asosdir. Ushbu yondashuv, o'quvchilarning fikrlash jarayonlariga emotsional holatlarning ta'sirini hisobga olgan holda, o'zining rivojlanishiga yordam beradi. Madaniy oriyatni

shakllantirishda, aynan emotsional-intellektual yondashuvlar orqali o'quvchilarning ichki dunyosi, qadriyatlar tizimi, estetik tafakkuri va madaniy anglash darajasi o'zaro integratsiyalangan holda rivojlanadi.

Emotsional-intellektual yondashuvlarning mohiyati. Emotsional-intellektual yondashuvlar o'quvchilarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, ularning hissiy va ruhiy holatlarini ham o'stiradi. Bu yondashuvda aqliy va hissiy komponentlar bir-birini to'ldirib, o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Emotsional-intellektual yondashuvlar nafaqat bilim olish jarayonini samarali o'tishiga yordam beradi, balki o'quvchilarning hissiy reaksiyalarini va ichki dunyosini anglash, tahlil qilish va uyg'otishga yo'naltirilgan usullarni ham o'z ichiga oladi.

Musiqqa, adabiyot va san'at kabi madaniy vositalar yordamida, o'quvchilar o'zlarining hissiy va aqliy qobiliyatlarini shakllantiradilar. Bu yondashuv o'quvchilarni nafaqat ta'lim olishga, balki o'zlarini va boshqalarni yaxshiroq tushunishga, his-tuyg'ularini boshqarishga, ijtimoiy muhitda o'zini tutishning to'g'ri yo'lini topishga undaydi. Emotsional-intellektual yondashuvlar o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va madaniy anglash darajasini oshiradi, bu esa madaniy oriyatni shakllantirishda samarali vositaga aylanishi mumkin.

Emotsional-intellektual yondashuvlar va madaniy oriyat. Madaniy oriyatni shakllantirishda emotsional-intellektual yondashuvlarning muhim ahamiyatini ko'rish mumkin. O'quvchilar uchun madaniy oriyat nafaqat intellektual bilimlarni o'zlashtirish, balki ularning hissiy va estetik tajribalari orqali madaniyat va jamiyatga bo'lgan munosabatlarini shakllantirishdir. Musiqqa, adabiyot, san'at va boshqa madaniy ifodalash vositalari o'quvchilarning hissiy va intellektual rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Ular musiqa asarlarini tinglaganida yoki adabiy asarlarni o'qiganida, o'zlarining hissiy holatlarini tushunib, o'zgalar bilan empatiya qilish qobiliyatini rivojlantiradilar. Bu jarayon madaniy oriyatni shakllantirishda muhim vosita bo'lib, o'quvchilarga o'zining madaniy ildizlari va qadriyatlarini anglash imkoniyatini yaratadi.

Musiq va adabiyot yordamida emotsional-intellektual yondashuvlarning amalga oshirilishi o'quvchilarda san'atning ijtimoiy va madaniy rolini anglashga yordam beradi. Musiq, adabiyot va san'at o'quvchilarning nafaqat hissiy va estetik tajribalarini boyitadi, balki ularni madaniy qadriyatlar va jamiyatdagi o'z o'rnini anglashga ham undaydi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar, o'z madaniy identifikatsiyasini shakllantirib, boshqalar bilan madaniy munosabatlarni rivojlantiradilar. Shuningdek, madaniy oriyatni shakllantirishda o'quvchilarning jamoaviy ishlash, o'zaro hurmat va muloqot qilish kabi ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Emotsional-intellektual yondashuvlarni musiqa ta'limida qo'llash. Musiq ta'limi, ayniqsa, emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirishda keng imkoniyatlarga ega. Musiq asarlarini tinglash, ijro etish, musiqiy tahlil qilish va ularni madaniy va tarixiy kontekstda tushunish o'quvchilarning aqliy va hissiy rivojlanishiga yordam beradi. Musiq ta'limi nafaqat musiqiy ijro va nazariy bilimlarni o'rgatish, balki o'quvchilarga musiqaning hissiy va estetik ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Musiq asarlarida ifodalangan hissiyotlarni tushunish, o'ziga xos musiqiy tilni anglash va unga javob berish, o'quvchilarning emotsional-intellektual rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Musiq ta'limi orqali o'quvchilar nafaqat musiqa asarlarini tinglashni, balki ularning mazmunini, strukturaviy jihatlarini tahlil qilishni o'rganadilar. Bu jarayonda, o'quvchilar musiqaning hissiy va estetik kuchini tushunish orqali, o'zlarining hissiy va aqliy holatlarini ifodalashda rivojlanadilar. Musiq ta'limining ushbu jihat, o'quvchilarni madaniy qadriyatlarni anglashga, ularni o'z shaxsiy hayotlarida qo'llashga, hamda boshqa madaniyatlar bilan tanishishga undaydi.

Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy anglashni rivojlantirish. Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirishda, o'quvchilarning madaniy anglash darajasi asosiy maqsadlardan biridir. Madaniy anglash, o'quvchilarning o'z madaniyatiga va boshqa madaniyatlarga bo'lgan hurmatini rivojlantirishni nazarda tutadi. O'quvchilar musiqa, adabiyot va san'at yordamida, nafaqat o'z madaniy qadriyatlarini, balki

boshqa xalqlar va madaniyatlar bilan o‘zaro aloqalarini ham anglaydilar. Bu esa ularning madaniy ko‘lamini kengaytiradi va ijtimoiy dunyoqarashlarini boyitadi.

Madaniy anglash jarayonida, emotsional-intellektual yondashuvlar o‘quvchilarga san’atni nafaqat tashqi nuqtai nazardan, balki ichki his-tuyg‘ulari orqali ham anglash imkoniyatini yaratadi. Musiqa va adabiyot orqali o‘quvchilar nafaqat hissiy reaksiyalarini rivojlantiradilar, balki san’atning ma’naviy ahamiyatini ham tushunadilar. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchilarga o‘z hissiyotlarini boshqarish, o‘zaro muloqotda bo‘lish va madaniyatni anglashdagi aniq va mustahkam asoslarni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirish o‘quvchilarning nafaqat aqliy, balki hissiy va ruhiy rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Musiqa va adabiyot orqali o‘quvchilarning estetik va madaniy anglash darajasi oshadi, ularning madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me’yorlar bilan bog‘liq munosabatlari shakllanadi. Emotsional-intellektual yondashuvlar nafaqat madaniy oriyatni shakllantirishda, balki o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida ham muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvlar orqali o‘quvchilar o‘zlarini madaniy kontekstdagi haqiqatni anglashda rivojlantiradilar va jamiyatda o‘z o‘rinlarini aniqlaydilar.

Madaniy qadriyatlar va musiqa tahlili: emotsional va intellektual uyg‘unlik. Emotsional-intellektual yondashuvlar zamonaviy pedagogik nazariyada o‘quvchilarning nafaqat aqliy, balki hissiy jihatlarini ham rivojlantirishga qaratilgan muhim metodologik asosdir. Ushbu yondashuv, o‘quvchilarning fikrlash jarayonlariga emotsional holatlarning ta’sirini hisobga olgan holda, o‘zining rivojlanishiga yordam beradi. Madaniy oriyatni shakllantirishda, aynan emotsional-intellektual yondashuvlar orqali o‘quvchilarning ichki dunyosi, qadriyatlar tizimi, estetik tafakkuri va madaniy anglash darajasi o‘zaro integratsiyalangan holda rivojlanadi.

Emotsional-intellektual yondashuvlarning mohiyati. Emotsional-intellektual yondashuvlar o‘quvchilarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, ularning hissiy va ruhiy holatlarini ham o‘stiradi. Bu yondashuvda aqliy va

hissiy komponentlar bir-birini to'ldirib, o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Emotsional-intellektual yondashuvlar nafaqat bilim olish jarayonini samarali o'tishiga yordam beradi, balki o'quvchilarning hissiy reaksiyalarini va ichki dunyosini anglash, tahlil qilish va uyg'otishga yo'naltirilgan usullarni ham o'z ichiga oladi.

Musiqqa, adabiyot va san'at kabi madaniy vositalar yordamida, o'quvchilar o'zlarining hissiy va aqliy qobiliyatlarini shakllantiradilar. Bu yondashuv o'quvchilarni nafaqat ta'lim olishga, balki o'zlarini va boshqalarni yaxshiroq tushunishga, his-tuyg'ularini boshqarishga, ijtimoiy muhitda o'zini tutishning to'g'ri yo'lini topishga undaydi. Emotsional-intellektual yondashuvlar o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va madaniy anglash darajasini oshiradi, bu esa madaniy oriyatni shakllantirishda samarali vositaga aylanishi mumkin.

Emotsional-intellektual yondashuvlar va madaniy oriyat. Madaniy oriyatni shakllantirishda emotsional-intellektual yondashuvlarning muhim ahamiyatini ko'rish mumkin. O'quvchilar uchun madaniy oriyat nafaqat intellektual bilimlarni o'zlashtirish, balki ularning hissiy va estetik tajribalari orqali madaniyat va jamiyatga bo'lgan munosabatlarini shakllantirishdir. Musiqqa, adabiyot, san'at va boshqa madaniy ifodalash vositalari o'quvchilarning hissiy va intellektual rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Ular musiqa asarlarini tinglaganida yoki adabiy asarlarni o'qiganida, o'zlarining hissiy holatlarini tushunib, o'zgalar bilan empatiya qilish qobiliyatini rivojlantiradilar. Bu jarayon madaniy oriyatni shakllantirishda muhim vosita bo'lib, o'quvchilarga o'zining madaniy ildizlari va qadriyatlarini anglash imkoniyatini yaratadi.

Musiqqa va adabiyot yordamida emotsional-intellektual yondashuvlarning amalga oshirilishi o'quvchilarda san'atning ijtimoiy va madaniy rolini anglashga yordam beradi. Musiqqa, adabiyot va san'at o'quvchilarning nafaqat hissiy va estetik tajribalarini boyitadi, balki ularni madaniy qadriyatlar va jamiyatdagi o'z o'rnini anglashga ham undaydi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar, o'z madaniy identifikatsiyasini shakllantirib, boshqalar bilan madaniy munosabatlarni rivojlantiradilar. Shuningdek, madaniy oriyatni shakllantirishda o'quvchilarning

jamoaviy ishlash, o‘zaro hurmat va muloqot qilish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Emotsional-intellektual yondashuvlarni musiqa ta’limida qo‘llash. Musiqa ta’limi, ayniqsa, emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirishda keng imkoniyatlarga ega. Musiqa asarlarini tinglash, ijro etish, musiqiy tahlil qilish va ularni madaniy va tarixiy kontekstda tushunish o‘quvchilarning aqliy va hissiy rivojlanishiga yordam beradi. Musiqa ta’limi nafaqat musiqiy ijro va nazariy bilimlarni o‘rgatish, balki o‘quvchilarga musiqaning hissiy va estetik ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Musiqa asarlarida ifodalangan hissiyotlarni tushunish, o‘ziga xos musiqiy tilni anglash va unga javob berish, o‘quvchilarning emotsional-intellektual rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Musiqa ta’limi orqali o‘quvchilar nafaqat musiqa asarlarini tinglashni, balki ularning mazmunini, strukturaviy jihatlarini tahlil qilishni o‘rganadilar. Bu jarayonda, o‘quvchilar musiqaning hissiy va estetik kuchini tushunish orqali, o‘zlarining hissiy va aqliy holatlarini ifodalashda rivojlanadilar. Musiqa ta’limining ushbu jihatini, o‘quvchilarni madaniy qadriyatlarni anglashga, ularni o‘z shaxsiy hayotlarida qo‘llashga, hamda boshqa madaniyatlar bilan tanishishga undaydi.

Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy anglashni rivojlantirish. Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirishda, o‘quvchilarning madaniy anglash darajasi asosiy maqsadlardan biridir. Madaniy anglash, o‘quvchilarning o‘z madaniyatiga va boshqa madaniyatlarga bo‘lgan hurmatini rivojlantirishni nazarda tutadi. O‘quvchilar musiqa, adabiyot va san’at yordamida, nafaqat o‘z madaniy qadriyatlarini, balki boshqa xalqlar va madaniyatlar bilan o‘zaro aloqalarini ham anglaydilar. Bu esa ularning madaniy ko‘lamini kengaytiradi va ijtimoiy dunyoqarashlarini boyitadi.

Madaniy anglash jarayonida, emotsional-intellektual yondashuvlar o‘quvchilarga san’atni nafaqat tashqi nuqtai nazardan, balki ichki his-tuyg‘ulari orqali ham anglash imkoniyatini yaratadi. Musiqa va adabiyot orqali o‘quvchilar nafaqat hissiy reaksiyalarini rivojlantiradilar, balki san’atning ma’naviy ahamiyatini ham tushunadilar. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchilarga o‘z

hissiyotlarini boshqarish, o'zaro muloqotda bo'lish va madaniyatni anglashdagi aniq va mustahkam asoslarni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirish o'quvchilarning nafaqat aqliy, balki hissiy va ruhiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Musiqa va adabiyot orqali o'quvchilarning estetik va madaniy anglash darajasi oshadi, ularning madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar bilan bog'liq munosabatlari shakllanadi. Emotsional-intellektual yondashuvlar nafaqat madaniy oriyatni shakllantirishda, balki o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida ham muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvlar orqali o'quvchilar o'zlarini madaniy kontekstdagi haqiqatni anglashda rivojlantiradilar va jamiyatda o'z o'rinlarini aniqlaydilar.

2-bob bo'yicha umumiy xulosa

Mazkur bobda keltirilgan pedagogik yondashuvlar madaniy oriyatni rivojlantirishning turli yo'llari va metodologik asoslarini o'z ichiga oladi. Har bir yondashuv madaniy anglashni, estetik qarashlarni va hissiy tajribalarni shakllantirishda o'ziga xos o'ringa ega. Kompetensiyaviy yondashuv, o'quvchilarning madaniy va musiqiy ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida o'zining ahamiyatini ko'rsatadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladilar, balki ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Integrativ va kreativ yondashuvlar musiqiy ta'limda o'quvchilarning ijodiy potentsialini rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. Ular o'quvchilarga turli fanlar va amaliyotlarni birlashtirib, musiqiy tafakkurini va ijodiy yondashuvini kengaytiradi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarda musiqaning turli jihatlariga bo'lgan chuqur qarashlarni shakllantiradi va ularga musiqiy ijodiyotda yangicha yondashuvlarni qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Psixo-pedagogik va akselerativ ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olib, ularning tezkor rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida o'quvchilar o'zining psixologik va pedagogik jihatdan rivojlanishiga moslashtirilgan ta'lim jarayonlarida ishtirok

etadilar, bu esa ularga madaniy va estetik qarashlarini tezda shakllantirishga yordam beradi.

Germenevtik va intuitiv metodlar musiqa ta'limida o'quvchilarga musiqaning chuqur mazmunini anglash, uning tarixi va madaniyatini tushunish imkoniyatini beradi. Bu metodlar, ayniqsa, musiqiy asarlarga madaniy va ijtimoiy kontekstni qo'shib o'rganish, o'quvchilarning musiqiy tafakkurini kengaytirish va ularni madaniy anglashni chuqurlashtirishda samarali bo'ladi.

Madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlar musiqa ta'limining ruhiyatini va estetik yondashuvini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvlar o'quvchilarga nafaqat musiqaning texnik jihatlarini, balki uning ma'naviy, hissiy va estetik qatlamlarini ham tushunishga yordam beradi. O'quvchilar o'z his-tuyg'ularini musiqada ifodalashni o'rganadilar va shu orqali madaniy anglashni rivojlantiradilar.

Umuman olganda, 2-bobda ko'rsatilgan pedagogik yondashuvlar bir-birini to'ldirgan holda, musiqiy ta'limda madaniy oriyatni rivojlantirishning kompleks va integratsion yondashuvlarini tashkil etadi. Har bir yondashuv o'quvchilarning madaniy anglashini kengaytiradi, ijodiy yondashuvlarini kuchaytiradi va musiqiy tafakkurlarini rivojlantiradi, shu bilan birga, ularning hissiy va intellektual rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bu jarayonlar, o'quvchilarni nafaqat musiqiy, balki madaniy jihatdan ham yetuk shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

3-BOB. BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI ASOSIDA MADANIY ORIYATNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Mazkur bobning maqsadi – bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirishning samarali metodik usullarini chuqur tahlil qilish va amaliy qo'llanilishini aniqlashdir. Mazkur bobda bolalar musiqa adabiyotining pedagogik ahamiyati, uning o'quvchilarning madaniy va estetik qarashlarini rivojlantirishdagi roli, shuningdek, musiqiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari keng yoritiladi. Musiqa adabiyotining badiiy-estetik qiyofasi, uning o'quvchi ongiga ta'siri, shu bilan birga, bolalarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi o'rni va zarurati aniq ko'rsatiladi.

Bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirish pedagogik jarayon sifatida faqatgina musiqiy ko'nikmalarni o'rgatish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o'quvchilarning ma'naviy, estetik va madaniy dunyoqarashlarini kengaytirish, ularga o'zaro hurmat, xalqlar madaniyati va merosiga bo'lgan qadriyatlarni singdirish imkoniyatlarini yaratadi. Bolalar musiqa adabiyotini o'rganish, ularni badiiy tafakkurga, madaniy merosni saqlashga, va musiqiy ifodaning estetik imkoniyatlarini anglashga yo'naltiradi.

Ushbu bobda musiqiy adabiyotga asoslangan metodik yondashuvlar, dars jarayonida qo'llaniladigan uslublar va vositalar, shuningdek, bolalar musiqa adabiyotini o'rganishda zamonaviy pedagogik metodlarning amaliyotga tatbiqi ko'rsatiladi. Ushbu metodika, o'quvchilarni nafaqat musiqiy ko'nikmalarga, balki ma'naviy va estetik qadriyatlarga ham egallashga yo'naltiradi. Ta'lim jarayonida madaniy oriyatni shakllantirish uchun zarur bo'lgan metodik vositalar va pedagogik texnologiyalar haqida keng ma'lumotlar taqdim etiladi.

Mazkur bobda musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirishning asosiy metodik prinsiplari va usullarini o'rganish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tatbiq qilish, shuningdek, bolalar musiqa adabiyotining tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarni musiqiy ijodiyotga, estetik qarashlarga va madaniy qadriyatlarni anglashga yo'naltiradi.

3.1. Bolalar musiqa asarlarini tanlash mezonlari va didaktik imkoniyatlari

Bolalar musiqa asarlarini tanlash, pedagogik jarayonning ajralmas va muhim qismidir. Bu jarayonning samaradorligi, o'quvchilarning musiqiy ta'limini muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Musiqa asarlarini to'g'ri tanlash, nafaqat o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi, balki ularning madaniy oriyatini shakllantirishda ham muhim omil hisoblanadi. Ushbu bo'limda, bolalar musiqa asarlarini tanlashda asosiy mezonlar, metodik yondashuvlar, didaktik imkoniyatlar va ularning o'quv jarayoniga qo'shadigan qiymati muhokama qilinadi.

Musiqa asarlarini tanlashda birinchi o'rinda, o'quvchilarning yoshiga, psixologik va estetik rivojlanishiga mos keluvchi asarlarni tanlash zarurati bor. O'quvchilarga har xil janr va shakldagi musiqa asarlarini tanishtirish, ularning musiqiy didini kengaytirish, estetik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti, ularning madaniy qadriyatlar va musiqa san'ati bilan tanishishiga yordam beradi.

Musiqa asarlarini tanlashda e'tiborga olish lozim bo'lgan yana bir muhim jihat — musiqaning tarbiyaviy ahamiyati va uning pedagogik imkoniyatlari. Asarlar nafaqat musiqiy asarlar bo'lishi kerak, balki ular o'quvchilarga o'z milliy madaniyatini, xalq musiqa merosini, shuningdek, xalqaro musiqiy san'atni tanitish imkoniyatini yaratishi zarur. Shu ma'noda, musiqa asarlarini tanlashda ular orqali bolalar o'quv jarayonida madaniy oriyatning shakllanishiga yordam berish, musiqiy asarlarning didaktik imkoniyatlarini ochib berish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, didaktik yondashuvlardan kelib chiqqan holda, musiqa asarlarini tanlashda pedagogik maqsadlar ham hisobga olinadi. Bu asarlarning o'quvchilarga ta'siri, ular orqali tarbiyaviy, estetik, va intellektual ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Asarlarning didaktik imkoniyatlari ularning musiqiy tuzilmasi, ritmik va melodik xususiyatlari, o'quvchilarga beradigan axborot va hissiy tajriba nuqtai nazaridan baholanadi.

Ushbu bo'limda bolalar musiqa asarlarini tanlashda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar, pedagogik va didaktik mezonlar, shuningdek, o'quv jarayonida ularni qanday samarali qo'llash mumkinligi haqida keng qamrovli tahlil taqdim etiladi. Mazkur yondashuvlar bolalar musiqasini o'rganishda pedagogik jihatdan to'g'ri va maqsadga muvofiq qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Musiqa asarlarini tanlashda didaktik prinsiplarga e'tibor. Musiqa ta'limining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, o'quvchilarning musiqa didini shakllantirish, estetik va ma'naviy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan asosiy faktorlardan biri — tanlangan musiqa asarlarining didaktik prinsiplarga mosligi hisoblanadi. Bolalar musiqa asarlarini tanlashda didaktik prinsiplarga e'tibor berish, o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlash, o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish va ularning madaniy oriyatini shakllantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa asarlarini tanlashda birinchi navbatda, ***o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari*** inobatga olinishi lozim. O'quvchilarning musiqiy rivojlanish darajasi, qobiliyatlari, shuningdek, ularning hissiy va estetik tajribalari o'rgatiladigan musiqaning qiyinligi, tuzilishi va mazmuniga ta'sir ko'rsatadi. Didaktik prinsiplarga rioya qilish orqali musiqa asarlari o'quvchilarga mos ravishda, ularning ehtiyojlarini qondirishga va ularning musiqiy tafakkurini kengaytirishga imkon yaratadi.

Yuqori darajadagi takrorlash va ravonlik prinsipi musiqaning strukturaviy tarkibida o'zini ko'rsatadi. Asarlarning musiqiy tuzilmasi, undagi ritmik, melodik va harmonik elementlar o'quvchilar tomonidan tezda anglab olinishi va takrorlanishi lozim. Bolalar uchun yangi musiqiy ifodalarni o'rganish, musiqaning asosiy elementlarini anglashda yordam beradi. Shuning uchun tanlanadigan musiqa asarlari bolalarning kognitiv va emosional qobiliyatlarini hisobga olgan holda, ularning tasavvurlarini rivojlantiruvchi va musiqa asarlarini o'zlashtirishni osonlashtiruvchi bo'lishi kerak.

Modulli o'qitish prinsipi, o'quvchilarning musiqiy materialni bosqichma-bosqich o'zlashtirishiga yordam beradi. Musiqa asarlari o'quvchilarni asta-sekin

murakkablik darajasiga olib chiqish kerak. Bosqichma-bosqich o'rgatish jarayoni, musiqa asarlarini tanlashda mazmun va shaklning uyg'unligi, mustahkamlash va yangi bilib olish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

Estetik va axloqiy-axiologik prinsiplar ham musiqa asarlarini tanlashda katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlari nafaqat estetik go'zallikni keltirib chiqarmog'i kerak, balki ular axloqiy qadriyatlarni va madaniy merosni ham aks ettirishi zarur. Shu sababli, musiqiy asarlar o'quvchilarning madaniy orientatsiyasini shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilarga milliy va umumbashariy musiqiy madaniyatning namunalarini taqdim etish, ularni to'g'ri madaniy qadriyatlar asosida tarbiyalashga yordam beradi.

Differensatsiya va shaxsiylashtirish prinsipiga ham e'tibor qaratish zarur. Musiqa asarlarini tanlashda har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, ularning qobiliyatlari va qiziqishlari inobatga olinishi kerak. Bu prinsip, musiqiy asarlarning o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos kelishini ta'minlaydi va har bir bolaning musiqiy didi hamda ma'naviy dunyosining shakllanishiga yordam beradi.

Qayta ishlash va innovatsion pedagogik yondashuvlar prinsipini hisobga olish, musiqiy asarlarni yangicha yondashuvlar va kreativ usullar orqali o'rganishga yordam beradi. Bu, o'quvchilarni musiqaga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi va o'rgatiladigan musiqa asarlarini zamonaviy pedagogik metodlar bilan boyitadi.

Didaktik prinsiplarga mos ravishda musiqa asarlarini tanlash, o'quvchilarning musiqiy faoliyatini maksimal darajada samarali qilishga imkon beradi. Ular nafaqat musiqa asarlarini o'rganish jarayonida bilim va ko'nikmalarni egallashadi, balki musiqiy did va madaniyatni rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. Shu orqali, o'quvchilar nafaqat musiqiy ta'lim oladilar, balki o'zlarining madaniy va estetik qadr-qimmatlarini ham shakllantiradilar.

Madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqiy asarlar tanlovi. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa asarlari muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Bolalar musiqa adabiyoti orqali ularni nafaqat musiqiy did va ko'nikmalarni rivojlantirish, balki ularning madaniy, axloqiy va estetik tafakkurlarini shakllantirish maqsadida ham musiqa asarlarini tanlash juda muhimdir. Musiqa asarlari nafaqat

o'quvchilarning musiqa faoliyatini ta'minlabgina qolmay, balki ular orqali madaniy qadriyatlar, tarixiy meros, xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalar va birlashuvlar ham aks ettiriladi. Shuning uchun, musiqiy asarlarni tanlashda ularning madaniy oriyatni aks ettiruvchi xususiyatlariga alohida e'tibor berish zarur.

1. Madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqa asarlarining roli. Musiqa asarlari, ayniqsa, bolalar uchun, madaniy oriyatning shakllanishida juda katta ahamiyatga ega. Musiqa, o'zining ritmik va melodik strukturasi orqali, bolalar ongida milliy va jahon madaniyatining mohiyatini aks ettiradi. O'quvchilar musiqiy asarlar orqali o'z milliy madaniyatini, an'anaviy qadriyatlarini va tarixiy o'tmishini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, ular jahon madaniyatining turli yo'nalishlari va musiqiy uslublari haqida tasavvurga ega bo'ladilar.

Bolalar musiqa asarlarini o'rganish orqali, ularning fikrlash doirasi kengayadi va turli madaniyatlarning o'ziga xosligini tushunishlari mumkin. Misol uchun, bolalar o'z milliy musiqa merosini o'rganish orqali o'z vataniga bo'lgan hurmatini kuchaytiradi, shu bilan birga, boshqa xalqlarning musiqa san'atiga bo'lgan hurmatni shakllantirishga ham yordam beradi.

Musiqa asarlarini tanlashda madaniy oriyatni aks ettiruvchi yondashuv, o'quvchilarga milliy va xalqaro musiqaning eng yaxshi namunalarini taqdim etadi. Bu, o'z navbatida, bolalar ongida keng dunyoqarashni shakllantirishga yordam beradi. Musiqa asarlarini tanlashda, o'quvchilarning shaxsiy va estetik qiziqishlarini hisobga olish ham muhimdir, chunki bu ular tomonidan musiqaning qadrini va ma'nosini chuqurroq anglashga imkon yaratadi.

2. Tanlash mezonlari. Musiqa asarlarini tanlashda bir nechta muhim mezonlarga rioya qilish zarur. Ularning har biri bolalar uchun madaniy oriyatni shakllantirishda alohida ahamiyatga ega:

➤ **Milliy va xalqaro musiqiy meros:** Musiqa asarlarining milliy va xalqaro ahamiyatini hisobga olish zarur. Asarlar nafaqat o'zbek xalqining musiqa merosini aks ettirishi, balki boshqa xalqlarning musiqiy an'alarini ham o'z ichiga olishi kerak. Shu yo'l bilan bolalar milliy va jahon madaniyati o'rtasida muloqotga kirishadilar.

➤ ***Estetik va tarbiyaviy ahamiyati:*** Musiqa asarlarini tanlashda estetik va tarbiyaviy ahamiyatni hisobga olish juda muhim. Asarlarning mazmuni, ritmik va melodik tuzilishi bolalarning hissiy dunyosiga ta'sir qiladi, ularni ma'naviy tarbiyalashga yordam beradi.

➤ ***Musiqiy shakl va janrlar xilma-xilligi:*** Bolalar musiqa asarlarini o'rganish jarayonida, turli janrlar va shakllar orqali musiqiy tafakkurlarini rivojlantiradilar. Tanlangan asarlarning janrlar xilma-xilligi, bolalarning musiqiy didini kengaytiradi va musiqa turli uslublarini anglashlariga yordam beradi.

➤ ***O'quvchilarning yoshiga mosligi:*** Musiqa asarlari bolalar yoshiga mos ravishda tanlanishi kerak. Yoshga mos asarlar o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantiradi, ammo ularga xos bo'lmagan, juda murakkab yoki ulardan uzoq turadigan asarlarni o'rganish ular uchun qiyin bo'lishi mumkin. Shu sababli, tanlangan asarlarning o'quvchilarning psixologik va kognitiv rivojlanishiga mos kelishi lozim.

➤ ***Emotsional ta'sir va didaktik imkoniyatlar:*** Musiqa asarlarini tanlashda ularning emotsional ta'siri ham muhimdir. Bolalar musiqa orqali turli his-tuyg'ularni, vaziyatlarni anglaydi va o'z hissiyotlarini ifodalashga o'rganadi. Shuningdek, musiqa didaktik imkoniyatlari, ya'ni, ularning pedagogik maqsadlarga xizmat qilishi ham hisobga olinadi.

3. Madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqa asarlarining o'quv jarayonidagi o'rni.
Madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqa asarlari o'quv jarayonida nafaqat musiqiy bilimlar, balki milliy va jahon madaniyatining ko'plab jihatlarini o'rganish imkonini beradi. O'quvchilarga musiqa turli janrlari, tarixiy davrlari va madaniyatlaridagi o'ziga xos xususiyatlarni tushunish orqali, musiqa rolini anglashlariga yordam beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarni madaniyatlararo muloqotga tayyorlash, turli xalqlarning musiqa san'ati bilan tanishtirish orqali, ular orasidagi farqlarni anglash va ular o'rtasida hurmatni oshirishga imkon yaratadi.

Shu sababli, madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqa asarlarini tanlashda pedagogning roli juda muhim. U musiqa asarlarini o'quvchilarning ehtiyojlari va

rivojlanish bosqichlariga mos ravishda tanlashi, o'quvchilarning musiqiy va estetik tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa asarlarini tanlashning muhimligi shundaki, bu o'quvchilarning madaniy merosga nisbatan qiziqishini oshiradi, ularning estetik va ma'naviy dunyosini kengaytiradi, shuningdek, turli xalqlarning musiqiy an'analarini tushunishga yordam beradi. O'quvchilarga musiqiy asarlarning madaniy va tarbiyaviy ahamiyatini o'rgatish orqali, ular o'z milliy va xalqaro madaniyatlarga hurmat bilan qarashni o'rganadilar. Tanlangan asarlar, o'quvchilarning psixologik va pedagogik ehtiyojlariga mos bo'lishi, ularning musiqiy faoliyatini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Musiqiy repertuar va uning tarbiyaviy roli. Musiqiy repertuar, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyotida, faqatgina musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun emas, balki bolalarning ma'naviy, axloqiy va estetik rivojlanishida ham markaziy ahamiyatga ega bo'lgan elementdir. Musiqa asarlari nafaqat o'quvchilarga musiqaning texnik tomonlarini o'rgatish, balki ularning shaxsiyati, madaniy qadriyatlari, hissiy va estetik dunyosi shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, musiqa repertuarining tarbiyaviy roli, uning tanlanishida e'tibor berilishi zarur bo'lgan asosiy omillardan biridir.

1. Musiqa repertuarining tarbiyaviy ahamiyati. Musiqa repertuari nafaqat musiqiy texnikani o'rganish va ijro etish qobiliyatlarini rivojlantirish, balki bolalarning axloqiy, madaniy, estetik va hissiy tafakkurlarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Musiqa, o'zining turli janr, shakl, mazmun va tuzilmalari bilan o'quvchilarda quyidagi tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi:

➤ **Estetik rivojlanish:** Musiqa asarlari bolalarda estetik qadr-qimmatlarni, go'zallik va ifoda erkinligini anglashni rivojlantiradi. Bu esa ularning estetik dunyosini kengaytiradi va ularni tabiiy ravishda go'zallikni, san'atni, musiqa orqali yashashni o'rganishga olib keladi.

➤ **Axloqiy tarbiya:** Musiqa, ayniqsa, bolalar repertuarida axloqiy qadriyatlarni shakllantiruvchi asarlarni tanlash, o'quvchilarda to'g'ri va noto'g'ri, yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg'on kabi axloqiy tamoyillarni anglashni

ta'minlaydi. Musiqa asarlari orqali o'quvchilarga yaxshi odatlar, insonparvarlik va boshqalar bilan hurmatli munosabatlar tushuntiriladi.

➤ **Milliy va jahon madaniyatini tushunish:** Tanlangan musiqa asarlari orqali bolalar o'z milliy madaniyatini chuqurroq tushunib, boshqa xalqlarning madaniyatini o'rganadilar. Musiqa orqali jahon madaniyatining turli uslublari, tarixiy davrlari va xalqlari bilan tanishish, ularning o'ziga xosligini anglash bolalarni jahon miqyosida musiqiy aloqalarga ochiq qilishga yordam beradi.

➤ **Hissiy rivojlanish va ruhiy holat:** Musiqa bolalarda turli hissiyotlarni, holatlarni ifodalash va anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Asarlar, ularning ichki dunyosiga ta'sir ko'rsatib, o'quvchilarning ruhiy holatiga moslashadi. Bu bolalar uchun musiqaning yuksak ma'nosi va uning ichki go'zalligi bilan tanishish imkonini yaratadi.

2. Musiqa repertuarining didaktik imkoniyatlari. Musiqa repertuarining didaktik imkoniyatlari, ya'ni, uning o'quvchilarga ta'siri va ta'lim jarayonidagi rolini tushunish ham zarur. Didaktik jihatdan, musiqa asarlari o'quvchilarga nafaqat musiqa bilimlarini o'rgatish, balki ularning shaxsiy, jamoaviy va estetik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Musiqa repertuarining didaktik imkoniyatlari quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

➤ **Kognitiv rivojlanish:** Musiqa asarlari, ayniqsa, murakkab strukturalarga ega bo'lgan asarlar, bolalarda diqqatni jamlash, eslab qolish, musiqaning tuzilishini tahlil qilish kabi kognitiv qobiliyatlarni rivojlantiradi. Har bir musiqa asari, uning shakli, melodiya va ritmik tuzilmasi bolalarning ongini shakllantirishga yordam beradi.

➤ **Motivatsiya va qiziqish:** Tanlangan repertuar o'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishlarini oshirishi va ularni faol ijro etishga, yangi musiqiy asarlarni o'rganishga undaydi. Ularning musiqa faoliyatiga bo'lgan qiziqishi va ishtiyoqi repertuar orqali shakllanadi.

➤ **Emotsional ko'nikmalar:** Musiqa, o'zining turli janrlari, ritmik va melodik tuzilmalari orqali bolalarda turli his-tuyg'ularni uyg'otadi. Bu,

o'quvchilarning emotsional intellektini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, baxt, xursandchilik, qayg'u yoki xavotirni ifodalovchi musiqiy asarlar bolalarda hissiy tafakkur va his-tuyg'ularni ifodalashga imkon yaratadi.

➤ **Ijtimoiy rivojlanish:** Jamoaviy ijro etish, musiqiy ansamblida ishtirok etish orqali bolalar o'zaro muloqot qilish, jamoa bilan ishlash va birgalikda maqsadga erishish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Repertuar, o'quvchilarga o'zaro hurmat va jamoaviy ishni o'rganish imkoniyatini yaratadi.

➤ **Shaxsiylashtirish va differentsatsiya:** Har bir o'quvchining individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos repertuar tanlash, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. Shaxsiylashtirilgan repertuar orqali o'quvchilar o'zlarining qobiliyatlari va qiziqishlariga mos musiqa asarlarini tanlab, ularni o'rganish va ijro etish orqali o'z ko'nikmalarini kengaytiradilar.

3. Musiqa repertuarining tarbiyaviy va didaktik imkoniyatlarini amalga oshirishda pedagogning roli. Musiqa repertuarining tarbiyaviy va didaktik imkoniyatlarini to'liq amalga oshirish uchun pedagogning roli juda muhimdir. Pedagog musiqa asarlarini tanlashda quyidagi asosiy yondashuvlarga amal qilishi zarur:

➤ **Individual yondashuv:** Har bir bolaning musiqiy qobiliyatlari, hissiy va estetik ehtiyojlarini hisobga olish. Pedagog o'quvchilarning yoshiga, musiqiy didiga va rivojlanish darajasiga mos repertuar tanlashi kerak.

➤ **Repertuarni xilma-xillashtirish:** Musiqa repertuarini turli janrlar va uslublar bilan boyitish zarur. Bu, o'quvchilarning musiqiy didini kengaytiradi va ularni yangi musiqiy ifodalar bilan tanishtiradi.

➤ **Tarbiyaviy maqsadlar:** Tanlangan repertuar o'quvchilarning tarbiyaviy maqsadlariga mos bo'lishi kerak. Musiqa asarlari axloqiy, estetik va madaniy qadriyatlarni o'rgatishga qaratilgan bo'lishi lozim.

➤ **Innovatsion pedagogik yondashuvlar:** Repertuarni o'rganishda innovatsion metodlarni, masalan, integratsiyalashgan va interfaol yondashuvlarni qo'llash. Bu, o'quvchilarning musiqiy faoliyatini yanada jonlantiradi va ularni ijro etishning yangi usullariga jalb etadi.

Xulosa qilib aytganda, Musiqa repertuarining tarbiyaviy roli bolalar musiqa ta'limida juda muhim ahamiyatga ega. Tanlangan asarlar o'quvchilarning estetik, axloqiy, hissiy va kognitiv rivojlanishiga yordam beradi. Repertuar bolalar uchun nafaqat musiqa ko'nikmalarini o'rgatish, balki ularning dunyoqarashini shakllantirish, madaniy qadriyatlar asosida tarbiyalashga xizmat qiladi. Pedagogning roli, repertuarni tanlash va uning tarbiyaviy imkoniyatlarini amalga oshirishda markaziy o'rinda turadi.

3.2. Madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy repertuarni shakllantirish

Musiqa ta'limi faqat musiqa ko'nikmalarini o'rgatishdan iborat emas, balki u bolalar va o'quvchilarning madaniy va estetik rivojlanishini, shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlar bilan tanishishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Madaniy qadriyatlar, o'z navbatida, jamiyatning ma'naviy o'ziga xosligini, milliy va global madaniyatning bog'liqligini aks ettiruvchi muhim elementlardir. Musiqa asarlari va repertuari madaniy qadriyatlarni shakllantirishda eng samarali vosita sifatida ishlatilishi mumkin.

Musiqiy repertuarni tanlash va shakllantirish jarayonida uning tarbiyaviy va madaniy roli alohida e'tiborga olinishi zarur. Har bir musiqa asari o'zining mazmuni, uslubi va tuzilishi orqali o'quvchining estetik va axloqiy dunyosini kengaytiradi, madaniy merosga nisbatan hurmatni mustahkamlaydi. Shu bois, madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy repertuarni shakllantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, uning o'quvchilarga beradigan ahamiyati har tomonlama chuqurlashishi lozim.

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, musiqiy repertuarni shakllantirishda yangicha qarashlarni talab qilmoqda. Bu yondashuvlar nafaqat musiqaning texnik tomonlarini o'rganish, balki bolalar va o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni, milliy va jahon madaniyatini anglash, ularning estetik va hissiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan. Musiqa orqali bolalar dunyoqarashi, axloqiy

va estetik tafakkuri rivojlanadi, ular o'ziga xos san'at va madaniyatga bo'lgan chuqur munosabatni shakllantiradi.

Musiqiy repertuarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar milliy va jahon musiqasini integratsiya qilish, turli musiqiy janrlar va shakllarni muvozanatli tanlashni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, musiqiy asarlar va ularning ijrosi bolalarning estetik didini, madaniy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur bobda, musiqiy repertuarni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari va madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy asarlarni tanlashda pedagoglarning o'rni, yondashuvlar va strategiyalar tahlil qilinadi.

Shu tariqa, musiqiy repertuarni shakllantirishning o'quvchilarni madaniy qadriyatlar bilan tanishtirishdagi roli haqidagi ilmiy yondashuvlar, pedagogik amaliyotda samara beradigan strategiyalarni ishlab chiqish va madaniy oriyatni shakllantirishdagi muhim tamoyillarni aniqlashga imkon beradi.

Madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy asarlar va ularning tarbiyaviy xususiyatlari. Musiqa ta'limi nafaqat bolalar va o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, balki ularda ma'naviy, estetik va madaniy qadriyatlarni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlari ta'sirida, bolalar nafaqat san'atni o'rganadilar, balki ularning ijtimoiy-axloqiy va estetik tafakkurlari, dunyoqarashlari shakllanadi. Shu bois, musiqa ta'limining har bir elementi — musiqiy repertuar, o'qitish metodlari va pedagogik yondashuvlar bolalar madaniy oriyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Madaniy qadriyatlar musiqaning mazmuni, tuzilishi, janrlari va ijrosi orqali bolalar ongida shakllanadi. Musiqa asarlari, o'z navbatida, nafaqat estetik tafakkur va hissiyotlarni rivojlantiradi, balki bolalarga o'z xalqi va boshqa xalqlar madaniyati, an'analari, tarixi bilan tanishish imkoniyatini beradi. Musiqa orqali bolalar nafaqat musiqaning texnik va estetik tomonlarini, balki uning ijtimoiy va axloqiy jihatlarini ham o'rganadilar.

Musiqiy repertuarni tanlashda, madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi asarlar bolalar uchun nafaqat estetik go'zallik, balki ijtimoiy va axloqiy o'rgatish maqsadida

tanlanadi. Masalan, xalq musiqasi, klassik asarlar, an'anaviy musiqa janrlari — bularning har biri o'zida ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolgan va bolalarga o'rganishga imkon beradigan asarlardir. Bu musiqalar bolalar ongida milliy o'zlikni, ona tiliga, urf-odatlariga hurmatni, shuningdek, jahon madaniyati bilan tanishishni shakllantiradi.

Musiqiy repertuarda madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi asarlar nafaqat o'quvchilarning musiqiy didini rivojlantirish, balki ularni ma'naviy, etnik, ijtimoiy va estetik jihatdan boyitish maqsadida tanlanadi. Har bir musiqa asari uning ma'naviy va estetik xususiyatlari bilan bolalar tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, xalq musiqasi bolalarni o'z millatining musiqa an'analari bilan tanishtiradi, uning tarixini va madaniyatini o'rganishga undaydi. Shu bilan birga, jahon musiqasi asarlari bolalarni global madaniyatni anglashga, boshqa xalqlar madaniyati bilan tanishishga, tenglik va hamjihatlikni qadrlashga o'rgatadi.

Musiqiy asarlarning tarbiyaviy xususiyatlari ularning mazmuni va uslubiga bog'liq. Har bir musiqa asari o'zida turli hissiyotlarni, kayfiyatlarni, ma'naviy qadriyatlarni aks ettiradi. Shunday qilib, musiqiy asarlarning tarbiyaviy xususiyatlari shuningdek, ularning bolalar shaxsini, ularning dunyoqarashini va axloqiy me'yorlarini shakllantirishdagi o'rni bilan belgilanadi. Masalan, musiqiy asarlarda mantiqiy izchillik, sozlash va muvofiqlik bolalarda to'g'ri fikrlash, o'zini tutish va sabr-toqatni rivojlantiradi.

Xalq musiqa asarlari, klassik kompozitsiyalar, zamonaviy musiqalar — bularning har biri bolalar ongida turli madaniy qadriyatlarni shakllantiradi. Shuningdek, musiqaning ijro uslubi ham uning tarbiyaviy ahamiyatini belgilaydi. O'qituvchilar musiqiy repertuarni tanlashda, uning bolalar va yoshlarning ma'naviy dunyosiga ta'sirini hisobga olgan holda, asarlarning estetikasini, mazmunini, axloqiy va madaniy jihatlarini diqqat bilan tahlil qilishi lozim.

Bundan tashqari, musiqiy asarlar va repertuarni tanlashda, o'quvchilarni nafaqat musiqiy estetik didini rivojlantirish, balki ularda madaniy qadriyatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar qo'llanilishi zarur. Musiqa o'qitish jarayonida yondashuvlar madaniy qadriyatlarni shakllantirishga imkon

beradigan vositalarga aylanishi mumkin. Repertuarni tanlashda, musiqa mazmuni, uning ijtimoiy va madaniy jihatlari, o'quvchining yoshiga mosligi, bolalarning estetik dunyosini boyitish, ularni ijtimoiy va axloqiy jihatdan rivojlantirish kabi mezonlar asosiy o'rin egallaydi.

Shu bilan birga, musiqa asarlari pedagogik jarayonda faqat estetik ko'nikmalarni rivojlantirish vositasi sifatida qolmaydi, balki bolalar va o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni anglashiga, o'zaro hurmat, sevgini va tenglikni qadrlashga, inson huquqlariga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy repertuarni shakllantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, uning o'quvchilarga ta'siri chuqur va keng ko'lamli bo'lishi kerak.

Milliy va global madaniyatni uyg'unlashtiruvchi musiqiy repertuarni yaratish. Musiqa ta'limi nafaqat bolalarga musiqa san'ati haqida bilim va ko'nikmalar berish, balki ularda madaniy, estetik va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, shuningdek, milliy va global madaniyatga nisbatan ongli munosabatni o'stirishda ham ahamiyatli vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida musiqa, milliy an'analarga hurmat bilan birgalikda, global madaniyatning ta'sirini ham qabul qilishga imkon yaratishi lozim. Bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun musiqiy repertuarni yaratishda milliy va global madaniyatni uyg'unlashtirish zarur.

Milliy va global madaniyatning uyg'unlashuvi ta'lim jarayonida o'quvchilarga turli xalqlarning madaniyatlari, urf-odatlar va musiqiy merosi haqida chuqur tasavvur berishga imkoniyat yaratadi. Musiqiy repertuarni tanlash va shakllantirishda o'quvchilarni nafaqat o'z millatining musiqasi, balki boshqa xalqlar musiqasi bilan ham tanishtirish, ularning musiqiy an'analari va qadriyatlarini o'rganishga imkon berish ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bo'lishi lozim.

Milliy musiqa ahamiyati. Milliy musiqa bolalar ta'limidagi o'rni beqiyosdir. Milliy musiqa barcha shakllari — xalq qo'shiqlari, an'anaviy asarlar, mumtoz va zamonaviy kompozitsiyalar — o'quvchilarda o'z xalqining tarixiy va madaniy qadriyatlariga nisbatan hurmatni shakllantiradi. Milliy

musiqaning tarkibida, uning rasmiy uslublarida, tematik xususiyatlarida xalqning turmush tarzi, ma'naviy qadriyatlari va urf-odatlar aks etadi. Xalq musiqasi, o'zining o'ziga xosligi va boyligi bilan, musiqiy ta'limda o'quvchilarga milliy madaniyatni chuqur anglash va o'ziga xos musiqiy identifikatsiyani rivojlantirish imkonini beradi.

Milliy repertuarni yaratishning asosiy maqsadi, musiqaning estetik jihatlarini o'rganish bilan birga, o'quvchilarga milliy madaniyatning eng yaxshi namunalari orqali dunyoqarash va axloqiy me'yorlar hamda madaniy qadriyatlarni ko'rsatishdir. Milliy musiqaning turli shakllarini o'rganish, o'quvchilarga o'z tarixini, urf-odatlarini va an'analari bilan tanishish imkonini beradi. Shu bilan birga, milliy musiqaning pedagogik ahamiyati bolalar va o'quvchilarga o'ziga xos musiqiy madaniyatni qadrlashni o'rgatishdir.

Global musiqaning o'rni va ahamiyati. Global musiqaning ahamiyati zamonaviy dunyo sharoitida yanada ortib bormoqda. Global musiqaning rivojlanishi va xalqarolashuvi ta'lim tizimida ham katta ahamiyatga ega. Global musiqaning turli janrlari, janrlararo integratsiya va innovatsion yondashuvlar pedagogik jarayonning eng muhim jihatlaridan biriga aylanmoqda. O'quvchilarga jahon musiqasi va uning zamonaviy tendensiyalarini o'rganish, ularni global madaniyat bilan tanishtirish, xalqaro musiqiy merosga nisbatan hurmatni shakllantirish muhim pedagogik vazifadir.

Global musiqaning ta'siri o'quvchilarning estetik didini, musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Xalqaro musiqiy janrlar, shu jumladan, klassik, jazz, pop, rok va elektron musiqa janrlari orqali o'quvchilarga musiqa san'ati va madaniyati haqidagi yanada kengroq tasavvur berish mumkin. Global musiqaning o'quvchilarga beradigan asosiy yutug'i shundaki, bu musiqalar o'quvchilarga turli madaniyatlarning o'xshashliklari va farqliliklarini tushunishga yordam beradi va ular o'rtasida hamjihatlik, insof va mehr-oqibatni rivojlantiradi.

Milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi. Milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi nafaqat musiqa ta'limida, balki madaniy va ijtimoiy taraqqiyotda ham

muhim ahamiyatga ega. Musiqiy repertuarni yaratish jarayonida milliy va global musiqaning uyg'unlashtirilishi bolalar va o'quvchilarga madaniy qarashlarning keng doirasini, etnik va ijtimoiy xilma-xillikni anglashga yordam beradi. Uyg'unlashtirish jarayoni orqali o'quvchilar nafaqat o'z millatining musiqasini, balki boshqa xalqlar musiqasini ham o'rganish, ularning musiqiy merosini qadriga yetish imkoniga ega bo'ladilar.

Musiqiy repertuarni tanlashda, milliy musiqaning an'anaviy shakllari va global musiqaning yangi yo'nalishlari muvozanatli tarzda birlashtirilishi zarur. Bu nafaqat musiqa janrlarini birlashtirishni, balki musiqaning ma'naviy, estetik va ijtimoiy qiymatini ham aks ettirishni anglatadi. Shu tarzda, milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi musiqiy ta'limning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va o'quvchilarga keng madaniy dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradi.

Pedagogik amaliyotda uyg'unlashtirishning o'rni. Musiqiy repertuarni shakllantirishda milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlariga asoslanadi. O'qituvchilar musiqiy asarlarni tanlashda nafaqat musiqaning estetik va texnik jihatlarini, balki uning tarbiyaviy, ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ham hisobga olishlari kerak. Uyg'unlashtirilgan musiqiy repertuar orqali o'quvchilar musiqaning universal tilini, uning xalqaro va milliy muammolarni hal qilishdagi rolini tushunishga, jahon miqyosida musiqaning o'rni haqida ongli tasavvur hosil qilishga yordam beradi.

Shuningdek, milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi nafaqat musiqiy repertuarni tanlash, balki ta'lim metodlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagoglar musiqa ta'limida zamonaviy yondashuvlarni qo'llash, musiqaning turli shakllarini birlashtirish orqali o'quvchilarning estetik va axloqiy tafakkurini rivojlantirishga erishadilar. Uyg'unlashtirilgan musiqiy repertuar bolalarning madaniy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni nafaqat o'z madaniyatiga, balki jahon madaniyatiga nisbatan ham hurmat va ehtiromni shakllantiradi.

Shu tariqa, milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi musiqa ta'limining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, o'quvchilarni keng madaniy dunyoqarashga ega,

estetik didli va ijtimoiy-axloqiy jihatdan rivojlangan shaxslar sifatida shakllantirishda samarali vosita bo'ladi.

Madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni musiqa ifodalash. Musiqa ta'limi bolalar ongida nafaqat estetik didni, balki madaniy qadriyatlarni ham shakllantiradi. Musiqa, o'zining ifoda imkoniyatlari va tarixiy ildizlari orqali, insonning ichki dunyosini, uning milliy va universal madaniyatiga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Musiqada madaniy o'zlik va universal qadriyatlarning uyg'un ifodasi, ta'lim jarayonida bolalarda milliy va global madaniyatlar o'rtasida sog'lom, to'g'ri munosabatni shakllantiradi va ularni insoniyat madaniyatining bir butunligiga nisbatan ongli tasavvurga ega qilishga yordam beradi.

Madaniy o'zlikni musiqa orqali ifodalash. Madaniy o'zlik — bu xalqning o'ziga xos madaniyatini, tarixini, urf-odatlarini, tilini va san'atini anglash va qadrlashdir. Musiqa bu o'zlikni ifodalashning eng qulay vositalaridan biridir. Milliy musiqaning asosiy vazifasi – xalqning madaniy tarixini, uning milliy xarakterini, dunyoqarashini, axloqiy qadriyatlarini yosh avlodga etkazishdir.

Musiqa san'ati milliy o'zlikni ifodalashning kuchli vositasi hisoblanadi. Har bir xalqning musiqasi o'ziga xosdir: uning ohanglari, ritmlari, melodik tuzilishi va musiqiy shakllari xalqqa xos tarixiy jarayonlarni, ijtimoiy muhitni, an'analarni aks ettiradi. O'quvchilarga milliy musiqaning noyobligini o'rgatish, ularni xalq musiqasi bilan tanishtirish va undan ta'lim olish, nafaqat musiqiy bilimlarni oshirish, balki ularda o'z xalqi va uning madaniy merosiga nisbatan faxr tuyg'usini shakllantiradi.

Masalan, o'zbek xalq musiqasi, uning turli janrlari, qoshiqlari, dastgohlari va ijro uslublari milliy musiqaning yuksak ifodasidir. Har bir musiqiy asar xalqning ehtiroslarini, orzularini, kurashlarini va tarixiy davrlarini ifodalaydi. O'quvchilarga bu asarlarning tarixi, ular bilan bog'liq an'analarni, ularning ma'nosi va o'ziga xosligi tushuntirilishi zarur. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar o'z madaniyatini anglash va unga nisbatan hurmatni shakllantiradilar.

Universal qadriyatlarni musiqa orqali ifodalash. Universal qadriyatlar – bu butun insoniyatga tegishli bo'lgan, barcha xalqlar tomonidan qadrlanadigan

qadriyatlar tizimidir. Bu qadriyatlar o'z ichiga inson huquqlari, tenglik, erkinlik, sevgi, hamjihatlik, tinchlik, adolat va boshqalarni oladi. Musiqa, o'zining noan'anaviy va ijodiy imkoniyatlari orqali universal qadriyatlarni ifodalashda eng samarali vositadir. Har bir musiqiy asar orqali dunyo xalqlari bir-biri bilan o'zaro tushunishni, birdamlikni va tinchlikni ifodalaydi.

Musiqa universal qadriyatlarni ifodalashda kuchli rol o'ynaydi, chunki musiqaning tili – u umumiydir. Xalqaro musiqaning turli janrlari, masalan, klassik musiqa, jazz, pop musiqasi va boshqa janrlar, o'zaro turlicha bo'lishiga qaramay, ular insoniyatning eng umumiy qadriyatlarini – tinchlik, hamkorlik, do'stlik, sevgi va hurmatni ifodalaydi. Bu qadriyatlarni ta'lim jarayonida yosh avlodga yetkazish, nafaqat musiqa san'atining go'zalligini anglatadi, balki bolalar va o'quvchilarda globallashtirish jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatni ham shakllantiradi.

Bundan tashqari, musiqa universal qadriyatlarni faqat yirik xalqaro musiqiy shakllar orqali emas, balki milliy musiqaning ham global madaniyat bilan uyg'unlashgan shakllarida ham ifodalaydi. Masalan, bir xalqning an'anaviy musiqa asarini boshqa xalqning musiqiy uslubida ijro etish, uning universal qadriyatlarni taqdim etishdagi imkoniyatlarini kengaytiradi. Shunday qilib, musiqa san'ati, universal qadriyatlarni tarqatishda, jahon miqyosida o'quvchilarda yagona va tinch jamiyat g'oyasini shakllantirishda xizmat qiladi.

Madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni uyg'unlashtirish. Musiqa ta'limida madaniy o'zlik va universal qadriyatlarning uyg'unlashuvi pedagogik jarayonning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning madaniy, estetik va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Milliy va global musiqaning uyg'unlashuvi nafaqat musiqiy repertuarni shakllantirishni, balki musiqaning ijtimoiy, axloqiy va estetik qiymatini ham oshiradi.

O'quvchilarga musiqa orqali madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni ifodalash jarayonida, musiqa asarlari va ijro uslublarining o'ziga xosligi e'tiborga olinishi kerak. Pedagog, o'quvchilarga musiqa turlari va janrlarini tanlashda, ularning tarbiyaviy ahamiyatini, qadriyatlar tizimidagi o'rinlarini tushuntirishi lozim. Shu bilan birga, universal qadriyatlarni taqdim etishda, musiqaning boshqa

xalqlar madaniyatlaridan o'ziga xos jihatlarini yoritish orqali, o'quvchilarga turli madaniyatlar o'rtasidagi umumiyliklarni anglash imkoniyatini yaratishi kerak.

Masalan, xalqaro musiqiy festival va tanlovlar, musiqiy orkestrlar va xoreografik ansambllar orqali o'quvchilarni turli xalqlarning musiqiy san'ati bilan tanishtirish, ularni nafaqat milliy, balki global madaniyatga nisbatan hurmat va ehtiromga o'rgatadi. Bunday tajribalar o'quvchilarda ko'p madaniyatli dunyoqarashni rivojlantirishga yordam beradi va ularni global jamiyatning bir qismi sifatida his qilishga ko'maklashadi.

Pedagogik yondashuvlar. Musiqada madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni ifodalash uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o'quvchilarning musiqiy va madaniy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning musiqiy didi, estetik qobiliyatlari va axloqiy ongini shakllantiradi. Pedagoglar musiqa ta'limida madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi ijodiy, innovatsion va interaktiv metodlarni qo'llashlari kerak. Shunday qilib, musiqa orqali bolalarda nafaqat musiqa san'atini, balki turli xalqlarning madaniyatiga nisbatan hurmat va insofni ham rivojlantiradi.

Yakuniy natijada, madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni musiqa orqali ifodalash, o'quvchilarni nafaqat musiqa, balki madaniyat va insoniyatning umumiy qadriyatlari haqida keng tasavvurga ega qilish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida, ularning ijtimoiy ongini, hamjihatlikni va global jamoatdagi o'rinlarini tushunishga yordam beradi.

3.3. Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi musiqiy tahlil va interaktiv mashg'ulotlar

Madaniy oriyat, bolalar ta'limi va tarbiyasida ahamiyatli tushuncha bo'lib, nafaqat ularning madaniy anglashini shakllantiradi, balki ularni jahon miqyosida mustahkam o'z o'rniga ega, jamiyatda o'zining tarixiy, madaniy va ijtimoiy rolini anglaydigan shaxslar sifatida tarbiyalaydi. Musiqa, o'zining estetik va axloqiy mazmuni bilan, yosh avlodning madaniy oriyatini shakllantirishda eng muhim pedagogik vositalardan biridir. Aynan musiqa san'ati orqali bolalar o'z

madaniyatining noyobligini anglab, uni global madaniyatlar bilan uyg'unlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa o'quvchilarning madaniy oriyatini rivojlantirishda, an'anaviy metodlardan tashqari, yangi usullarni qo'llashni talab etadi. Musiqiy tahlil va interaktiv mashg'ulotlar ushbu yondashuvlarning eng samarali vositalaridan biri bo'lib, o'quvchilarda nafaqat musiqiy bilimlarni, balki madaniy qadriyatlarni anglash, tahlil qilish va ularga nisbatan tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Musiqiy tahlil, o'quvchilarga musiqaning tuzilishi, uning ifoda vositalari, shakllari va uslublari haqida chuqurroq tushuncha beradi. Bu tahlil bolalarga nafaqat musiqa asarining texnik va strukturaviy jihatlarini o'rganishga yordam beradi, balki ularning ichki dunyosida musiqiy yuksaklikni, uning estetik va axloqiy qiymatini anglashni rag'batlantiradi. Musiqiy asarlar orqali bolalar o'z xalqining tarixiy jarayonlari, milliy urf-odatlar va madaniy merosi bilan tanishadilar, shuningdek, musiqaning universal qadriyatlarni ifodalashdagi o'rnini tushunadilar.

Interaktiv mashg'ulotlar esa, o'quvchilarning musiqiy faoliyatini faollashtirish, ularning jamoaviy ish ko'nikmalarini, ijodiy tafakkurini va shaxsiy ishtirokini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv yondashuvlar orqali o'quvchilar musiqiy asarlarni o'zaro muhokama qilib, bir-biridan o'rganib, madaniy qadriyatlarni birgalikda shakllantiradilar. Bu jarayon, nafaqat musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga, balki ijtimoiy va axloqiy ongni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Ushbu bo'limda musiqiy tahlil va interaktiv mashg'ulotlarning madaniy oriyatni rivojlantirishdagi o'rnini, ular orqali o'quvchilarda milliy va universal madaniyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni qanday shakllantirish mumkinligi, hamda bu yondashuvlarning pedagogik samaradorligini ko'rib chiqamiz. Musiqaning tahliliy yondashuvi va interaktiv usullarni qo'llash, bolalarga nafaqat musiqiy bilimlarni, balki turli madaniyatlar va qadriyatlar o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni anglash imkoniyatini ham beradi. Bu esa o'z navbatida, ularning madaniy anglashini kengaytiradi va global jamiyatdagi o'rinlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqiy tahlilning o‘rni. Musiqiy tahlil — bu musiqaning ichki strukturasi, uning ifoda vositalarini va estetik qiymatini chuqur o‘rganish jarayonidir. Musiqiy tahlil o‘quvchilarda musiqa asarlarini tushunish, uning hissiy va estetik boyligini anglash, musiqa tilini o‘zlashtirish va musiqiy asarlarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tahlil, nafaqat musiqaning texnik jihatlarini o‘rganish, balki uning madaniy, axloqiy va estetik mazmunini tushunishga yordam beradi. Aynan musiqiy tahlil orqali bolalarda madaniy oriyatni shakllantirish imkoniyatlari mavjud bo‘lib, bu jarayon o‘quvchilarning ichki dunyosini boyitadi, ularda milliy va global madaniyatlar o‘rtasida uyg‘unlikni rivojlantiradi.

Musiqiy tahlilning pedagogik roli. Musiqiy tahlil, pedagogik jarayonda muhim o‘rin tutadi, chunki u o‘quvchilarda musiqa asarlarining tuzilishini, hissiy xarakterini va uning ijtimoiy-ma’naviy ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Musiqa asarlarini tahlil qilish orqali, o‘quvchilar musiqaning mazmunini, uning milliy va universal qadriyatlarni aks ettirishdagi o‘rnini aniqlay olishadi. Musiqiy tahlil bolalarga musiqa asarlarini tinglashda faqat uning melodik va ritmik tarkibini anglamasdan, balki uning tarixiy va madaniy kontekstini tushunish imkonini yaratadi.

Masalan, xalq musiqa asarlarini tahlil qilish orqali o‘quvchilar, musiqaning har bir elementi orqali xalqning madaniy merosini o‘rganadilar. Bunday tahlil jarayonida bolalar musiqaning notalaridan tashqari, uning intonatsiyasi, ritmik tuzilishi, dinamikasi va so‘zlarning ma’nosini ham tushunadilar. Bu esa musiqiy asarlarning qanday qilib milliy qadriyatlar, tarixiy jarayonlar va xalqning ruhiy holatlarini ifodalashini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, musiqiy tahlil o‘quvchilarni har bir musiqa asarining estetik qadriyatlari bilan tanishtirib, ularga o‘z madaniyatini va boshqa xalqlarning madaniyatini qadrlashni o‘rgatadi.

Musiqiy tahlil orqali madaniy qadriyatlarni shakllantirish. Musiqiy tahlil, o‘quvchilarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishning samarali vositasidir. Tahlilning asosiy maqsadi musiqaning nafaqat estetik, balki axloqiy, ijtimoiy va

madaniy qiymatini tushunishga yordam berishdir. Musiqa, asosan, insonning ichki dunyosini, uning hissiyotlarini, orzularini va tashvishlarini aks ettiradi. O'quvchilarga musiqiy asarlarni tahlil qilishda, ular nafaqat musiqaning musiqiy tarkibini, balki uning jamoaviy ahamiyatini, xalqning madaniy an'analari, urf-odatlarini va tarixiy jarayonlar bilan bog'liqligini tushunish imkoniyatini yaratadi.

Misol sifatida, o'quvchilarni o'zbek xalq musiqasining an'anaviy qo'shiqlari va maqomlarini tahlil qilishga jalb qilish mumkin. Har bir qo'shiq va maqom o'zining musiqiy shakli bilan birgalikda, xalqning tarixiy jarayonlarini, hayot tarzini va ma'naviy qadriyatlarini aks ettiradi. O'quvchilar musiqiy tahlil orqali bu qadriyatlarni aniqlab, xalqning ruhiyatini tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu tarzda, musiqiy tahlil o'quvchilarda madaniy o'zlikni anglash va uni qadrlash hissini rivojlantiradi.

Musiqiy tahlilni o'quvchilarga taqdim etishda, pedagoglarning asosiy vazifasi musiqaning mazmuni va qadriyatlar tizimining o'zaro bog'liqligini tushuntirishdir. Tahlil jarayonida o'quvchilarga musiqa asarining har bir aspekti, uning mazmuni, shakli, va u qanday qilib milliy yoki global qadriyatlarni aks ettirishini ko'rsatib o'tish zarur. Bu jarayon orqali o'quvchilar, musiqaning nafaqat estetik, balki axloqiy, ijtimoiy va madaniy jihatlarini ham anglab yetadilar.

Musiqiy tahlil va madaniy oriyatni rivojlantiruvchi interaktiv mashg'ulotlar. Musiqiy tahlil o'quvchilarga faqat musiqaning tuzilishini tushunishga yordam bermaydi, balki ularni musiqaning hissiy va estetik jihatlarini bilan bog'lashga ham xizmat qiladi. Shu maqsadda, musiqa tahlilini interaktiv mashg'ulotlar bilan birlashtirish samarali bo'lishi mumkin. Interaktiv mashg'ulotlar orqali o'quvchilar musiqiy tahlilni faqat nazariy jihatdan o'rganish bilan cheklanmay, balki amaliy ravishda musiqa asarlarini ijro etish, ijodiy tahlil qilish va jamoaviy muhokama qilish orqali mustahkamlashadi.

Interaktiv mashg'ulotlar musiqiy tahlilning samaradorligini oshiradi, chunki o'quvchilar nafaqat musiqa asarini tinglashadi, balki uni ijro etish, tahlil qilish va o'z fikrlarini bir-biriga taqdim etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayon, nafaqat

musiqiy bilimlarni oshirish, balki madaniy qadriyatlarni tushunish va ularni anglash jarayonini ham chuqurlashtiradi.

Masalan, musiqa tahlilini guruhli mashg'ulotlar bilan birlashtirish orqali o'quvchilar musiqiy asarni birgalikda muhokama qilishadi, uning ma'nosi va qadriyatlari haqida fikr yuritadilar. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarga turli madaniyatlar, milliy musiqalar va universal qadriyatlar o'rtasidagi o'xshashliklarni aniqlash imkoniyatini beradi. Shu tarzda, musiqiy tahlilni interaktiv mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish orqali, o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini yanada samarali tashkil qilish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Musiqiy tahlil o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishning muhim vositasidir. Tahlil jarayoni, nafaqat musiqa asarining texnik va estetik jihatlarini tushunishga yordam beradi, balki uning madaniy, axloqiy va ijtimoiy mazmunini ham ochib beradi. O'quvchilarga musiqa asarlarini tahlil qilishda, ularga nafaqat musiqaning strukturaviy jihatlarini, balki uning madaniy qadriyatlari haqida chuqur tushuncha berish zarur. Shu bilan birga, musiqiy tahlilni interaktiv mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarga musiqiy bilimlarni amaliy ravishda o'zlashtirish va madaniy oriyatni rivojlantirishda katta yordam beradi. Bu jarayonlar orqali o'quvchilarda milliy va global madaniyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni shakllantirish mumkin bo'ladi.

Interaktiv usullar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish. Interaktiv usullar zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, ularning asosiy maqsadi o'quvchilarni faollashtirish, ularning o'z fikrini erkin va mantiqiy tarzda ifodalashiga imkon yaratishdir. Bu yondashuv, o'quvchilarning madaniy oriyatini rivojlantirishda juda samarali hisoblanadi. Musiqa ta'limida interaktiv usullar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish, faqat musiqa asarini tinglash va uni tahlil qilishdan iborat emas. Bu, aynan o'quvchilarga musiqa asarlarini tahlil qilish jarayonida ularning hissiy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga, milliy va global madaniyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni aniqlashga imkon beradi. Interaktiv yondashuvlar o'quvchilarda nafaqat musiqa san'atini, balki dunyoqarashini ham rivojlantiradi.

Interaktiv usullarni qo'llashning pedagogik ahamiyati. Interaktiv usullar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar musiqiy asarlarni tahlil qilishda nafaqat uning texnik jihatlarini, balki uning madaniy, axloqiy va ijtimoiy mazmunini tushunishga ham qodir bo'ladilar. Interaktiv metodlar, o'quvchilarni passiv tinglovchilardan faol ishtirokchilarga aylantiradi. Ular musiqa asarlarini tahlil qilishda, o'z qarashlarini bildirishda va boshqa o'quvchilar bilan fikr almashishda faol ishtirok etadilar. Bu, o'z navbatida, ularning madaniy qadriyatlarni tushunish va anglash qobiliyatini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, interaktiv mashg'ulotlar, o'quvchilarni musiqiy asarlar haqida guruh bo'lib muhokama qilish, musiqiy fikrlarni mustahkamlash, jamiyatda mavjud bo'lgan turli madaniyatlarni o'rganish imkonini yaratadi. Bu jarayonlar orqali o'quvchilar madaniy qadriyatlarning shakllanishi va ularni boshqa madaniyatlar bilan solishtirishga yordam beruvchi ko'nikmalarni o'zlashtiradilar. Shuningdek, musiqaning universal qadriyatlarini aniqlash va o'quvchilarda dunyoqarashning kengayishiga imkon yaratadi.

Interaktiv mashg'ulotlarda madaniy qadriyatlarni o'rgatishning metodik asoslari. Interaktiv usullar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatishning asosiy metodik yo'nalishlari quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

✓ ***Musiqiy asarlarni guruhli tahlil qilish.*** O'quvchilarni musiqiy asarlarni guruh bo'lib tahlil qilishga jalb qilish, ularning tahliliy va tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Guruhli tahlil orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganib, musiqa asarining mazmuni, uning madaniy va axloqiy qiymati haqida fikr almashadilar. Bu jarayon, o'quvchilarga o'z fikrlarini izohli ravishda ifodalash va boshqa fikrlarni tinglash orqali madaniy qadriyatlarni anglash imkonini beradi.

✓ ***Musiqiy asarlarni ijro etish va yaratish.*** Interaktiv yondashuvda musiqa asarlarini ijro etish va yaratish jarayoni ham muhim o'rin tutadi. Musiqani ijro etish orqali o'quvchilar, uning mazmuni va shaklini chuqurroq tushunadilar, hamda musiqaning madaniy va estetik qadriyatlarini amaliy tarzda o'rganadilar. Shuningdek, musiqiy asarlarni yaratish, o'quvchilarda ijodiy tafakkur va madaniy

anglashni rivojlantiradi. O'quvchilarni musiqa yaratishga jalb qilish, ularda o'z madaniyatiga bo'lgan hurmatni va global madaniyatlarni o'rganish istagini oshiradi.

✓ **Interaktiv texnologiyalarni qo'llash.** Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, masalan, musiqiy dasturlarni va onlayn platformalarni qo'llash interaktiv mashg'ulotlarni yanada samarali qiladi. Bu usul, o'quvchilarga musiqa asarlarini nafaqat tinglash, balki uni yaratish, tahlil qilish va o'z fikrlarini raqamli vositalar yordamida ifodalash imkonini yaratadi. Onlayn muhokamalar, musiqiy tahlil va ijro mashg'ulotlarini o'z ichiga olgan platformalar, o'quvchilarning o'zaro fikr almashish va madaniy qadriyatlarni muhokama qilishda faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi.

✓ **Musiqiy tebranishlar va imkoni bor o'yinlar orqali madaniy qadriyatlarni shakllantirish.** Interaktiv mashg'ulotlar o'quvchilarga musiqa va madaniyatni o'yin shaklida o'rganish imkonini beradi. Masalan, musiqa o'yinlari, tahlil qilish mashg'ulotlari va simulyatsiyalar orqali o'quvchilar, musiqaning estetik va madaniy qiymatlarini qiziqarli va interaktiv tarzda o'rganadilar. O'yinlar va simulyatsiyalar orqali o'quvchilar o'z madaniyatlari va boshqa xalqlarning madaniyatlarini solishtirib, musiqaning universal qadriyatlarini tushunadilar.

Interaktiv mashg'ulotlarning amaliy samaradorligi. Interaktiv usullarni qo'llashning samaradorligi, o'quvchilarning faolligi, musiqiy asarlarni tahlil qilish va yaratishdagi ishtirokini oshirishga bog'liqdir. Mashg'ulotlar davomida o'quvchilar, nafaqat musiqa asarlarini tinglashda, balki o'z fikrlarini boshqalarga yetkazishda va guruhli muhokamalarda faol ishtirok etishadi. Bu orqali o'quvchilar madaniy qadriyatlarni o'rganish, tahlil qilish va o'z tasavvurlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interaktiv mashg'ulotlar, o'quvchilarni nafaqat musiqiy bilimlar bilan, balki madaniy qadriyatlar, dunyoqarash va insonparvarlik tushunchalari bilan ham tanishtiradi.

Xulosa qilib aytganda, Interaktiv usullar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish — bu o'quvchilarga musiqa va madaniyatni tushunishning innovatsion yondashuvidir. Ushbu metod, o'quvchilarda nafaqat musiqa asarlarini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi, balki ularning madaniy oriyatini shakllantirishda, global

va milliy madaniyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni anglashda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv mashg'ulotlar, musiqa madaniy qadriyatlarini o'rgatishda samarali pedagogik vosita bo'lib, o'quvchilarga nafaqat musiqiy bilimlarni, balki madaniy va axloqiy qadriyatlarni ham o'rgatadi.

Musiqa adabiyotidagi madaniy mazmunni analiz qilish metodikasi.

Musiqa ta'limi, ayniqsa bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida, musiqiy tahlilning metodik yondashuvi muhim o'rin tutadi. Musiqa asarining madaniy mazmunini analiz qilish, nafaqat uning strukturaviy yoki estetik xususiyatlarini o'rganish, balki asar orqali o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni, etnik, ijtimoiy va tarixi o'ziga xos jihatlarni o'rgatish imkoniyatini beradi. Madaniy mazmunni analiz qilish usuli, musiqiy asarlarning tarixi, madaniy konteksti, mavzu va g'oyalarini chuqurroq tushunishga yordam beradi, bu esa o'quvchilarning madaniy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Musiqa adabiyotining madaniy mazmunini tahlil qilishning ahamiyati.

Musiqa adabiyotining madaniy mazmunini tahlil qilish jarayoni, musiqa asarlarining nafaqat texnik va kompozitsion jihatlarini, balki uning o'sha davr va jamiyat madaniyatiga qanday ta'sir o'tkazganini, qanday madaniy qadriyatlarni o'z ichiga olganini o'rganishga qaratilgan. Bu metod o'quvchilarga musiqa madaniy, ijtimoiy, estetik va axloqiy qatlamlarini anglash imkonini beradi.

Tahlil qilish jarayonida musiqa asarining yaratilgan davri, uning ijtimoiy-madaniy va tarixiy konteksti, musiqa mazmuni, janri va shakli, musiqiy vositalar va ularning madaniy qiymati o'rganiladi. Musiqiy asarning madaniy mazmuni haqida tahlil qilish, uning o'quvchilarda dunyoqarash va madaniy qadriyatlarni shakllantirishda qo'llaniladigan asosiy pedagogik vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon orqali o'quvchilar musiqa madaniy o'sha davr va madaniyatning bir qismi sifatida qanday shakllanganini, uning xalq va jamiyat hayotidagi o'rnini, musiqa axloqiy va estetik qadriyatlarini tushunadilar.

Musiqa adabiyotidagi madaniy mazmunni analiz qilish metodikasi. Musiqa adabiyotidagi madaniy mazmunni analiz qilishda turli metodik yondashuvlar qo'llaniladi. Bular quyidagi metodlarni o'z ichiga oladi:

✓ **Tarixiy-kontekstual tahlil.** Musiqa asarini tahlil qilishda tarixiy-kontekstual metod asosiy usullardan biridir. Bu metod orqali musiqa asarining yaratilgan davri va jamiyatdagi madaniy sharoitlar o'rganiladi. Asarning tarixiy va madaniy konteksti, uning musiqiy shakli va mazmunini to'g'ri tushunish imkoniyatini beradi. Tarixiy-kontekstual tahlil, musiqa asarining qanday tarixi, qanday madaniy va ijtimoiy sharoitda yaratilganligini, ularning o'sha davr madaniyatiga qo'shgan hissasini anglashga yordam beradi.

✓ **Musiqiy janr va shaklni o'rganish.** Musiqaning madaniy mazmunini tahlil qilishda, uning janr va shaklini tahlil qilish ham muhimdir. Musiqa janrlari o'z ichiga olingan madaniyatni aks ettiradi. Janrlar va shakllar, o'ziga xos estetik, madaniy va axloqiy ma'nolarni ifodalaydi. Misol uchun, xalq musiqasi va klassik musiqaning madaniy mazmuni o'rtasida farqlar mavjud bo'lib, ularning har biri o'sha jamiyatning o'ziga xos estetik tushunchalarini aks ettiradi. Musiqa janrini va shaklini tahlil qilish, o'quvchilarga musiqaning madaniy va estetik qadriyatlarini tushunish imkonini beradi.

✓ **Musiqaning tematik va g'oyaviy mazmunini o'rganish.** Musiqiy asarning tematik va g'oyaviy mazmuni tahlil qilinishi, uning madaniy qadriyatlarni aks ettirishda qanday rol o'ynashini anglashga yordam beradi. Har bir musiqa asari o'zida biror bir g'oya yoki tema bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu tema yoki g'oya asar yaratilgan jamiyatning ijtimoiy, madaniy yoki axloqiy holatini ifodalashi mumkin. Misol uchun, milliy mavzudagi musiqalar, xalqning urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettiradi. Shu tarzda, musiqaning tematik va g'oyaviy mazmunini tahlil qilish o'quvchilarga musiqa orqali jamiyatning madaniy va axloqiy qadriyatlarini tushunish imkonini yaratadi.

✓ **Simvollar va metaforalarning tahlili.** Musiqada mavjud bo'lgan simvollar va metaforalar, asarning madaniy mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Har bir musiqa asarida musiqiy vositalar yordamida ifodalangan maxsus simvollar yoki obrazlar mavjud bo'lishi mumkin. Bu obrazlar va simvollar musiqaning madaniy mazmunini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'quvchilarni bu simvollar va obrazlarni tanitish, ularga musiqaning chuqur ma'nolarini tushunishga yordam beradi.

✓ **Pedagogik tahlil.** Musiqiy asarlarning pedagogik tahlili, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini aniqlashga yo'naltirilgan. Bu metod, musiqa asarining o'quvchilarga qanday pedagogik ta'sir ko'rsatishini o'rganishga yordam beradi. Madaniy mazmunni tahlil qilish jarayonida, musiqa asari faqat estetik jihatdan emas, balki uning ta'limga bo'lgan ta'siri ham hisobga olinadi. Musiqa asarining axloqiy va estetik qadriyatlarining shakllanishidagi roli, uning pedagogik ahamiyatini aniqlashda yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa adabiyotidagi madaniy mazmunni tahlil qilish metodikasi, o'quvchilarga musiqa orqali jamiyatning madaniy qadriyatlarini, tarixini, madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni tushunishga imkon yaratadi. Musiqaning madaniy mazmunini tahlil qilish, uning yanada chuqurroq va kengroq tushunilishiga yordam beradi, bu esa o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Bu metod yordamida musiqaning estetik, axloqiy va madaniy qadriyatlarini o'rganish jarayoni o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularga musiqaning haqiqiy qiymatini anglash imkonini beradi.

3.4. Refleksiv-dialogik darslar: madaniy o'zlikni mustahkamlash usullari

Madaniy o'zlikni shakllantirish va rivojlantirish pedagogik jarayonining markaziy jihatlaridan biri sifatida bugungi kunda refleksiya va dialogning o'rni tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ma'lumki, madaniy o'zlik – bu shaxsning o'z xalqining madaniyati, an'analari, qadriyatlari, tilini va urf-odatlarini tanib, ularga hurmat va ehtirom bilan qarashi orqali shakllanadi. Bunday madaniy o'zlikni tarbiyalash, ayniqsa, bolalar musiqa adabiyoti vositasida, faqatgina muzikal ta'lim jarayonida yoritilgan musiqiy kontentni o'rgatish bilan cheklanmaydi. Asosiy e'tibor, o'quvchilarning o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini ifodalash, o'z madaniyatini qadrlash va uni boshqalar bilan baham ko'rishga asoslangan faol va interaktiv o'qitish metodlarida bo'lishi kerak.

Refleksiv-dialogik darslar, pedagogik jarayonda, nafaqat bilimlarni oshirish, balki o'quvchilarning shaxsiy o'zligini aniqlash va madaniy qadriyatlarni anglashga yordam beradigan asosiy vosita hisoblanadi. Bu jarayon, o'quvchilarni o'zlarini va o'z madaniyatini anglashga, shuningdek, ularning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Dialogik yondashuv esa, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro muloqotni, fikr almashishni va idrokni mustahkamlash orqali madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning madaniy o'zlikni shakllantirishga qaratilgan chuqur, hissiy va tafakkuriy jarayonlarga olib keladi.

Refleksiv-dialogik darslarning ahamiyati. Refleksiv-dialogik darslar pedagogik tizimda o'quvchining shaxsiy tajribasini o'rganish, musiqiy va madaniy tafakkurni rivojlantirish hamda ularni ijtimoiy-madaniy qadriyatlar bilan tanishtirishning samarali vositasi sifatida ko'riladi. Bu metod orqali o'quvchi o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalash, musiqiy asarlarni tahlil qilish jarayonida o'z qarashlarini rivojlantirish va madaniyatga oid bilimlarni chuqurlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Refleksiya, ya'ni o'quvchining o'z faoliyatini tahlil qilish va o'zgarishlar yuzasidan fikr yuritishi, o'z madaniyatini anglash va u bilan bog'liq qadriyatlarni tan olish jarayonida juda muhim rol o'ynaydi. Musiqa adabiyotining mazmunini analiz qilish, uning madaniy va axloqiy jihatlarini o'rganish, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Dialog esa, o'quvchilarni musiqiy asarlarga nisbatan o'z fikrlarini erkin va ochiq ifodalashga undaydi. Buning natijasida, o'quvchilar o'z madaniy o'zligini anglab, unga nisbatan hurmat bilan yondashishga o'rganadilar.

Refleksiv-dialogik metodning o'quvchilarga ta'siri. Refleksiv-dialogik darslar orqali madaniy o'zlikni shakllantirishning asosiy tamoyili – bu o'quvchilarga faqat musiqa bilimlarini berish emas, balki ularning o'zlari uchun ma'naviy va madaniy qadriyatlarni mustahkamlash, o'z madaniyatini anglash va unga ehtirom bilan yondashishdir. Bu metod, o'quvchilarni faqat jismoniy emas, balki ruhiy va intellektual jihatdan ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Dialogik yondashuv

o'quvchilarga o'zaro fikr almashish, savollar va javoblar orqali yangi g'oyalar va tushunchalarni shakllantirish imkoniyatini beradi. Refleksiya esa o'quvchilarga o'z faoliyatini tahlil qilish va uning madaniy va axloqiy o'rnini tushunishga yordam beradi.

Shu bilan birga, refleksiya jarayoni o'quvchilarning o'zlarining va boshqalarning fikrlariga hurmat bilan yondashish, madaniyatlararo muloqotda o'z o'rnini topish va boshqalarga o'z madaniyatini tushunishga yordam berish kabi qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar, musiqiy asarlarni o'rganish jarayonida, musiqaning madaniy mazmunini tushunib, o'z madaniy qadriyatlarini o'zgaralar bilan baham ko'rish va ularga o'z ta'sirini ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib auyganda, Refleksiv-dialogik darslar, o'quvchilarga nafaqat musiqiy bilimlar, balki madaniy o'zlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik vositadir. Bu metod orqali o'quvchilar o'z madaniy qadriyatlarini anglab, ularga hurmat bilan yondashish, o'z madaniy o'zligini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, refleksiya va dialogik yondashuvlar o'quvchilarni fikrlash, tahlil qilish, o'z-o'zini anglash va boshqalar bilan muloqotda bo'lish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Madaniy o'zlikni shakllantirishda bu metodlarning qo'llanilishi, musiqiy ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning madaniy tafakkurini chuqurlashtiradi.

Refleksiv-dialogik darslar: madaniy oriyatni rivojlantirishda samaradorligi. Refleksiv-dialogik darslar, pedagogik jarayonni faqat bilish va o'rganishga qaratilgan faoliyat emas, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, madaniy o'zligini shakllantirish va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirishga xizmat qiladigan yondashuvdir. Bu metod, o'quvchilarning madaniy oriyatini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Musiqa ta'limida madaniy oriyatni shakllantirish orqali nafaqat musiqa, balki milliy va global madaniyatlar, qadriyatlar va urf-odatlar ham o'rganiladi. Refleksiv-dialogik darslarning samaradorligi, o'quvchilarning o'zaro muloqoti va ichki refleksiyasini uyg'otish orqali, ularning madaniy anglashini va shaxsiy fikrlashini mustahkamlashda ko'zga ko'rinadi.

Refleksiv-dialogik metodning mohiyati. Refleksiv-dialogik darslar, o'quvchilarga o'zaro fikr almashish, o'z his-tuyg'ularini, qarashlarini erkin ifodalash va o'zlarining madaniy o'zliklarini anglash imkonini beradi. Refleksiya, bu o'quvchilarning o'z faoliyatini, o'zgarishlarini, shaxsiy tajribalarini tahlil qilish va ularni yangi qarashlar va tushunchalar bilan boyitish jarayonidir. Dialog esa, o'quvchilarning fikrlarini erkin va o'zaro hurmatda bo'lishga imkon yaratadi, bu esa o'z navbatida, madaniy anglash va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishning asosiy vositasidir.

Madaniy oriyatni rivojlantirishdagi refleksiv-dialogik darslarning samaradorligini tushunishda bir necha muhim jihatlarni ko'rsatish mumkin:

1. O'z fikrini ifodalash va boshqalar fikrini tinglash: Refleksiv-dialogik metod orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalarning fikrlarini tinglash va ular bilan muloqotda bo'lishga o'rganadilar. Bu, o'quvchilarga turli madaniy, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni anglashga yordam beradi, ularning madaniy anglashini va o'zligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

2. Shaxsiy tajribani kengaytirish: Refleksiya jarayonida o'quvchilar o'z faoliyatini tahlil qilish, o'z madaniy qadriyatlarini va shaxsiy fikrlarini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Musiqa asarlari, adabiyot va san'at orqali o'quvchilar o'z madaniy merosini tanib, o'zlikni anglashga intilishadi. Bu esa o'quvchining madaniy oriyatini shakllantiradi.

3. Madaniy qadriyatlar va axloqiy tushunchalar: Dialogik yondashuv, o'quvchilarga turli madaniy qadriyatlarni o'zaro baham ko'rish, ularni anglash va ularga asoslangan qarorlar qabul qilishni o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarda madaniy anglashni va axloqiy o'zlikni mustahkamlashga yordam beradi.

4. Boshqalar bilan o'zaro hurmatda bo'lish: Refleksiv-dialogik darslar, o'quvchilarni o'zaro fikr almashishga, boshqalarning qarashlarini hurmat qilishga va madaniy farqlarga qarshi ehtiyotkorlik bilan yondashishga o'rgatadi. Bu, nafaqat musiqa adabiyotini o'rganish, balki madaniy ko'nikmalarni rivojlantirish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish uchun zaruriy vosita hisoblanadi.

Madaniy oriyatni rivojlantirishda reflektiv-dialogik darslar metodining afzalliklari

1. Shaxsiy madaniy o'zlikni shakllantirish: Reflektiv-dialogik metod orqali o'quvchilar o'z madaniyatini va qadriyatlarini anglab, ularni o'zaro fikr almashish orqali mustahkamlaydilar. O'quvchilarga o'z madaniy o'zligini tushunish va uni boshqalarga tushuntirish imkoniyati beriladi. Bu esa o'zlikni anglash va madaniyatga nisbatan hurmat hissini kuchaytiradi.

2. Ijtimoiy madaniyat va shaxsiy farqlarga hurmat: Reflektiv-dialogik yondashuvning yana bir muhim jihati, o'quvchilarning madaniy farqlarga hurmat bilan yondashishini rivojlantiradi. Bu metod o'quvchilarga turli millatlar, xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni tushunishga yordam beradi va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantiradi.

3. Hissiy va tafakkuriy rivojlanish: Refleksiya jarayoni o'quvchilarni nafaqat fikrlash, balki o'z his-tuyg'ularini anglash va ularga tahliliy yondashishga ham undaydi. Bu o'z navbatida o'quvchilarning madaniy anglashini chuqurlashtiradi va ularning madaniy tafakkurini rivojlantiradi.

Reflektiv-dialogik metodning pedagogik samaradorligi. Reflektiv-dialogik metod orqali o'quvchilar madaniy qadriyatlarni o'zlashtirib, o'zlarini madaniy jihatdan rivojlantirishga intiladilar. Bu metod, o'quvchilarni faqat musiqa va madaniyatni bilishga, balki o'zaro muloqotda bo'lish, madaniy qadriyatlarni o'z ichiga olgan tafakkur qilishga ham o'rgatadi. Natijada, o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda bu metod yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Xulosa qilib auyganda, Reflektiv-dialogik darslar, madaniy oriyatni rivojlantirishda samarali pedagogik vosita bo'lib, o'quvchilarning o'zlikni anglashini, madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishini va ijtimoiy madaniyatda faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi. Bu metod o'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, madaniy anglash va boshqalar bilan muloqotda bo'lishda yuqori samaradorlikka erishadi. Shuningdek, refleksiya va dialogik yondashuvlar o'quvchilarga o'z madaniy o'zliklarini shakllantirish, o'zaro hurmatga asoslangan muloqotda bo'lish va turli madaniyatlarni anglashga yordam beradi.

Madaniy o'zlikni mustahkamlashda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqa. Madaniy o'zlikni shakllantirishda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqa, pedagogik jarayonning ajralmas va muhim qismlaridan biridir. O'quvchi o'zining madaniy identifikatsiyasini, qadriyatlarini anglash va mustahkamlashda o'qituvchi bilan o'zaro aloqada bo'lishi muhim rol o'ynaydi. Interaktiv aloqa, nafaqat ma'lumot almashinuvi, balki o'quvchining shaxsiy dunyosini anglash, uning madaniy oriyatini shakllantirish va rivojlantirish uchun samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Bu jarayon, pedagogik amaliyotda o'quvchining fikrlarini, hissiyotlarini va qarashlarini ifodalashga, o'zlikni anglashga va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Interaktiv aloqaning mohiyati. Interaktiv aloqa – bu o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida faol, ikki tomonlama, o'zaro fikr almashish jarayonidir. Bu aloqaning asosiy xususiyati shundaki, o'qituvchi faqat ma'lumot uzatuvchi emas, balki o'quvchining o'z fikrini ifodalash, shaxsiy tajribalarini tahlil qilish va madaniy qadriyatlarni anglash jarayonida ham yo'naltiruvchi va yordam beruvchi rolni o'ynaydi. Interaktiv aloqada o'quvchi o'zining shaxsiy tajribasini va madaniy anglashini ochib berish imkoniga ega bo'ladi. O'qituvchi esa o'quvchining fikrlarini tinglab, uni madaniy qadriyatlar, milliy urf-odatlar va an'analar bilan tanishtiradi. Shuningdek, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi bu aloqaning asosiy maqsadi – o'quvchini o'z madaniy o'zligini anglashga, o'z fikrini ifodalashga va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga o'rgatishdir.

Madaniy o'zlikni mustahkamlashdagi o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqaning ahamiyati

1. O'quvchining madaniy anglashini kengaytirish: O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqaning muhim jihatlaridan biri – bu o'quvchining madaniy anglashini rivojlantirishdir. O'qituvchi o'zining tajribalari va bilimlarini o'quvchiga etkazib, unga madaniy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi. O'quvchi esa o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini erkin ifodalash orqali madaniyatni anglashda yangi yondashuvlarni kashf qiladi.

2. *Shaxsiy va ijtimoiy tafakkurni rivojlantirish:* Interaktiv aloqa jarayonida o'quvchi o'zligini anglashga va shaxsiy fikrlarini bildirishga imkoniyat yaratadi. Bu jarayon, o'quvchining ijtimoiy va madaniy tafakkurini rivojlantirishga, o'zaro hurmatga asoslangan muloqotda bo'lishga yordam beradi. O'quvchilar, o'qituvchi yordamida turli madaniyatlarni o'rganib, o'z madaniy oriyatini shakllantiradilar.

3. *Dialogik yondashuv orqali madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish:* Madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularni o'zlashtirishda dialogik yondashuv muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchining savollariga javob berish, uni madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish va uning fikrlarini hurmat qilish orqali interaktiv aloqani shakllantiradi. O'quvchi, o'qituvchi yordamida o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rgatiladi va madaniyatlararo muloqotda bo'lishga tayyorlanadi.

4. *O'zlikni anglash va madaniyatni qadrlash:* O'quvchining madaniy o'zligini shakllantirish, uning o'zligiga nisbatan hurmatini oshirishga yordam beradi. O'qituvchi tomonidan amalga oshirilgan interaktiv darslar, o'quvchilarga o'z madaniy qadriyatlarini o'rganish va ularga bo'lgan hurmatni kuchaytirish imkoniyatini beradi. Bu jarayon, o'quvchining o'zligini anglash va madaniy o'zligini mustahkamlashga yordam beradi.

Interaktiv aloqaning metodik aspektlari. Interaktiv aloqa metodikasi, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi faol muloqotni tashkil etishda va madaniy o'zlikni shakllantirishda bir qator metodlarni o'z ichiga oladi. Bu metodlar orasida:

1. *Savol-javoblar:* O'quvchilarni turli madaniy mavzularda savollar berishga va ularga javob topishga undash. Bu metod o'quvchining fikrini shakllantirishga, uning madaniy o'zligini anglashga yordam beradi.

2. *Muammoli vaziyatlar:* O'quvchilarni turli madaniy vaziyatlarga duchor qilish va ularni muammolarni hal qilishga undash. Bu metod o'quvchilarni madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish va ularga asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

3. *Diskussiya va debatlar:* O'quvchilarni turli madaniy mavzularda fikr almashishga va o'z qarashlarini himoya qilishga undash. Bu metod o'quvchining fikrini mustahkamlashga va madaniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi.

4. Ijtimoiy o'yinlar va rolli o'yinlar: Madaniy qadriyatlarni o'rganish jarayonida o'quvchilarga turli rollar berish va ular orqali madaniyatlararo o'yinlarni tashkil etish. Bu metod, o'quvchining madaniy anglashini kengaytirish va o'z madaniy qadriyatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqa, madaniy o'zlikni shakllantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bu aloqaning asosiy vazifasi – o'quvchini madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish, uning fikrini shakllantirish va madaniy anglashini rivojlantirishdir. Interaktiv metodlar orqali o'quvchi o'zligini anglash, madaniy o'zlikni mustahkamlash va boshqa madaniyatlarni qadrlashga o'rgatiladi. Bu metodik yondashuv, nafaqat o'quvchilarning madaniy o'zliklarini rivojlantirish, balki ularning ijtimoiy va madaniy tafakkurini kengaytirishga yordam beradi.

Madaniy o'zlikni shakllantirishda didaktik va psixologik yondashuvlar.

Madaniy o'zlikni shakllantirish jarayonida didaktik va psixologik yondashuvlarning o'rni juda muhimdir. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishda, ularni tushunishda va o'zlikni anglashda yordam beradi. Bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirishda, didaktik va psixologik yondashuvlar o'quv jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash, shuningdek, ularning madaniy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Didaktik yondashuvlar: madaniy o'zlikni shakllantirishdagi roli.

Didaktika — bu ta'lim va o'qitishning nazariy asoslarini o'rganadigan ilmiy soha bo'lib, u o'quvchilarga bilimlarni samarali yetkazish, ularning dunyoqarashini kengaytirish, hamda shaxsiy rivojlanishga yordam berish maqsadida ishlatiladi. Didaktik yondashuvlar madaniy o'zlikni shakllantirishda quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

a) Ma'lumotlar va qiymatlarni uzatish. Didaktik yondashuvning asosiy maqsadi o'quvchilarga ma'lumotlarni yetkazish va ularni o'zlashtirishga yordam berishdir. Bu jarayonda, musiqa adabiyotining boyligi va turli madaniy qadriyatlar o'quvchilarga to'g'ri yetkazilishi kerak. O'qituvchi o'z darslarida madaniy

qadriyatlarni o'rgatishda, ularning ma'naviy va estetik ahamiyatini yoritib, o'quvchilarning madaniy dunyoqarashini shakllantiradi.

b) Aktiv va interaktiv o'qitish metodlari. Didaktik yondashuvda o'quvchilarni faollashtirish va ularni o'quv jarayoniga jalb etish zarur. Aktiv va interaktiv metodlar (misol uchun, guruhli ishlash, munozaralar, o'yinlar, rolli o'yinlar) orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifodalashga, madaniy qadriyatlarni tahlil qilishga va ularni o'zlashtirishga o'rgatiladi. Bu metodlar orqali o'quvchilar o'z madaniy o'zligini anglash, o'z fikrlarini mustahkamlash va ijtimoiy munosabatlarda qatnashish uchun kerakli ko'nikmalarga ega bo'ladilar.

c) Shaxsiylashtirilgan yondashuv. Didaktik yondashuv shuningdek, o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Har bir o'quvchining madaniy o'zlikni anglash va shakllantirish jarayoni o'ziga xosdir. Shaxsiy yondashuv orqali o'quvchi o'z madaniyatini qadrlashni, shaxsiy qiziqishlarini va ehtiyojlarini hisobga olgan holda madaniy qadriyatlarni o'rganadi. Bu esa o'zlikni shakllantirishning samarali va davomiy bo'lishini ta'minlaydi.

d) Emotsional yondashuv. Madaniy o'zlikni shakllantirishda o'quvchilarning hissiyotlari va emotsiyalariga ta'sir o'tkazish ham juda muhimdir. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni anglash va ularni o'zlashtirishda o'ziga xos hissiy tajribalar yaratish zarur. Didaktik yondashuvda o'qituvchi musiqa adabiyotining estetik jihatlarini, uning hissiy quvvatini o'quvchilarga etkazib, ularni madaniy qadriyatlarning chuqur anglashiga erishadi.

2. Psixologik yondashuvlar: o'quvchilarning madaniy o'zligini shakllantirishdagi o'rni. Psixologik yondashuvlar o'quvchilarning ichki holatini, hissiyotlarini, xulq-atvorini va shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning madaniy o'zligini shakllantirishni maqsad qiladi. Madaniy o'zlikni shakllantirishda psixologik yondashuvlarning asosiy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

a) Shaxsiy rivojlanish va o'zlikni anglash. Psixologik yondashuvda o'quvchining o'zligini anglash jarayoni katta ahamiyatga ega. Bu jarayonni rivojlantirish uchun o'quvchilarni o'zining ichki hissiyotlari, madaniy qadriyatlar va o'zligini anglashga yo'naltirish zarur. Psixologik yondashuvda o'quvchi o'z

o'tmishi, madaniy urf-odatlar va an'analarini qadrlashni, o'zligini tanib, tasavvur qilishni o'rganadi.

b) O'zaro hurmat va o'zgarishlarga tayyorlik. Madaniy o'zlikni shakllantirishda, psixologik yondashuv, o'quvchilarni o'zaro hurmatga, madaniyatlararo muloqotda bo'lishga va o'zgarishlarga tayyorlashga yordam beradi. Bu yondashuvda o'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish, turli madaniyatlarni tushunish va hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun sharoit yaratish zarur.

c) Motivatsiya va emotsional qo'llab-quvvatlash. Psixologik yondashuv o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan bo'lib, o'quvchining o'zlikni anglash jarayonida uning emotsional holatini qo'llab-quvvatlashni talab qiladi. O'quvchi madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishda, unga o'zini ifodalash imkoniyatini yaratish va harakatlantiruvchi omillarni taqdim etish muhimdir. Psixologik yondashuv o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, uni muvaffaqiyatga undash va madaniyatni anglashga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

d) Individual farqliliklarni inobatga olish. O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini, qiziqishlarini va ehtiyojlarini hisobga olish psixologik yondashuvning muhim jihatlaridan biridir. Har bir o'quvchining madaniy o'zligini shakllantirish jarayoni o'ziga xosdir, shuning uchun psixologik yondashuvda individual yondashuvlarni qo'llash muhimdir. O'quvchilarning psixologik holatini inobatga olib, ular uchun eng mos usullarni tanlash, ularning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik va psixologik yondashuvlar madaniy o'zlikni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishini, shaxsiy rivojlanishini va madaniyatlararo muloqotda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Didaktik yondashuv o'quvchilarni faollashtirish, interaktiv metodlar va shaxsiylashtirilgan yondashuv orqali madaniy qadriyatlarni o'rganishga yordam beradi, psixologik yondashuv esa o'quvchilarning emotsional holatini qo'llab-quvvatlash va ularning ichki motivatsiyasini oshirishga

qaratilgan. Bu yondashuvlar o'quvchilarning madaniy o'zligini shakllantirish jarayonini samarali va davomiy bo'lishini ta'minlaydi.

3.5. Musiqiy loyihalar va performanslar orqali madaniy o'zini anglashni rivojlantirish

Madaniy o'zlikni anglash jarayoni o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, dunyoqarashi va ijtimoiy identifikatsiyasi uchun juda muhimdir. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish, o'zligini anglash va shakllantirish jarayonida musiqa ta'limining o'рни alohida ahamiyatga ega. Musiqa nafaqat estetik qadriyatlarni o'rganish, balki ijtimoiy va madaniy tajriba almashishning samarali vositasidir. Aynan shu nuqtai nazardan, musiqa darslarida loyiha va performans usullarini qo'llash, o'quvchilarning madaniy o'zligini anglash, o'z-o'zini ifodalash va shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Musiqiy loyihalar va performanslar o'quvchilarga o'z ijtimoiy va madaniy o'rnini anglashda katta imkoniyatlar yaratadi. Ushbu jarayonlar orqali o'quvchilar, o'zlarining madaniy an'analari, urf-odatlarini, va tarixiy tajribalarini o'rganish bilan birga, ular o'zliklarini boshqalar bilan o'rtoqlashish va o'zlarini madaniyatlararo muhitda ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Performanslar va musiqa loyihalari yordamida o'quvchilar nafaqat musiqiy bilim va ko'nikmalarni egallashadi, balki ular o'z madaniyatini yaxshiroq anglab, jamiyatdagi o'z o'rnini tushunadilar.

Musiqiy loyihalar, ko'pincha biror musiqiy asar yoki kompozitsiyani yaratish jarayonida, o'quvchilarning kreativ va intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu loyihalar o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifodalash, musiqa bilan aloqalarini mustahkamlash va madaniy qadriyatlarni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Performanslar esa o'quvchilarga o'z ijro mahoratini amalda namoyish qilish, ijtimoiy muloqotda ishtirok etish va boshqalarning madaniy qadriyatlari bilan bog'lanish imkoniyatini taqdim etadi. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarda madaniy o'zlikni mustahkamlashga, ularni dunyoqarashni kengaytirishga yordam beradi.

Musiqiy loyihalar va performanslarni o'quv jarayonida qo'llash nafaqat o'quvchilarning musiqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, balki ularning madaniy

anglash va o'zini ifodalashga qaratilgan muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, bu jarayonlar orqali o'quvchilar o'z madaniy qadriyatlarini qadrlashni, ijtimoiy va madaniy o'zaro munosabatlarni yanada chuqurroq tushunishni o'rganadilar. Ushbu bo'limda musiqa darslarida loyiha va performanslar orqali madaniy o'zini anglashni rivojlantirishning ilmiy asoslari, metodik usullari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar yoritiladi.

Madaniy o'zlikni musiqiy performanslar orqali ifodalash. Musiqiy performanslar — bu o'quvchilarni nafaqat ijro mahoratini rivojlantirishga, balki ularning madaniy o'zligini anglash va ifodalashga yordam beradigan muhim pedagogik vositadir. Madaniy o'zlikni shakllantirish, ayniqsa, bolalar va o'smirlar davrida o'zgaruvchan dunyoqarash va identifikatsiya jarayonlarining bir qismiga aylanadi. Musiqiy performanslar esa, o'z navbatida, o'quvchilarga o'z madaniyatini, tarixini va qadriyatlarini namoyish qilish imkoniyatini yaratadi. Shu sababli, musiqa ta'limi doirasida performanslar orqali madaniy o'zlikni ifodalash pedagogik jarayonning muhim komponentiga aylanishi mumkin.

Musiqiy performanslar va madaniy o'zlik. Musiqiy performanslar nafaqat musiqiy ijro, balki o'quvchilarni madaniy o'zligini anglash va bu o'zlikni ijodiy tarzda ifodalashga yordam beradigan faoliyatdir. Performanslar orqali o'quvchilar o'zining shaxsiy hissiyotlari, dunyoqarashi va madaniy an'analarini musiqiy tildan foydalanib, boshqalarga etkazish imkoniyatini olishadi. Shu bilan birga, musiqiy performanslar ijtimoiy muloqotda o'quvchilarning o'zini ifodalash va o'z madaniy kelib chiqishini boshqalarga namoyish etish imkonini taqdim etadi.

Musiqiy asarlarni ijro etish jarayonida o'quvchilar o'z madaniy o'zligini anglashda, uning estetik va tarixiy jihatlarini o'zlashtirishda katta imkoniyatlarga ega bo'ladilar. Bu o'zlikni ifodalashda musiqaning tashqi ko'rinishidan, uning qiyofasidan tortib, har bir xususiyatini, hissiy va estetik tomonlarini o'zida aks ettirishga qadar bo'lgan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Musiqa orqali o'quvchilar nafaqat o'zlarining madaniy ildizlariga sayohat qilishadi, balki ularni anglash va ifodalash uchun yangi, kreativ yo'llarni o'rganadilar.

Musiqiy performanslar va madaniy qadriyatlarni shakllantirish. Musiqiy performanslar orqali o'quvchilar o'z madaniy qadriyatlarini shakllantirishda yanada chuqurroq bilimlarga ega bo'ladilar. Ular musiqiy ijro orqali madaniy merosni o'zlariga singdiradilar, shu bilan birga, o'z madaniy meroslarini boshqalarga taqdim etish orqali, o'zini tasavvur qilish va ijtimoiy ro'lni anglashda mustahkam poydevor yaratadilar. Bu jarayon o'quvchilarni o'z madaniyatiga bo'lgan hurmatni oshiradi, ularni o'zlarining tarixiy o'tmishlarini bilishga undaydi va kelajakda madaniy qadriyatlarni saqlashga intilishlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Musiqiy performanslar, shuningdek, o'quvchilarga ijtimoiy mas'uliyatni, jamiyatga bo'lgan munosabatni va madaniy merosni saqlash zaruratini tushunishga yordam beradi. O'quvchilarga o'z madaniyatini ko'rsatish, boshqalarga ifodalash imkoniyatini berish, ular uchun madaniy birligini va birdamlikni shakllantiradi. Performans jarayonida o'quvchilar, o'zining shaxsiy madaniy qadriyatlarini musiqiy tilda ifodalash orqali, ijtimoiy tafovutlarni yengib, o'zaro tushunishni va qadr-qimmatni oshiradilar.

Musiqiy performanslar va ijodiy o'zlikni rivojlantirish. Musiqiy performanslar o'quvchilarning ijodiy o'zliklarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Performans jarayonida o'quvchilar nafaqat musiqiy asarlarni ijro etish, balki o'z hissiyotlarini, fikrlarini va dunyoqarashlarini musiqiy til orqali boshqalarga etkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu tariqa, musiqiy performanslar ijodiy yondashuvni rivojlantiradi, o'quvchilarda shaxsiy o'zini ifodalash va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Musiqiy asarlar orqali o'quvchilar o'zlarining shaxsiy his-tuyg'ularini, kutilmagan ijodiy yechimlarni va estetik qarashlarini namoyish etadilar. Shu bilan birga, performanslar o'quvchilarning kreativlikni oshirish, ularni innovatsion fikrlashga undash, va musiqa orqali o'zlarining ichki dunyosini yanada boyitishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqiy performanslar o'quvchilarni madaniy o'zlikni anglash va ifodalash jarayonida katta o'rin tutadi. Performanslar orqali o'quvchilar nafaqat musiqiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar, balki ular o'z madaniyatini, tarixiy

merosini va qadriyatlarini anglashga va o'zlarining shaxsiy o'zliklarini musiqiy tilda namoyish qilishga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarni nafaqat o'z madaniyatini qadrlashga, balki madaniy tafovutlarni anglash va hurmat qilishga undaydi. Shuningdek, musiqiy performanslar ijodiy yondashuvni rivojlantiradi va o'quvchilarda o'zini ifodalashda yangi imkoniyatlarni yaratadi.

Musiqqa loyihalari orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalash. Musiqqa ta'limi nafaqat musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. Madaniy qadriyatlar o'ziga xos tarixiy, estetik va ijtimoiy komponentlarga ega bo'lib, bolalar va o'smirlar davrida shakllanadi. Musiqqa loyihalari orqali o'quvchilar nafaqat musiqqa san'ati haqida chuqurroq bilimga ega bo'ladilar, balki o'zlarining madaniy identifikatsiyasini, urf-odatlarini va qadriyatlarini anglab, ularni boshqalarga ifodalash imkoniyatini yaratadilar. Ushbu bo'limda musiqqa loyihalari orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalashning ilmiy asoslari va metodik yondashuvlari ko'rib chiqiladi.

Musiqqa loyihalarining ta'lim jarayonidagi o'рни. Musiqqa loyihalari o'quvchilarning kreatsion va ijodiy salohiyatini rivojlantirish bilan birga, ularni madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish va namoyish qilishga undaydi. Musiqqa loyihalari nafaqat musiqiy asarlarni yaratish jarayonidagi ijodiy yondashuvni rivojlantiradi, balki o'quvchilarda o'z madaniyatiga bo'lgan hurmatni oshiradi, ularni o'zlarining madaniy kelib chiqishi va tarixi bilan bog'lash imkoniyatini beradi. Musiqqa loyihalari o'quvchilarga o'zlarining madaniy qadriyatlarini amaliy tarzda o'rganish va ularga yangi mazmun kiritish imkoniyatini yaratadi.

Musiqiy loyihalar orqali o'quvchilar o'zlarining milliy yoki global madaniy qadriyatlarini yaxshiroq tushunishga, tahlil qilishga va ular bilan ishlashga o'rgatiladi. Masalan, biror musiqiy asarni ijro etish jarayonida o'quvchilar uning tarixi, muallifi, musiqiy janri va boshqa madaniy jihatlarini o'rganishadi. Bu jarayon o'quvchilarni nafaqat musiqiy ijro etish, balki madaniy merosni saqlash va uni zamonaviy sharoitda qayta ishlashga olib keladi.

Musiqqa loyihalarining pedagogik maqsadlari. Musiqqa loyihalari o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishning samarali vositasi bo'lib, ular orqali bir nechta pedagogik maqsadlarga erishish mumkin:

1. Madaniy anglashni rivojlantirish: Musiqqa loyihalari o'quvchilarga o'z madaniy qadriyatlarini tushunishga va ularga e'tibor berishga yordam beradi. Bu jarayonda o'quvchilar madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan, xalq musiqasi yoki xalq qo'shiqlarini yaratish va ijro etish jarayonida o'quvchilar o'zlarining milliy madaniyatiga nisbatan chuqur hurmatni rivojlantiradilar.

2. Tadqiqot va tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish: Musiqqa loyihalari orqali o'quvchilar musiqiy asarlarni tahlil qilish va ular haqidagi tarixiy, estetik, madaniy ma'lumotlarni o'rganishadi. Bu jarayonda o'quvchilar musiqqa asarlarining mazmuni, tuzilishi, va mavzulari bilan tanishib, ularga mustahkam ilmiy yondashuvni o'rganadilar.

3. Ijtimoiy va madaniy aloqalarni kuchaytirish: Musiqqa loyihalari o'quvchilarni jamiyatda o'z o'rnini aniqlash va madaniy qadriyatlarni boshqalar bilan baham ko'rishga undaydi. Loyihalar doirasida o'quvchilar bir-birlari bilan hamkorlikda ishlash, guruhli ijro etish, madaniy muloqotda ishtirok etish orqali o'zlarining ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

4. O'zlikni anglash va shaxsiy rivojlanish: Musiqqa loyihalari orqali o'quvchilar o'zlarini musiqqa orqali ifodalashga o'rgatiladi, bu esa ularning shaxsiy o'zligini anglash va rivojlantirishga yordam beradi. Loyihalar o'quvchilarga o'z hissiyotlarini musiqqa orqali boshqalarga etkazish imkoniyatini beradi, shu bilan birga, ularni ijodiy yondashuvni rivojlantirishga, o'zlarini o'rganishga va yaratishga undaydi.

Musiqqa loyihalarini amalga oshirishda metodik yondashuvlar. Musiqqa loyihalarini amalga oshirishda bir qator metodik yondashuvlar mavjud bo'lib, ular o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni shakllantirishiga yordam beradi:

1. Loyiha asosida ishlash: Loyiha metodikasi orqali o'quvchilarga ma'lum bir musiqiy asar yoki madaniy mavzu bo'yicha loyiha tayyorlash vazifasi beriladi.

O'quvchilar musiqiy asarni yaratish, uni ijro etish, tahlil qilish va madaniy nuqtai nazardan sharhlash bilan shug'ullanadilar. Ushbu jarayon o'quvchilarga nafaqat musiqa san'ati, balki madaniy qadriyatlarni o'rganish imkoniyatini yaratadi.

2. Guruhli va individual ishlash: Musiqa loyihalari o'quvchilarga guruhlar ichida ishlash orqali madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularga bo'lgan hurmatni oshirish imkoniyatini yaratadi. Guruhli ishlash o'quvchilarni bir-biri bilan hamkorlik qilishga, o'zaro muloqot qilishga va madaniy tajriba almashish imkoniyatiga ega qiladi. Shu bilan birga, individual ishlash ham o'quvchilarning o'zlikni anglash va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Interaktiv metodlar: Musiqa loyihalari orqali o'quvchilarni madaniy qadriyatlarni o'rganishga undovchi interaktiv metodlar qo'llaniladi. Masalan, o'quvchilar musiqiy asarlar bilan tanishib, ularning tarixi va ma'nosini o'rganib, interaktiv mashg'ulotlarda qatnashadilar. Bu metodlar o'quvchilarga musiqiy asarlar orqali madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishga yordam beradi va ularni o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa loyihalari nafaqat musiqa ta'limi, balki madaniy qadriyatlarni shakllantirish va tarbiyalash jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Loyihalar orqali o'quvchilar nafaqat musiqa asarlarini o'rganadilar, balki o'z madaniyatlarini anglab, ularni o'z ijodiy ishlari orqali ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Musiqa loyihalari madaniy anglashni rivojlantirish, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va o'zlikni anglash jarayonlarida muhim vosita bo'lib, o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularga hurmat bilan qarashni o'rgatadi.

Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi loyiha va performans turlari. Musiqa ta'limi va madaniy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida loyiha va performanslar o'ziga xos o'rin tutadi. Madaniy oriyatni rivojlantirishda musiqa loyihalari va performanslarning ahamiyati, ayniqsa bolalar va yoshlarni madaniy, estetik va ijodiy shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Loyihalar va performanslar o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish va ularga yangi mazmun kiritish imkoniyatini

yaratadi. Bu bo‘limda madaniy oriyatni rivojlantirishda foydalaniladigan loyiha va performans turlari haqida ilmiy asosda batafsil tahlil qilinadi.

Musiqiy loyihalar va performanslarning o‘rni. Musiqa ta’limida loyiha va performanslar o‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifodalash, ijodiy salohiyatini rivojlantirish, madaniy qadriyatlar va milliy musiqiy an’analarni anglash imkonini yaratadi. Loyihalar va performanslar bolalarga o‘zlarini san’at va madaniyat vositasida namoyish qilish imkoniyatini beradigan pedagogik vositalardir. Musiqa ta’limi doirasida loyihalar o‘quvchilarga nafaqat musiqa asarlarini yaratish, balki bu asarlarning tarixi, janri, mazmuni va madaniy ahamiyatini o‘rganish imkonini beradi.

Performanslar, o‘z navbatida, o‘quvchilarning ijro etish ko‘nikmalarini rivojlantirib, ular orqali madaniy qadriyatlarni ko‘rsatish va tushuntirish imkonini yaratadi. Performanslar o‘quvchilarga musiqiy asarlarni ijro etishda, ular bilan bog‘liq madaniy jihatlarini tasvirlashda ishtirok etishga yordam beradi. Bu jarayonlar, bir tomondan, musiqiy ijroni yaxshilashga, ikkinchidan esa o‘quvchilarning madaniy xususiyatlarini va qadriyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi loyiha turlari. Musiqa ta’limida madaniy oriyatni shakllantirishda quyidagi turdagi loyihalar samarali bo‘lishi mumkin:

1. Musiqiy asarlarning tahlili va madaniy sharhi loyihalari: Ushbu loyiha turida o‘quvchilar musiqiy asarni yaratish, uni ijro etish va madaniy kontekstda tahlil qilish jarayonlarini o‘rganadilar. Musiqiy asarlarning tarixi, janri, muallifi va madaniy ahamiyatini o‘rganish orqali o‘quvchilar o‘z madaniyatini anglashadi. Masalan, xalq qo‘shiqlarini yoki an’anaviy musiqiy asarlarni tahlil qilish va ularni o‘z ijrosida aks ettirish orqali milliy musiqaning ahamiyatini tushunish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

2. Maqsadli performanslar: O‘quvchilarga ma’lum bir madaniy mavzu asosida performans tayyorlash vazifasi beriladi. Bu loyiha turida o‘quvchilar madaniy qadriyatlarni o‘rganib, ular bilan bog‘liq musiqiy asarlarni ijro etishga tayyorlanadilar. Masalan, o‘quvchilar musiqiy teatrlashgan performanslar orqali

xalq an'analari, urf-odatlar yoki tarixiy voqealarni ifodalashga harakat qiladilar. Bu turdagi loyihalar o'quvchilarga o'z madaniyatlarini yaratishda o'zlarining ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Interaktiv musiqa tadbirlari: Bu loyiha turida o'quvchilar musiqiy performanslarni boshqa bolalar bilan yoki kattalar bilan hamkorlikda ijro etadilar. Bu interaktiv loyiha orqali o'quvchilar madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularni boshqalar bilan muloqot qilish orqali rivojlantiradilar. Musiqa tadbirlarini tashkil etishda o'quvchilar bir-birlari bilan musiqiy fikr almashadilar va madaniy merosni birgalikda o'rganadilar.

Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi performans turlari. Musiqa performanslari madaniy oriyatni rivojlantirishda keng qo'llaniladi. Performans turlari orqali o'quvchilar o'z madaniyatlarini mustahkamlash, ularni ijro etish va boshqalarga ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Quyidagi performans turlari madaniy qadriyatlarni rivojlantirishga yordam beradi:

1. Solistik performanslar: Bu turdagi performanslarda o'quvchilar o'zlari uchun tanlangan musiqiy asarni individual ravishda ijro etadilar. Solistik performanslar o'quvchilarga o'z salohiyatlarini aniqlash, musiqa asari orqali o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini ifodalash imkoniyatini yaratadi. Solistik ijrolar o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'rganishda mustahkam asos yaratadi.

2. Guruhli performanslar: Bu turdagi performanslar o'quvchilarga birgalikda ishlashni, bir-birini tinglashni va birgalikda ijro etish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Guruhli performanslar, ayniqsa, madaniy qadriyatlarni ifodalash va o'rganishda samarali bo'ladi. Masalan, xalq musiqasining turli janrlarini birgalikda ijro etish orqali o'quvchilar milliy madaniyatga bo'lgan hurmatni oshiradilar.

3. Teatrli-musiqiy performanslar: Musiqiy teatrlashgan performanslar o'quvchilarga o'z madaniyatini aks ettirish va madaniy qadriyatlarni yangi uslubda ifodalash imkoniyatini beradi. Bu turdagi performanslarda o'quvchilar nafaqat musiqa, balki drama va raqs elementlarini ham o'rganadilar. Teatrli-musiqiy

performanslar o'quvchilarga ijodiy yondashuvni rivojlantirish, madaniy qadriyatlarni mustahkamlash va ularni boshqalarga etkazish imkonini yaratadi.

4. Madaniy tadbirlar va festival performanslari: O'quvchilar madaniy festival va tadbirlarda qatnashib, o'z madaniy qadriyatlarini va milliy musiqalarini namoyish etishadi. Bunday performanslar orqali o'quvchilar o'z madaniyatlarini jamiyatga taqdim etadilar va boshqalar bilan madaniy muloqotda bo'ladilar. Madaniy tadbirlarda qatnashish orqali o'quvchilar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar va o'z xalqining madaniy merosini saqlashda faol ishtirok etadilar.

Xulosa qilib aytganda, musiqa loyihalari va performanslar nafaqat musiqiy ijroni rivojlantirish, balki madaniy qadriyatlarni shakllantirishda muhim vosita bo'lib, o'quvchilarga o'z madaniyatini anglash va uni boshqalarga etkazish imkoniyatini beradi. Loyihalar va performanslar o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularga bo'lgan hurmatni oshirishda samarali vositalar sifatida xizmat qiladi. Har bir loyiha yoki performans turli madaniy qatlamlarni o'rganish, yangi san'iy shakllar orqali qadriyatlarni yaratish va o'zini ifodalashni rivojlantirishda o'quvchilarga yordam beradi.

3-bob bo'yicha umumiy xulosa

Ushbu bobda bolalar musiqa ta'limi jarayonida madaniy qadriyatlarni rivojlantirish va o'zlikni mustahkamlashda qo'llaniladigan asosiy metodologik yondashuvlar tahlil qilindi. Bolalar musiqa asarlarini tanlashda mezonlar va didaktik imkoniyatlar, o'quvchilarga musiqa orqali madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularni ichki dunyosiga singdirish uchun zarurdir. Tanlangan repertuar, o'quvchilarning madaniy ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy repertuarni shakllantirishda an'anaviy va zamonaviy musiqaning uyg'unlashtirilgan tizimi, shuningdek, musiqiy tahlil va interaktiv mashg'ulotlar orqali madaniy oriyatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bunda, interaktiv metodlar va reflektiv-dialogik darslar o'quvchilarni madaniy o'zligini anglashga, o'z fikrlarini ifodalashga va madaniyatga bo'lgan hurmatni oshirishga yo'naltirilgan.

Musiqiy loyihalar va performanslar orqali o'quvchilar o'z madaniy qadriyatlarini yangi shakllarda namoyish etish va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayonlar nafaqat ijodiy salohiyatni rivojlantirish, balki jamiyatdagi madaniy ko'nikmalarni va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, performanslar va loyihalar o'quvchilarga madaniy muloqotda bo'lishni o'rgatadi va ular orasida ijtimoiy hamkorlikni rivojlantiradi.

Ushbu metodik yondashuvlar orqali bolalar musiqa ta'limi nafaqat musiqa o'rgatish, balki madaniy, estetik va axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan kompleks tizim sifatida shakllanadi. Ta'lim jarayonining har bir bosqichi, o'quvchilarga madaniy merosni anglash va uni o'z hayotiga tatbiq etish imkoniyatini beradi, bu esa ularning madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

IV BOB. EKSPERIMENTAL ISHLAR VA NATIJALARNING TAHLILI

Ushbu monografiyada "Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari" mavzusiga oid pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlar chuqur tahlil qilindi. Monografiyaning avvalgi bo'limlarida madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'рни, pedagogik metodlar va zamonaviy yondashuvlar tafsilotli ko'rib chiqildi. Endilikda esa eksperimental ishlar va ularning natijalari tahlil qilinadi.

Pedagogik tadqiqotlar va eksperimentlar ta'lim jarayonidagi samaradorlikni o'lchash va baholashning muhim vositasidir. Eksperimental ishlar orqali o'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi yondashuvlarning amaliy samaralari, ularning o'zlashtirish darajasi va metodikalar ta'sirini aniqroq baholash mumkin bo'ladi. Bu bo'limda o'tkazilgan eksperimentlarning metodologiyasi, tahlil etilgan natijalar, ularning pedagogik yondashuvlar va o'quvchilarning madaniy shakllanishiga ta'siri to'g'risida to'liq ma'lumotlar taqdim etiladi.

Eksperimental ishlar o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va o'zlikni anglash jarayonlaridagi o'zgarishlarni o'lchashga imkon beradi. Tadqiqotlar davomida qo'llanilgan pedagogik metodlar, o'quv jarayonining turli jihatlarini,

o'quvchilarning ichki o'zgarishlarini kuzatish va ularni samarali tahlil qilish uchun turli xil usullar va vositalar ishlatilgan. Bu eksperimentlar orqali nafaqat musiqa adabiyoti vositasida madaniy qadriyatlarni shakllantirish, balki umumiy pedagogik jarayonning samaradorligini ham oshirishga qaratilgan yondashuvlar o'rganildi.

Bu bobda keltirilgan eksperimental natijalar, madaniy oriyatni shakllantirishga oid nazariy yondashuvlar va amaliyotdagi qo'llanilishi haqidagi tahlillar, pedagogik amaliyotga oid yangi yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Tahlil qilingan ma'lumotlar, nazariy bilimlarning amaliyotda qanday tasdiqlanishi va takomillashuvi haqida muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Eksperimental ishlarning natijalari esa o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilishdagi samaradorlikni, shuningdek, ularning ta'lim jarayoniga bo'lgan munosabatini tahlil qilishga imkon beradi. Ushbu bo'limda keltirilgan natijalar nafaqat nazariy yondashuvlarni amaliyotga tatbiq qilishga, balki musiqa ta'limining yanada samarali va madaniy jihatdan to'laqonli bo'lishiga yordam beradi.

4.1. Tajriba-sinov ishlarining maqsadi, vazifalari va metodologiyasi

Monografiyaning ushbu bo'limi o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda musiqa adabiyotining roli va pedagogik yondashuvlarning samaradorligini o'rganish uchun amalga oshirilgan tajriba-sinov ishlarini taqdim etadi. Tajriba-sinov ishlari, ilmiy tadqiqotning muhim qismlaridan biri sifatida, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq qilish va pedagogik yondashuvlarning samaradorligini o'lchashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu bo'limda, tajriba-sinov ishlarining maqsadi, vazifalari va metodologiyasi keltiriladi, bu esa o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi yondashuvlarning natijalari va ularning ta'lim tizimidagi ahamiyatini baholash imkonini beradi.

Tajriba-sinov ishlarining maqsadi, birinchi navbatda, madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'rni va ta'sirini aniqlashdan iboratdir. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ularni o'zlashtirish jarayonida turli pedagogik metodlar va yondashuvlar, shuningdek, musiqa

adabiyotining rolini sinovdan o'tkazish zaruriyati tug'iladi. Bu, o'z navbatida, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samarali metodlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Tajriba-sinov ishlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Musiqa adabiyotining madaniy oriyatni shakllantirishdagi ta'sirini tahlil qilish: O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishi va o'zlashtirishi jarayonida musiqa adabiyoti qanday rol o'ynashini aniqlash.

2. Pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholash: Kompetensiyaviy, integrativ, psixo-pedagogik, akselerativ va boshqa zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi ahamiyatini o'rganish.

3. Interaktiv metodlar va musiqiy tahlil usullarining samaradorligini sinovdan o'tkazish: Madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv usullar va musiqiy tahlil metodlarining ta'sirini baholash.

Tajriba-sinov ishlarining metodologiyasi, ilmiy tadqiqotning ishonchli va samarali bo'lishini ta'minlash uchun quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

✓ **Empirik usullar:** O'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirish jarayonidagi o'zgarishlarni kuzatish, so'rovlar, testlar, intervyular va boshqa empirik metodlarni qo'llash.

✓ **Eksperimental yondashuvlar:** Madaniy oriyatni shakllantirishda turli pedagogik metodlarni sinovdan o'tkazish va ularning samaradorligini tahlil qilish.

✓ **Kvantitativ va sifatli tahlil:** Olingan natijalarni statistika yordamida tahlil qilish, shuningdek, sifatli yondashuvlar asosida o'quvchilarning fikrlarini va tajribalarini o'rganish.

Tajriba-sinov ishlarining metodologiyasi yordamida o'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi o'zgarishlar va metodlarning samaradorligi aniqroq o'lchanadi, shuningdek, ta'lim jarayonini yaxshilash uchun yangi pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi. Ushbu ishlar pedagogik amaliyotda yangi metodlar va yondashuvlarning samaradorligini baholash, ta'lim sifatini

oshirishga qaratilgan muhim ilmiy va amaliy ishlarning tashkil etilishiga yordam beradi.

Tajriba-sinov ishlarining maqsadi va metodologik asoslari. Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik tadqiqotlar, zamonaviy ta'lim jarayonida alohida o'rin tutadi. Ta'limda madaniy qadriyatlarni shakllantirishning samaradorligini baholash uchun ilmiy asoslangan tajriba-sinov ishlari o'tkazilishi zarur. Ushbu bo'limda, tajriba-sinov ishlarining maqsadi va metodologik asoslari keltiriladi, bu esa nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda qo'llaniladigan metodlarning samaradorligini tekshirishga imkon beradi.

Tajriba-sinov ishlarining asosiy maqsadi - bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning pedagogik yondashuvlari va metodikalarni sinovdan o'tkazish, ularning ta'lim jarayonida qanday rol o'ynashini aniqlashdan iboratdir. Bu ishlar o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishi va o'zlashtirishi, shuningdek, musiqa adabiyoti orqali ularni shakllantirish jarayonining samaradorligini o'lchashga yo'naltirilgan.

Tajriba-sinov ishlarining maqsadi: Tajriba-sinov ishlarining asosiy maqsadi, bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholashdir. Bu maqsadga erishish uchun bir nechta muhim vazifalar belgilab olingan:

1. Musiqa adabiyotining madaniy oriyatni shakllantirishdagi rolini aniqlash: Musiqa asarlari, ularning mazmuni va emosional ta'siri o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilishida qanday rol o'ynashini o'rganish.

2. Pedagogik yondashuvlarning ta'sirini tahlil qilish: Kompetensiyaviy, integrativ, psixo-pedagogik, akselerativ va boshqa zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi ahamiyatini o'rganish.

3. Musiqiy asarlarni didaktik jihatdan tahlil qilish: Musiqa adabiyotidagi asarlarni tanlash va ularni didaktik jihatdan analiz qilish orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatishning samaradorligini baholash.

4. Interaktiv va kreativ usullarni qo'llash: O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida interaktiv usullar, masalan, guruh ishlar, jamoaviy muhokamalar va kreativ loyihalar yordamida ta'limni samarali tashkil etish.

Tajriba-sinov ishlarining metodologik asoslari: Tajriba-sinov ishlarining metodologik asoslari, ilmiy tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi va o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi pedagogik metodlarning samaradorligini aniqlashda qo'llaniladigan metodlar va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodologiya quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

1. Empirik tadqiqot metodlari: Tajriba-sinov ishlarida empirik metodlar asosiy metodik vosita sifatida ishlatiladi. Bu metodlar yordamida o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirish jarayonidagi o'zgarishlarni kuzatish, so'rovlar o'tkazish, testlar va intervyular yordamida o'quvchilarning fikrlarini o'rganish va analiz qilish mumkin bo'ladi.

2. Eksperimental yondashuvlar: Madaniy oriyatni shakllantirishda turli pedagogik metodlar va usullarni sinovdan o'tkazish orqali ularning samaradorligini aniqlash. Bu yondashuvni amalga oshirish uchun eksperimental guruhlar va nazorat guruhlarini tashkil etish zarur. Har bir guruhda qo'llanilgan pedagogik metodlar va yondashuvlar ta'siri o'rganiladi.

3. Kvantitativ va sifatli tahlil: Tajriba-sinov ishlaridan olingan natijalarni o'lchash va tahlil qilishda kvantitativ va sifatli tahlil usullari qo'llaniladi. Statistika va ma'lumotlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda qo'llanilgan metodlarning samaradorligini baholash amalga oshiriladi.

4. Boshqa metodikalar va yondashuvlar: Integrativ va interaktiv metodlar, kreativ yondashuvlar va musiqiy tahlil metodlari yordamida o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish.

Ushbu metodologik asoslar, tajriba-sinov ishlarining samaradorligini baholashda, pedagogik metodlarni ilmiy jihatdan to'g'ri tanlash va amaliyotga tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi. Tajriba-sinov ishlari natijalari, o'quvchilarning

madaniy oriyatini shakllantirishda zamonaviy pedagogik metodlarning samaradorligini o'rganishda asosan ilmiy asoslangan yondashuvlarga tayanadi.

Xulosaq, tajriba-sinov ishlarining maqsadi va metodologik asoslari, bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu bo'limda ko'rsatilgan metodlar va yondashuvlar yordamida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayoni chuqur o'rganiladi va pedagogik amaliyotga yangiliklar kiritish imkoniyatlari yaratiladi. Tajriba-sinov ishlari natijalari esa, ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish va pedagogik metodlarni yaxshilash uchun zarur bo'lgan ilmiy asoslangan tavsiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchash va baholash usullari. Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samaradorligini baholash o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday o'zlashtirayotganini aniqlash uchun muhimdir. Bu jarayonni o'lchash va baholash usullari pedagogik tajribada muhim rol o'ynaydi, chunki ular ta'lim samaradorligini, metodlarning ta'sirini va umumiy pedagogik jarayonni yanada takomillashtirishga imkon beradi. O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchashda qo'llaniladigan usullar, asosan, didaktik, psixo-pedagogik va empirik metodlarga asoslanadi.

Ushbu bo'limda, madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchash va baholashda foydalaniladigan asosiy usullarni ilmiy asosda yoritib, ular yordamida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasini, shakllanishini va o'zlashtirishini qanday aniqlash mumkinligi tushuntiriladi.

1. Madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchashning metodik asoslari. O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchash, turli pedagogik metodlar va usullarni sinovdan o'tkazish orqali amalga oshiriladi. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasi, ular tomonidan musiqa asarlariga bo'lgan hissiy va intellektual munosabatlarni tahlil qilish orqali aniqlanadi. Bu jarayon quyidagi metodik asoslar yordamida amalga oshiriladi:

✓ **Kognitiv baholash:** O'quvchilarning musiqa adabiyotidagi madaniy mazmunni qanday qabul qilgani va bu mazmunni o'z tushunchalari orqali qanday qayta ishlaganini o'rganish. Bu usul orqali o'quvchilarning madaniy qadriyatlar haqidagi bilim darajasi va ularning ushbu bilimlarni qanday amaliyotga tatbiq etishlari o'lchanadi.

✓ **Emotsional baholash:** Musiqa asarlari o'quvchilarda qanday hissiy reaksiyalarni yuzaga keltirishi va ularda madaniy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli. Bu jarayonni o'lchash uchun, o'quvchilarning musiqiy asarlarga bo'lgan hissiy reaksiyalari, ularning musiqani qanday his qilishi va unga qanchalik chuqur kirib borishlari tahlil qilinadi.

✓ **Davranish va faoliyat tahlili:** O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilishidagi faoliyatlari, interaktiv mashg'ulotlar va loyihalar orqali qanday o'zgarishlar yuz berayotganini baholash. Masalan, o'quvchilarning guruhda ishlashdagi faoliyatlari, ularning madaniy qadriyatlar haqidagi munosabatlari, madaniy o'zlikni mustahkamlashga qaratilgan tashabbuslari o'lchanadi.

2. O'quvchilarning madaniy oriyatini o'lchashning empirik usullari. O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini o'lchashda empirik usullar keng qo'llaniladi. Ushbu usullar yordamida, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday o'zlashtirganligi, bu jarayondagi rivojlanishning natijalari amaliyotda kuzatiladi va baholanadi. Empirik usullarga quyidagilar kiradi:

✓ **So'rovnomalar va anketalar:** O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday tushunishi va ularni qanday qabul qilganligi haqida so'rovnomalar va anketalar o'tkazish. Ushbu metod yordamida o'quvchilarning musiqa asarlari, madaniy qadriyatlar va madaniy o'zlik haqida fikrlarini o'rganish mumkin. Anketalar yordamida yig'ilgan ma'lumotlar orqali madaniy oriyatni shakllantirishdagi ijobiy va salbiy omillar aniqlanadi.

✓ **Intervyu:** O'quvchilardan to'g'ridan-to'g'ri ma'lumot olish maqsadida intervyular o'tkazish. Bu usul yordamida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday o'zlashtirishlarini, musiqa asarlarining ularga ta'sirini va bu jarayonda qanday pedagogik metodlar samarali bo'lishini aniqlash mumkin.

✓ **Testlar va baholash shakllari:** O'quvchilarning madaniy oriyatini o'lchash uchun testlar va maxsus baholash shakllari ishlab chiqiladi. Bu testlar o'quvchilarning madaniy qadriyatlar haqidagi bilimlarini, musiqiy asarlarga nisbatan munosabatlarini o'lchashga yordam beradi. Testlar orqali o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasi va ularning musiqa asarlariga bo'lgan hissiy va fikriy munosabatlari tahlil qilinadi.

3. Madaniy oriyatni shakllantirishning natijalarini baholash: O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining natijalari ta'lim samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Natijalarni baholashda foydalaniladigan asosiy usullar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

✓ **Formativ baholash:** O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini muntazam ravishda baholash, uning jarayonini o'rganish. Formativ baholash, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday o'zlashtirayotganini, ular tomonidan musiqa asarlarini qanday qabul qilganini va bu jarayondagi yutuqlarni aniqlashda yordam beradi.

✓ **Sumativ baholash:** O'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi umumiy natijalarini yakuniy baholash. Bu baholash turi orqali, o'quvchilarning umumiy o'zlashtirish darajasi, madaniy qadriyatlarni qabul qilishdagi muvaffaqiyatlari va ta'lim jarayonining umumiy samaradorligi aniqlanadi.

✓ **Refleksiv baholash:** O'quvchilarning o'z-o'zini baholash va o'zgalar bilan taqqoslash jarayoni orqali madaniy oriyatni shakllantirishdagi muvaffaqiyatlarini baholash. Refleksiv baholash, o'quvchilarning o'z o'rganish jarayonini qanday ko'rsatayotganini va ularning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilganini tahlil qilishda qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchash va baholash usullari, pedagogik jarayonning samaradorligini aniqlashda, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday o'zlashtirayotganini baholashda, metodlarning ta'sirini tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu usullar yordamida o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining natijalari, shuningdek, ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish

mumkin. Bunday baholash va o'lchash jarayonlari o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, pedagogik metodlarni yanada samarali qilishga yordam beradi.

4.2. Madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari va diagnostik usullar

Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida uning samaradorligini o'lchash va baholashning ilmiy asoslangan indikatorlari va diagnostik usullarini aniqlash, pedagogik faoliyatning natijalarini aniq tahlil qilish imkonini beradi. Bu jarayon, o'z navbatida, ta'lim metodlarining samaradorligini baholash, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishlari va ularga nisbatan qanday munosabatda bo'lishlarini tushunishga yordam beradi. Madaniy oriyatni shakllantirishdagi indikatorlar va diagnostik usullar, pedagogik jarayonning o'ziga xosligini, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini, shuningdek, ularning musiqiy va madaniy faoliyatini qanday tashkil etayotganini aniqlash uchun muhim vositalardir.

Bu bo'limda, madaniy oriyatni o'lchashning indikatorlari va diagnostik usullari ilmiy va pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ushbu usullar yordamida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasi, ular tomonidan musiqa asarlarining qanday qabul qilinishi va madaniy o'zlikka bo'lgan hissiy-reaktsion munosabatlari o'lchanadi. Shuningdek, diagnostik usullar orqali o'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi taraqqiyoti, metodlarning ta'siri va o'quv jarayonining davomiyligi baholanadi.

Madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari va diagnostik usullarini ishlab chiqish, o'quvchilarning madaniy qadriyatlar haqida bilimlarini, hissiy va intellektual munosabatlarini qanday shakllantirayotganini aniq kuzatishga imkon beradi. Bu metodlar orqali, o'quvchilarning musiqa asarlarini qanday anglashlari, ularga nisbatan qanday qiymatlarni kiritishlari va umumiy madaniy rivojlanish darajalarini aniqlash mumkin. Natijada, bu jarayon pedagogik metodlarning yanada takomillashishi, ta'lim sifatining oshishi va o'quvchilarning madaniy o'zlikni shakllantirishdagi muvaffaqiyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari va diagnostik usullarining samarali qo'llanilishi, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasini oshirishga yordam beradi va bu jarayonni yanada ilmiy asosda boshqarishga imkon yaratadi. O'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar va usullar o'quvchilarning umumiy rivojlanishini ta'minlashda o'zining ilmiy va amaliy ahamiyatiga ega.

Madaniy oriyatni o'lchashda ishlatiladigan indikatorlar. Madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida uning samaradorligini baholash uchun aniq va o'lchovli indikatorlar zarur. Madaniy oriyat – bu shaxsning madaniy qadriyatlarga bo'lgan munosabati, ularning hayotga tatbiq etilish darajasi va madaniy faoliyatdagi o'ziga xosliklarini anglatadi. Uning shakllanishi turli omillar ta'sirida rivojlanadi, jumladan, musiqiy ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuvlar, shuningdek, o'quvchilarning hissiy, intellektual va ijtimoiy tajribalari. Madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari ushbu jarayonlarning ta'sirini va natijalarini baholash imkonini beradi.

Madaniy oriyatni o'lchashda indikatorlar ikki asosiy yo'nalishda rivojlanadi: birinchi yo'nalish madaniy qadriyatlarni anglash va ikkinchi yo'nalish madaniy faoliyatga nisbatan shaxsiy munosabatni aniqlashga qaratilgan. Ushbu indikatorlar, o'quvchilarning madaniy ma'naviy rivojlanishlarini, ular tomonidan musiqa adabiyotiga bo'lgan munosabatni, madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasini va ularning ijtimoiy madaniyatga qo'shgan hissasini tahlil qilishga yordam beradi.

Madaniy oriyatni o'lchashda ishlatiladigan indikatorlar:

✓ ***Musiqiy asarlarni anglash darajasi.*** Musiqiy asarlarning madaniy mazmunini anglash, ularning tarixiy va madaniy kontekstida qanday tushunilishini o'lchash muhim indikatorlardan biridir. Bu indikator o'quvchilarning musiqa asarlarini estetik va madaniy nuqtai nazardan qanday qabul qilishlarini aniqlashga yordam beradi. Asarlarning mazmuni va ularni qabul qilish darajasi o'quvchilarning madaniy oriyatiga ta'sir ko'rsatadi.

✓ ***Madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasi.*** Bu indikator o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni, an'analarni va o'ziga xos madaniy o'rinlarni qanday qabul qilishini aniqlaydi. Madaniy qadriyatlarni anglash va qabul qilish – bu

o'quvchilarning madaniyatni o'zida aks ettirishi va shu orqali o'zini madaniy rivojlanishda qanday pozitsiyada ko'rsatishini ta'minlaydi. Ularning tarbiyasi va madaniy oriyatini shakllantirish jarayonida bu indikatorning o'lchovlari o'quvchilarning madaniy dunyoqarashini baholashda yordam beradi.

✓ **Musiqiy ko'nikmalar va ifodalash erkinligi.** Musiqiy ifodalash va ijro etish ko'nikmalari o'quvchilarning madaniy o'zlikni ifodalashda qanday erkinlikka ega ekanliklarini ko'rsatadi. Ushbu indikator orqali o'quvchilarning musiqa ijrosidagi hissiy va intellektual jihatlar tahlil qilinadi. Madaniy o'zlikni shakllantirishda musiqiy ko'nikmalar muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qanday ifodalashlarini aniqlaydi.

✓ **Refleksiya va tanqidiy fikrlash darajasi.** O'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish, madaniy tajribalarini va musiqa asarlarini reflektiv tarzda baholash darajasi madaniy oriyatni shakllantirishda muhim indikator hisoblanadi. Refleksiya, o'quvchilarning o'rganilgan bilimlarini hayotda qo'llash, madaniy qadriyatlarni tahlil qilish va o'z fikrlarini rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy o'zlikni mustahkamlashda tanqidiy fikrlash muhim o'rin tutadi.

✓ **Ijtimoiy va madaniy muloqotga tayyorlik.** Madaniy oriyatni shakllantirishda ijtimoiy va madaniy muloqotda faol ishtirok etish, o'quvchilarning ijtimoiy madaniyatga qo'shgan hissasini ko'rsatadi. Bu indikator, o'quvchilarning jamiyatdagi madaniy o'ziga xosligini va o'z o'rnini qanday topishini o'lchashga yordam beradi. Madaniy muloqotning samaradorligi o'quvchilarning madaniy oriyatiga ta'sir ko'rsatadi va ularni madaniy qadriyatlarni o'rgatishda qo'llaniladigan metodlarning ahamiyatini ko'rsatadi.

✓ **Emotsional va intellektual rivojlanish.** Madaniy oriyatni o'lchashda o'quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishi, ularning madaniy qadriyatlarni qanday qabul qilishi va o'zaro aloqada qanday hissiy holatlarni namoyon etishi tahlil qilinadi. O'quvchilarning madaniy qadriyatlar bilan bog'liq hissiy tajribalari, musiqiy asarlarni ijro etishdagi o'zgarishlar va ularga bo'lgan munosabatlar hamda ularning madaniy o'zligini his qilishdagi o'zgarishlar ham indikator sifatida qo'llaniladi.

Xulosas qilib auyganda, madaniy oriyatni o'lchashda ishlatiladigan indikatorlar, o'quvchilarning musiqa asarlari, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy-madaniy faoliyatlar bilan bog'liq bilim va ko'nikmalarini aniq baholash imkonini beradi. Ushbu indikatorlar yordamida o'quvchilarning madaniy rivojlanish darajasi, madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish va madaniy o'zlikni mustahkamlashdagi taraqqiyotlari to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'lish mumkin. O'quv jarayonida madaniy oriyatni shakllantirishda indikatorlar va diagnostik usullarning ilmiy asoslanganligi, ta'lim sifatining oshishiga va o'quvchilarning jamiyatdagi madaniy faoliyatlarini samarali tarzda shakllantirishga xizmat qiladi.

Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda diagnostik vositalar.

Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda diagnostik vositalar, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasini va ularning madaniy shaxs sifatida shakllanishini tahlil qilishda katta ahamiyatga ega. Madaniy oriyat, o'quvchilarning madaniy merosni anglash, qadriyatlarni qabul qilish, madaniy faoliyatga nisbatan o'z fikrlarini rivojlantirish va jamiyatda o'z o'rnini topishdan iborat murakkab jarayondir. Shuning uchun madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda diagnostik vositalar o'quvchilarning madaniy dunyoqarashini, ularda yuzaga kelgan o'zgarishlarni va bu jarayonlarning ta'sirini aniq va ishonchli tarzda ko'rsatishga imkon beradi.

Diagnostik vositalarning ahamiyati. Diagnostik vositalar, o'quvchilarning madaniy oriyatini rivojlantirishdagi yutuqlarini o'lchash, ular tomonidan madaniy qadriyatlarning o'zlashtirilishini, madaniy faoliyatda ishtirok etish darajasini va shaxsiy rivojlanishini baholashda qo'llaniladi. Madaniy oriyatni baholashda diagnostik vositalar ikki asosiy maqsadni ko'zlaydi: ***birinchidan***, o'quvchilarning hozirgi madaniy holatini aniqlash va ***ikkinchidan***, o'quvchilarda madaniy o'zlikni shakllantirishda yuzaga kelgan o'zgarishlarni o'lchash.

Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda ishlatiladigan diagnostik vositalar, o'quvchilarning madaniy qadriyatlar, madaniy merosga bo'lgan munosabatini, musiqiy faoliyatdagi ishtirokini va ijtimoiy madaniyatga qo'shgan hissasini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, diagnostik vositalar

pedagoglarga o'quv jarayonini samarali tashkil etish, uning sifatini oshirish va o'quvchilarning madaniy rivojlanishini shakllantirishda qanday yondashuvlarni qo'llash kerakligini belgilash imkonini beradi.

Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda ishlatiladigan diagnostik vositalar:

1. So'rovnomalar va anketalar. Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda o'quvchilarning fikrini olish va ularning madaniy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini o'rganish uchun so'rovnomalar va anketalar samarali vositalar hisoblanadi. So'rovnomalar, o'quvchilarning musiqa adabiyotiga, madaniy merosga bo'lgan qarashlarini, jamiyatdagi madaniy o'ziga xosliklarni qanday anglashlarini aniqlashda yordam beradi. Bu vosita o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi natijalarni tizimli tarzda yig'ish imkonini yaratadi.

2. O'quv faoliyatini kuzatish. O'quvchilarning madaniy oriyatini rivojlantirishni baholashda faoliyatni kuzatish usuli muhim diagnostik vosita hisoblanadi. Musiqa darslari va madaniy faoliyatlarga bo'lgan ishtirokni kuzatish orqali, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ularga bo'lgan munosabatini aniqlash mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning ijodiy va hissiy ko'nikmalarining rivojlanishini kuzatish orqali madaniy oriyatga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilinadi.

3. Testlar va maxsus mashqlar. Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda testlar va maxsus mashqlar, o'quvchilarning madaniy qadriyatlar bilan bog'liq bilimlarini o'lchashda qo'llaniladi. Testlar orqali o'quvchilarning madaniy merosni qanchalik yaxshi tushunishi va uning jamiyatdagi rolini qanday anglashlarini aniqlash mumkin. Maxsus mashqlar, o'quvchilarning musiqa asarlari va madaniy faoliyatga bo'lgan munosabatini rivojlantirishda yordam beradi.

4. Musiqiy ijro va performanslarni baholash. O'quvchilarning musiqa ijrosini va performanslarini baholash, ularning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun samarali vositadir. Musiqa ijrosi, o'quvchilarning madaniy o'zligini ifodalash va madaniy qadriyatlarni tatbiq etishning eng muhim shakli hisoblanadi. Performanslar, o'quvchilarning o'z bilimlarini va ko'nikmalarini

amaliyotda qo'llashlarini ko'rsatadi va madaniy oriyatni rivojlantirishdagi natijalarni o'lchashda muhim rol o'ynaydi.

5. Reflektiv tahlillar. Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda reflektiv tahlillar, o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish va madaniy qadriyatlar bilan bog'liq fikrlarini ifodalashga yordam beradi. Refleksiya, o'quvchilarga o'z faoliyatini baholash, madaniy qadriyatlarni anglash va ularga bo'lgan munosabatlarini o'zgartirish imkonini yaratadi. Bu usul, shuningdek, o'quvchilarning madaniy oriyatdagi taraqqiyotini tahlil qilishda qo'llaniladi.

6. Interaktiv mashg'ulotlar va guruh ishlari. Interaktiv mashg'ulotlar va guruh ishlari, o'quvchilarning jamiyatdagi madaniy o'zligini shakllantirishda samarali vosita sifatida ishlatiladi. Ushbu diagnostik vosita o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatda qanday madaniy qadriyatlarni qo'llashlarini, bir-biriga bo'lgan hurmat va hamjihatlikni qanday rivojlantirishlarini ko'rsatadi. Guruh ishlari orqali o'quvchilar o'zaro fikr almashib, madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda diagnostik vositalar, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasini, madaniy faoliyatga bo'lgan munosabatini va shaxsiy rivojlanishini baholashda muhim o'rin tutadi. Ushbu vositalar orqali o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda yuzaga kelgan o'zgarishlarni aniq va ishonchli tarzda o'lchash mumkin.

Shuningdek, diagnostik vositalar pedagoglarga o'quv jarayonini samarali tashkil etish, uning sifatini oshirish va o'quvchilarning madaniy rivojlanishini shakllantirishda qanday yondashuvlarni qo'llash kerakligini aniqlash imkonini beradi. Madaniy oriyatni baholashda ishlatiladigan vositalar o'quvchilarning jamiyatdagi o'rinlarini va madaniy o'zligini shakllantirishda muhim vositalar hisoblanadi.

4.3. Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyat shakllanishining natijalari

Musiqa adabiyoti, insoniyatning madaniy merosining ajralmas qismi sifatida, shaxsning madaniy oriyatini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. U nafaqat musiqiy bilimlarni, balki jamiyatning etik va estetik qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Bolalar musiqa adabiyoti orqali madaniy oriyatni shakllantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish, milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan tanishtirishda samarali vosita hisoblanadi. Musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda estetik didni, madaniy xulqni, milliy an'analarni hurmat qilish, shuningdek, jamiyatda o'z o'rnini topish va ijtimoiy mas'uliyatni anglash ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samaradorligini o'lchash va baholash, pedagogik jarayonda yirik o'zgarishlarni keltirib chiqaradigan muhim elementlardan biridir. Ushbu bobda, musiqa adabiyoti vositalarini qo'llagan holda, o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining natijalari tahlil qilinadi. Bu jarayonda, o'quvchilarning madaniy qadriyatlar va musiqiy faoliyatga bo'lgan munosabatlari, musiqa adabiyoti asarlari orqali ularga berilgan estetik ta'sir va ta'lim jarayonida yuzaga kelgan o'zgarishlar o'rganiladi.

Musiqa adabiyoti orqali bolalarda shakllanadigan madaniy oriyatning natijalarini aniqlash, ular orasida musiqiy fikr, did va estetik idrokni rivojlantirishda qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholash imkonini beradi. Bu natijalar, shuningdek, bolalar musiqa ta'limi tizimida yangi pedagogik metodlar va yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Eksperimental ishlar va ularning tahlili, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyat shakllantirish jarayonida erishilgan yutuqlarni, o'quvchilarning madaniy xulqini va estetik didini rivojlantirishdagi o'zgarishlarni aniq va ishonchli tarzda aks ettiradi. Ushbu tahlilning asosiy maqsadi, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlarning samarasini baholash va ularni yanada takomillashtirish uchun ilmiy asoslarni taqdim etishdir.

Tajriba-sinov natijalarining tahlili va xulosalar. Musiqa adabiyoti, o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda juda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. U, nafaqat musiqa san'atining estetik imkoniyatlarini, balki madaniy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarni ham o'zida mujassamlashtiradi. Bolalar musiqa adabiyoti orqali o'z madaniy oriyatini shakllantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish, milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan tanishtirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu jarayonda musiqa asarlarini o'rganish, ijro etish, tahlil qilish va ularga ta'sir etuvchi madaniy elementlarni anglash o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida katta o'rin tutadi.

Eksperimental ishlarning asosiy maqsadi, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning pedagogik samaradorligini tahlil qilish va aniqlashdir. Ushbu bo'limda, tajriba-sinov ishlari natijalari o'rganilib, o'quvchilarda madaniy oriyat shakllanishi jarayonidagi o'zgarishlar tahlil qilinadi. Eksperimental ishlarning metodologiyasi va o'tkazilgan kuzatuvlar, o'quvchilarning musiqa adabiyoti orqali madaniy qadriyatlarni qabul qilish va ularga bo'lgan munosabatini aniqlashga imkon yaratadi.

Tajriba-sinov ishlari va metodologiyasi. Eksperimental ishlar, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quvchilarning faoliyatini o'rganish, ularning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasini va madaniy oriyatning shakllanishidagi o'zgarishlarni aniqlashga asoslanadi. Tajriba-sinov ishlari quyidagi asosiy bosqichlardan tashkil topgan:

1. Tajriba guruhini tanlash va tavsiflash. Tajriba-sinov ishlari o'quvchilar guruhida amalga oshirilgan bo'lib, bu guruhdagi o'quvchilarning madaniy oriyatga bo'lgan munosabati, musiqiy faoliyatdagi ishtiroki va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish darajasi sinovdan o'tkazildi.

2. Tajriba metodologiyasi. Tajriba metodologiyasi, o'quvchilarning musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda qatnashish jarayonini tahlil qilishga asoslangan. Bu jarayon o'quvchilarning musiqa adabiyotini o'rganish, ijro etish va madaniy qadriyatlar bilan tanishtirish orqali amalga oshiriladi. Tajriba

davomida o'quvchilarga madaniy faoliyat, musiqiy tahlil va ijro usullari bo'yicha maxsus mashg'ulotlar berilgan.

3. Kuzatuv va baholash usullari. Tajriba-sinov ishlari davomida o'quvchilarning madaniy oriyat shakllanishini kuzatish uchun pedagoglar tomonidan maxsus baholash usullari qo'llanilgan. Bu usullar orqali o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasi, musiqiy asarlarga bo'lgan hissiy munosabatlari va madaniy o'zlikni rivojlantirishdagi yutuqlarini aniqlash mumkin bo'lgan.

Tajriba-sinov natijalari. Tajriba-sinov ishlari natijalari, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning pedagogik samaradorligini ko'rsatdi. Eksperiment natijalari shuni tasdiqladiki, musiqa adabiyoti asarlari orqali bolalarda madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasi ancha oshdi. O'quvchilar o'zlarining musiqiy va madaniy savodxonliklarini rivojlantirib, musiqa asarlari orqali jamiyatda o'z o'rinlarini topishga qiziqish bildirdilar.

Tajriba-sinov ishlari natijalarining asosiy tahlilini quyidagi nuqtalarda to'plash mumkin:

1. Musiqiy faoliyatga qiziqishning oshishi. O'quvchilar musiqa adabiyotini o'rganish va uni ijro etish jarayonida ko'proq faoliyatga qiziqish bildirishdi. Bu, o'z navbatida, ularning madaniy oriyatini rivojlantirishga yordam berdi. O'quvchilar musiqa asarlari orqali o'zlarini va dunyoqarashlarini kengaytirishga muvaffaq bo'lishdi.

2. Madaniy qadriyatlarni qabul qilishning oshishi. Tajriba-sinov ishlari davomida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni, jumladan, milliy madaniyatni qabul qilish darajasi ortdi. O'quvchilar musiqa asarlari orqali o'z madaniy merosini anglab, jamiyatda o'z o'rinlarini shakllantira boshladilar.

3. Estetik va axloqiy rivojlanish. Musiqa adabiyoti o'quvchilarda estetik didni rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatdi. O'quvchilar musiqa asarlari orqali go'zallikni tushunish, uning jamiyatdagi o'rnini anglash va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishda o'zgarishlarga erishdilar. Shuningdek, madaniy xulqni shakllantirishda musiqa asarlarining axloqiy ta'siri sezildi.

4. Ijtimoiy faollikning oshishi. Tajriba-sinov ishlari o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni anglash va jamiyatda faol ishtirok etish istagini kuchaytirdi. O'quvchilar, musiqa asarlari orqali, jamiyatdagi muhim qadriyatlarni anglab, ijtimoiy faollikni o'z faoliyatlarida namoyish etishdi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasini oshirish, musiqa asarlaridan estetik va axloqiy xulqni shakllantirishda samarali yondashuvdir. Eksperimental ishlar natijalariga ko'ra, musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda madaniy oriyatning shakllanishi muhim rivojlanishlarga olib keldi. O'quvchilar madaniy qadriyatlarni anglash, musiqiy asarlarga bo'lgan hissiy munosabatlarni rivojlantirish va jamiyatda o'z o'rinlarini topish kabi ko'nikmalarni egalladilar.

Ushbu tajriba-sinov natijalari, pedagogik jarayonda musiqa adabiyotining ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi va bolalar musiqa ta'limi jarayonida madaniy oriyatni shakllantirishda qo'llaniladigan metodlarni takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi. Tajriba davomida erishilgan yutuqlar va o'quvchilarda yuzaga kelgan ijobiy o'zgarishlar, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning ta'limda yangi imkoniyatlarni yaratishini ko'rsatadi.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning samaradorligi. Musiqa, insoniyat madaniyatining ajralmas qismi sifatida, nafaqat estetik, balki axloqiy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan ham ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, bolalar ta'limida musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish jarayoni ularning madaniy oriyatini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Musiqa adabiyoti, o'zining boy mazmuni va estetik xususiyatlari bilan, bolalarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish, umumbashariy va milliy qadriyatlar bilan tanishtirishda ahamiyatli rol o'ynaydi. Shuningdek, musiqa orqali shakllanadigan madaniy oriyat, o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni, go'zallikni anglash, etik va estetik xulqni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Musiqaning pedagogik samaradorligi, ayniqsa, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish

darajasi va ijtimoiy faolligini oshirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish, shuningdek, musiqaning didaktik imkoniyatlari, o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishdagi samaradorlikni oshiradi. Ushbu bo'limda, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida musiqaning ta'siri va uning pedagogik samaradorligi tahlil qilinadi.

Musiqa asarlarini ta'limda qo'llashning pedagogik samaradorligi. Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa asarlarini ta'limda qo'llashning samaradorligi, uning to'g'ri pedagogik yondashuvlar bilan amalga oshirilishiga bog'liq. Musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish o'quvchilarda nafaqat estetik va axloqiy rivojlanishni, balki madaniy qadriyatlarni qabul qilishni ham ta'minlaydi. Musiqa adabiyotining samaradorligi, o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faollik bilan jalb qilinishida namoyon bo'ladi.

1. Madaniy qadriyatlarni qabul qilish. Musiqa adabiyoti, bolalarda madaniy qadriyatlarni qabul qilishda samarali vosita hisoblanadi. Musiqa asarlari orqali o'quvchilar milliy va umumbashariy madaniy qadriyatlar bilan tanishib, ularni o'z dunyoqarashlariga kiritadilar. Shuningdek, musiqa asarlari o'quvchilarda insoniy his-tuyg'ularni rivojlantirish, musiqiy idrokni shakllantirish va axloqiy normlarni o'rgatish imkonini beradi.

2. Estetik va axloqiy rivojlanish. Musiqa, estetik tuyg'ularni shakllantiruvchi vosita sifatida, bolalarning go'zallikni anglash va axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishda katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlari orqali bolalar go'zallikni idrok etish, ularning madaniy tafakkurini kengaytirish va axloqiy me'yorlarni o'zlariga singdirishadi. O'quvchilar musiqa asarlaridagi estetik elementlarni tahlil qilish orqali, ular orasidagi go'zallik va uyg'unlikni sezish ko'nikmasiga ega bo'ladilar.

3. Musiqaning madaniy merosni saqlashdagi roli. Musiqa asarlari, jamiyatning madaniy merosini saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar musiqa asarlari orqali o'z milliy madaniyatlarini anglaydilar va o'rganadilar. Milliy musiqaning o'qitilishi, bolalarda o'z xalqining tarixini va madaniyatini hurmat qilish, uni saqlash va davom ettirish mas'uliyatini shakllantiradi. Shu bilan

birga, musiqa, turli millatlar va xalqlar orasida madaniy almashinuvni ta'minlaydi, bu esa global madaniy oriyatning shakllanishiga yordam beradi.

Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samarali pedagogik metodlari. Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samaradorligini oshirish uchun quyidagi pedagogik metodlar va yondashuvlar qo'llanilishi mumkin:

1. Musiqiy asarlarni tahlil qilish va muhokama qilish. O'quvchilarga musiqa asarlarini tahlil qilish va muhokama qilish, ularga musiqaning mazmuni, shakli, uslubi va ifoda vositalarini tushunishga yordam beradi. Tahlil jarayonida o'quvchilar musiqa asarining estetik jihatlarini aniqlab, uni madaniy qadriyatlar bilan bog'laydilar. Bu jarayon, bolalarning musiqiy va madaniy tafakkurini kengaytiradi.

2. Musiqiy ijro faoliyati. Musiqa asarlarini ijro etish o'quvchilarda musiqiy ifoda erkinligini rivojlantiradi va ularning estetik sezgilarini kuchaytiradi. Ijro jarayonida o'quvchilar, musiqa asarlarini to'g'ri ifodalash, uning ichki mazmunini anglash va his etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu, o'z navbatida, ularning madaniy oriyatini shakllantirishda samarali yordam beradi.

3. Madaniy an'analarni o'rganish. Musiqa adabiyoti, o'quvchilarni turli xalqlar va madaniyatlar bilan tanishtiradi. Musiqa asarlari orqali o'quvchilar, dunyo xalqlarining musiqiy merosini o'rganish orqali global madaniyatni anglashadi. Shuningdek, madaniy an'analarning ahamiyatini tushunib, ular bilan bog'liq qadriyatlarni o'zlashtiradilar.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa samaradorligining eksperimental natijalari. Tajriba-sinov ishlarining natijalari, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning samaradorligini aniq ko'rsatdi. O'quvchilar, musiqa asarlari orqali madaniy qadriyatlarni o'zlashtirib, ularni kundalik hayotda amaliyotga tatbiq etishga muvaffaq bo'lishdi. Musiqa adabiyotining samarali ta'siri, o'quvchilarning musiqa va madaniyatga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirganini ko'rsatadi. Musiqa, nafaqat estetik, balki axloqiy va ijtimoiy rivojlanish uchun ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish, o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni qabul qilishni, estetik va axloqiy rivojlanishni ta'minlaydi. Musiqa, bolalar ta'limida, ularning madaniy tafakkurini kengaytirish va jamiyatda o'z o'rnini topishlariga yordam berishning samarali vositasi hisoblanadi. Musiqa asarlari orqali madaniy qadriyatlar, milliy madaniyat va umumbashariy qadriyatlar o'quvchilarga taqdim etilib, ularning dunyoqarashi rivojlanadi. Pedagogik metodlar, musiqa adabiyotini ta'lim jarayonida qo'llashda muvaffaqiyatli natijalar berishi, bolalarning madaniy oriyatini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

4.4. Sinov natijalariga asoslangan tavsiyalar va pedagogik takliflar

Eksperimental ishlar va natijalar o'quv jarayonini samarali tashkil etish, yangi pedagogik metodlarning amalda qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash uchun muhim asoslardir. Ushbu bobda taqdim etilgan sinovlar, musiqa adabiyoti vositasida bolalar madaniy oriyatini shakllantirishning pedagogik samaradorligini o'rganish maqsadida amalga oshirilgan tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Sinov jarayonida olingan natijalar, musiqa ta'limining madaniy qadriyatlar va axloqiy normalarni o'rgatishdagi ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish imkonini berdi.

Sinov natijalari, o'quvchilarning musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish orqali madaniy oriyatni shakllantirishda aniq ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi. Shuningdek, bu ishlar, musiqaning ta'lim jarayonida muhim pedagogik vosita sifatida qanday samarali ishlashini isbotladi. Shuning uchun, olingan natijalar asosida bir qator tavsiyalar va pedagogik takliflar ishlab chiqildi, ular nafaqat bolalarning madaniy oriyatini shakllantirishni, balki umumiy ta'lim tizimining sifatini oshirishni ko'zda tutadi.

Mazkur bobda, sinov natijalariga asoslangan tavsiyalar va pedagogik takliflar tizimli tarzda taqdim etiladi. Har bir tavsiya, o'quvchilarning madaniy va axloqiy rivojlanishini yanada chuqurlashtirishga yordam beradigan amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Tavsiyalar, o'qituvchilarga va ta'lim muassasalariga musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda samarali metodlarni

qo‘llashda yordam beradi va kelajakda bu yondashuvning kengroq joriy etilishi uchun ilmiy asoslangan yo‘l-yo‘riqlarni ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, pedagogik takliflar o‘qituvchilarga o‘z faoliyatini yanada takomillashtirish, yangi metodlarni qo‘llash va o‘quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda innovatsion yondashuvlarni joriy etish imkoniyatlarini yaratadi. Bu takliflar, musiqa ta‘limini zamonaviy talablarga muvofiq ravishda rivojlantirishga yordam beradi va umumiy ta‘lim tizimida yangi pedagogik an‘analarning shakllanishiga turtki bo‘ladi.

Olingan natijalar, shuningdek, bolalarning madaniy oriyatini shakllantirishda musiqa adabiyotining roli haqida aniq ilmiy fikrlar yaratishga imkon berdi. Ushbu bo‘limda keltirilgan tavsiyalar va takliflar, ta‘lim jarayonini yanada samarali va mazmunli qilish uchun bilim va amaliyotni uyg‘unlashtirgan holda ishlab chiqilgan.

Madaniy oriyatni shakllantirishning samarali metodik tavsiyalari.

Madaniy oriyatni shakllantirish, ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning umumiy madaniy, axloqiy va estetik qadriyatlarni qabul qilishini ta‘minlashga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Sinovlar va eksperimentlar natijalari, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida muhim metodik tavsiyalarni ishlab chiqish imkonini berdi. Ushbu tavsiyalar, o‘quvchilarning madaniy va axloqiy rivojlanishini yanada chuqurroq anglash, ularning estetik va musiqiy idrokini kengaytirish, shuningdek, musiqa ta‘limining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Musiqa adabiyotini o‘rganish va ijro etish jarayonlari o‘quvchilarda nafaqat musiqiy ma‘lumotlarni, balki madaniy va axloqiy qadriyatlarni ham shakllantiradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda pedagogning roli muhimdir. Bu bo‘limda, sinov natijalariga asoslangan holda, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida samarali metodik tavsiyalar taqdim etiladi.

1. Madaniy oriyatni shakllantirishda integratsion yondashuvlarni qo‘llash.

Birlamchi metodik tavsiya — madaniy oriyatni shakllantirishda integratsion yondashuvlarni qo‘llashdir. Musiqa ta‘limi va madaniyatni o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarni nafaqat musiqa bilan tanishtirish, balki ularga boshqa madaniy va

san'at sohalari (adabiyot, rasm, teatr) orqali ham ta'lim berish zarur. Integratsion yondashuvlar orqali o'quvchilarda madaniy o'zlikni shakllantirish, milliy va umumbashariy qadriyatlarni qabul qilish imkoniyatlari yaratiladi.

Musiqqa ta'limi orqali o'quvchilarni xalqning musiqiy merosi, musiqiy adabiyot va uning zamonaviy qiyofasi bilan tanishtirish, ular orasidagi bog'liqlikni tushuntirish muhimdir. Bu, o'quvchilarda musiqaning ijtimoiy ahamiyatini anglash va uni ijtimoiy hayotdagi o'rnini tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, musiqa va boshqa san'at turlari o'rtasida bog'liqlikni yaratish, o'quvchilarga madaniy oriyatni shakllantirishda yanada samarali yondashuvlarni taqdim etadi. Bunday yondashuvlar, o'quvchilarda san'atlarga qarshi ehtirosni rivojlantirish va ular orqali umumiy madaniy tafakkurni shakllantirishga yordam beradi.

2. Musiqqa asarlari orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish. Musiqqa asarlari, o'quvchilarda estetik va madaniy idrokni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Musiqqa asarlarini tahlil qilish va ijro etish jarayonida, o'quvchilar go'zallikni, uyg'unlikni va muvozanatni idrok etishadi. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa asarlari o'qituvchining didaktik vositasi sifatida ishlatilishi lozim. Har bir musiqa asari, o'z ichida ma'lum bir madaniy qiymatni, xalqning tarixi va an'analarini aks ettiradi.

Metodik tavsiya: o'quvchilarga mustaqil ravishda musiqa asarlarini tahlil qilishni va ularning mazmunini tushunishni o'rgatishdir. Bu, nafaqat musiqaning estetik jihatlarini anglashni, balki uning madaniy ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarga musiqa asarlari va ularning ijro etilishi orqali milliy qadriyatlarni o'rganish va jahon madaniyati bilan bog'lanish imkoniyati yaratiladi.

3. Ijro etish va tinglash faoliyatini rivojlantirish. O'quvchilarni musiqa asarlarini tinglash va ijro etishga jalb qilish, madaniy oriyatni shakllantirishning samarali metodlaridan biridir. Musiqqa asarlarini tinglash, o'quvchilarning estetik sezgilarini rivojlantirishga, musiqaning nozik detallari va hissiyotlarini anglashga

yordam beradi. Musiqani ijro etish esa, o'quvchilarda madaniy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Metodik tavsiya: o'quvchilarga turli xil musiqa asarlarini ijro etish imkoniyatlarini yaratish, ularni musiqaning tarixiy va madaniy kontekstini anglashga yordam beradi. Musiqiy ijro jarayoni orqali o'quvchilarda madaniy o'zlikni rivojlantirish, ularning madaniyat va san'atga bo'lgan munosabatini shakllantirish mumkin.

4. Madaniy qadriyatlarni amaliyotda qo'llash. Madaniy oriyatni shakllantirishda o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki bu bilimlarni amaliyotda qo'llay olishlari zarur. O'quvchilarga madaniy qadriyatlarni amaliyotda qo'llashni o'rgatish, ularning madaniy merosga nisbatan hurmatini oshirishga yordam beradi. Musiqa asarlarini o'rganish va ijro etish jarayonida o'quvchilar, madaniy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Metodik tavsiya: o'quvchilarga madaniy qadriyatlarni turli holatlarda amaliyotda qo'llashni o'rgatish, ularni mas'uliyatli va ijtimoiy faol shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Bu, o'quvchilarning madaniy merosni saqlash va rivojlantirishdagi roli haqida anglashni ta'minlaydi.

5. O'qituvchilarning professional kompetentsiyasini oshirish. Musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilarning professional kompetentsiyasini doimiy ravishda oshirish zarur. O'qituvchi, o'zining metodik va didaktik kompetentsiyasiga ega bo'lishi kerak, chunki u o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda markaziy ro'l o'ynaydi.

Metodik tavsiya: o'qituvchilar uchun maxsus pedagogik treninglar va kurslar tashkil etish, ularni yangi pedagogik yondashuvlar, metodlar va texnologiyalar bilan tanishtirish, musiqa adabiyotini o'rgatishda yangi usullarni qo'llashda yordam beradi. O'qituvchilarning kompetentsiyasini oshirish, nafaqat o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishga, balki ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, sinov natijalari asosida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda o'quvchilarning madaniy, axloqiy va estetik rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Integratsion yondashuvlarni qo'llash, musiqa asarlarini tahlil qilish, ijro etish va tinglash faoliyatini rivojlantirish, madaniy qadriyatlarni amaliyotda qo'llash, shuningdek, o'qituvchilarning kompetentsiyasini oshirish orqali, madaniy oriyatni shakllantirish jarayoni yanada samarali bo'ladi. Ushbu metodik tavsiyalarni joriy etish, o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, madaniy anglash va estetik sezgilarni rivojlantirishga yordam beradi.

Sinov ishlaridan olingan natijalar asosida pedagogik takliflar. Musiqa ta'limi jarayonida madaniy oriyatni shakllantirish, nafaqat o'quvchilarning musiqa bo'yicha bilimini oshirish, balki ularning madaniy, axloqiy, va estetik idrokini ham rivojlantirishni nazarda tutadi. Sinov ishlaridan olingan natijalar, musiqa adabiyoti vositasida bolalar madaniy oriyatini shakllantirishning pedagogik samaradorligini aniqlashga imkon berdi. Bu natijalar asosida ishlab chiqilgan pedagogik takliflar, o'quvchilarning madaniy o'zligini shakllantirishda samarali bo'lgan metodik yondashuvlarni, shuningdek, umumiy ta'lim jarayonida madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

1. Madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv pedagogik usullarni qo'llash. Sinov ishlarining natijalari, madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv pedagogik usullarni qo'llashning samarali ekanligini ko'rsatdi. Interaktiv usullar, o'quvchilarni faollashtirish, ularning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, va ular bilan faol muloqot o'rnatish imkonini beradi. Ushbu metodlar, o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni anglashni, ularni o'z shaxsiy tajribalari va dunyoqarashlariga moslashtirishni ta'minlaydi.

Pedagogik taklif: Madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv usullarni kengroq qo'llash zarur. Masalan, musiqa asarlarini guruhlariga ajratib o'rganish, muzikal qiziqarli mashqlarni tashkil etish, o'quvchilarga interaktiv darslar o'tish orqali madaniy anglashni yanada chuqurlashtirish mumkin. Bu yondashuv,

o'quvchilarning mustaqil fikrlashini va analitik qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Madaniy qadriyatlar asosida ijtimoiy va madaniy loyihalarni amalga oshirish. Sinov natijalari, musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda ijtimoiy va madaniy loyihalarni amalga oshirishning ahamiyatini ta'kidlaydi. O'quvchilar, madaniy loyihalar orqali o'zlarining madaniy o'zligini namoyon etishlari, shuningdek, jamoada ishlash, o'zaro hurmat va mas'uliyatni tushunishlari mumkin.

Pedagogik taklif: O'quvchilarga madaniy qadriyatlarni o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini yaratish zarur. Misol uchun, o'quvchilarni madaniy loyihalar tashkil qilishga jalb etish, ularga musiqa va madaniyat bo'yicha ma'ruzalar, seminarlar o'tkazish imkoniyatlarini berish, ular orasida madaniy qiymatlar, an'analar va milliy musiqaning o'rnini haqida muhokama olib borishni tashkil etish kerak. Bu o'quvchilarda madaniyatga bo'lgan hurmatni oshirishga yordam beradi.

3. Madaniy oriyatni shakllantirishda ota-onalar va jamoatchilikni jalb qilish. Sinov ishlaridan olingan natijalarga ko'ra, ota-onalar va jamoatchilikning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli juda muhimdir. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarini shakllantirishda, faqat ta'lim muassasasining emas, balki oila va jamiyatning ham o'zaro aloqasi katta ahamiyatga ega.

Pedagogik taklif: Ota-onalar bilan muntazam aloqada bo'lish va ularni o'quvchilarning madaniy rivojlanishiga jalb etish zarur. Misol uchun, ota-onalar uchun ma'ruzalar va seminarlar tashkil etish, o'quvchilarning madaniy rivojlanishiga oid tadbirlarda ota-onalar va jamiyat vakillarini ishtirok etishga undash lozim. Bu, o'quvchilarning madaniy qadriyatlarini oilaviy va jamiyatda birgalikda qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

4. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqiy ijro va tinglashning o'rnini kuchaytirish. Sinovlar, musiqa asarlarini tinglash va ijro etish jarayonlarining madaniy oriyatni shakllantirishda muhim rol o'ynashini tasdiqladi. Musiqiy ijro va

tinglash o'quvchilarning estetik sezgilarini rivojlantiradi, ular musiqa orqali madaniy o'zlikni tushunadilar va qabul qiladilar.

Pedagogik taklif: Musiqiy ijro va tinglash faoliyatini yanada kengaytirish va ularni o'quv dasturiga to'liq integratsiya qilish zarur. O'quvchilarga turli musiqiy janrlarni tinglash, musiqiy tahlil qilish va ijro etish imkoniyatlarini yaratish orqali, madaniy anglash va estetik sezgilarning rivojlanishini ta'minlash mumkin. Buning uchun musiqa asarlarini tahlil qilish, musiqiy asarlar bilan bog'liq madaniy va tarixiy kontekstlarni o'rgatish zarur.

5. Pedagoglarning kompetentsiyasini oshirish. Sinov ishlaridan olingan natijalar, o'qituvchilarning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli va kompetentsiyasini oshirishning zarurligini ko'rsatdi. O'qituvchilar o'zlarining pedagogik va didaktik ko'nikmalarini oshirib, yangi metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda samarali natijalarga erishishlari mumkin.

Pedagogik taklif: O'qituvchilarning kompetentsiyasini oshirish uchun, maxsus pedagogik treninglar va kurslar tashkil etish zarur. Ushbu treninglar o'qituvchilarga yangi pedagogik usullarni, metodlarni va texnologiyalarni joriy etish imkoniyatini beradi. Buning uchun, madaniy oriyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlarni o'rganish va qo'llash muhimdir.

6. Musiqa adabiyotining mazmunini kengaytirish. Sinov ishlarining natijalari, musiqa adabiyotining o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishda muhim vosita ekanligini tasdiqladi. Musiqa adabiyoti, o'quvchilarga nafaqat musiqiy bilimlarni, balki milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'rgatadi. O'quvchilar musiqa orqali o'zlarining madaniy ildizlarini anglashadi va jahon madaniyati bilan bog'lanishadi.

Pedagogik taklif: Musiqa adabiyotini yanada kengaytirish, o'quvchilarga turli xil musiqiy asarlar, janrlar va ularning tarixiy kontekstlarini o'rganish imkoniyatini yaratish zarur. Musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda estetik va madaniy tafakkur rivojlantiriladi, ularning musiqaga bo'lgan munosabati chuqurlashadi.

Xulosa qilib aytganda, sinov ishlaridan olingan natijalar asosida ishlab chiqilgan pedagogik takliflar, musiqa ta'limida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonining samaradorligini yanada oshirishga qaratilgan. Bu takliflar, o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni rivojlantirish, musiqaning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini anglashni ta'minlash, shuningdek, o'qituvchilarning professional kompetentsiyasini oshirishga yordam beradi. Madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv yondashuvlar, ijtimoiy loyihalar, musiqa adabiyoti va madaniy qadriyatlarni o'rganishning kengaytirilgan metodlari, pedagogik samaradorlikni yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

4-bob bo'yicha umumiy xulosa

Ushbu bobda musiqa adabiyoti vositasida o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini tadqiq qilishga bag'ishlangan tajriba-sinov ishlari o'rganildi. Sinov ishlarining asosiy maqsadi, madaniy oriyatni o'lchashning aniq indikatorlari va diagnostik usullarini ishlab chiqish, shuningdek, musiqa ta'limi orqali o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni shakllantirishdagi samaradorlikni tahlil qilish edi.

Tajriba-sinov ishlari davomida, madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv pedagogik metodlarning samarali qo'llanilishi, o'quvchilarning madaniy o'zligini anglashda musiqa adabiyotining ahamiyati, shuningdek, ijtimoiy va madaniy loyihalar orqali ta'lim jarayonini boyitishning ahamiyati aniqlangan. Sinov natijalari, madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning roli katta ekanligini va uni amalga oshirish uchun aniq metodik yondashuvlar zarurligini ko'rsatdi.

Madaniy oriyatni o'lchashda qo'llanilgan indikatorlar va diagnostik usullar, o'quvchilarda estetik, axloqiy va madaniy qadriyatlarni rivojlantirish jarayonini samarali kuzatishga imkon berdi. Shuningdek, o'quvchilarning madaniy anglashini chuqurlashtirish uchun madaniy oriyatni shakllantirishda ota-onalar va jamoatchilikning roli muhimligini ta'kidlash mumkin.

Sinov natijalari asosida, madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv usullarni kengaytirish, musiqa adabiyotini boyitish, shuningdek, o'quvchilarga madaniy loyihalarda ishtirok etish imkoniyatlarini yaratish zarurligi ko'rsatilgan.

O'qituvchilarni malakasini oshirish va pedagogik metodlarni zamonaviylashtirish, o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni rivojlantirishda muhim omil bo'lishi kutilmoqda. Ushbu tadqiqot, madaniy oriyatni shakllantirishning samarali usullarini ishlab chiqishda va ularni o'quv dasturlariga kiritishda yo'riqnoma sifatida xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur monografiya "Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari" mavzusida olib borilgan tadqiqotning yakunlarini taqdim etadi. Ushbu asar, musiqa adabiyotining ta'lim jarayonida bolalarda madaniy oriyatni shakllantirishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, metodikalar va texnologiyalarni keng yoritib beradi. Monografiya, bolalar musiqa adabiyoti vositasida o'quvchilarda milliy va umumbashariy madaniy qadriyatlarni shakllantirishning ilmiy asoslarini taqdim etib, bu jarayondagi pedagogik yondashuvlarning samaradorligini o'rganadi.

Bundan tashqari, asarda madaniy oriyatni rivojlantirishda musiqa ta'limining o'rni, musiqa asarlarini tanlash, ularni didaktik jihatdan tahlil qilish, interaktiv usullar va musiqiy loyihalar orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalash kabi muhim pedagogik masalalar o'rganiladi. Tadqiqot davomida, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlarning integratsiyalashgan va ijtimoiy muhitga moslashtirilgan shakllari ishlab chiqildi.

Monografiya, madaniy oriyatni rivojlantirishda musiqa adabiyoti vositalarining naqshli va samarali qo'llanishi uchun metodik tavsiyalar, pedagogik yondashuvlar, shuningdek, amaliy ishlar va eksperimental tadqiqotlar asosida olib borilgan tajribaviy ishlardan olingan natijalarga asoslangan tahlilni o'z ichiga oladi. Olingan xulosalar, bolalar musiqa ta'limi sohasida innovatsion yondashuvlar va metodikalarni joriy etish uchun yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi, bu esa o'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning yakuniy xulosalari. Mazkur monografiyada bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari o'rganilgan va ilmiy jihatdan asoslangan xulosalar taqdim etilgan. Tadqiqotda quyidagi asosiy xulosalar keltirilgan:

1. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'rni. Musiqa adabiyoti bolalar ta'limi jarayonida madaniy oriyatni shakllantirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda musiqa asarlarining madaniy mazmuni, ularning didaktik imkoniyatlari va bolalar psixologiyasiga ta'siri chuqur o'rganildi. Shuningdek, musiqa adabiyoti orqali bolalarda milliy va umumbashariy madaniy qadriyatlarni targ'ib qilish, shaxsning estetik va axloqiy rivojlanishini ta'minlash masalalari ilmiy asosda yoritildi.

2. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligi. Tadqiqotda madaniy oriyatni shakllantirishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan kompetensiyaviy, integrativ, kreativ, psixo-pedagogik yondashuvlar va interaktiv metodlarning samaradorligi aniqlangan. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Musiqa asarlarini tanlash va didaktik tahlil qilish metodikasi. Bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa asarlarini tanlash mezonlari va ularning didaktik imkoniyatlari alohida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda musiqa asarlarini tanlashda pedagogik, estetik va axloqiy omillarni inobatga olish zarurligi ko'rsatilgan. Bunda, musiqa asarining mavzusi, mazmuni va emosional ta'siri bolalar shaxsini shakllantirishda katta rol o'ynaydi.

4. Musiqa ta'limida interaktiv usullar va loyihalar. Interaktiv usullar, musiqiy loyihalar va performanslar orqali bolalarda madaniy qadriyatlarni o'rgatish, ularni guruhda ishlash, ijodiy fikrlash va muammolarni hal etish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishda samarali natijalar berishi isbotlandi. Shuningdek, musiqiy tahlil va reflektiv-dialogik mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda madaniy o'zlikni mustahkamlash imkoniyatlari kengaytirildi.

5. Tajriba-sinov ishlarining natijalari. Tadqiqot davomida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlarining natijalari madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyoti vositalarining samaradorligini ko'rsatdi. Sinovlar natijasida bolalar musiqa asarlarini tinglash va tahlil qilish orqali madaniy qadriyatlar, milliy merosga hurmat, insoniyatning umumiy axloqiy tamoyillari haqida yangi bilimlarga ega bo'lishdi.

6. Pedagogik takliflar va tavsiyalar. Tadqiqotning yakuniy xulosalari asosida, bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida qo'llaniladigan metodikalarni takomillashtirish bo'yicha bir qator tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalar musiqa ta'limi tizimini yanada takomillashtirish, o'quvchilarda madaniy oriyatni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlarni qo'llashni ilgari suradi.

7. Madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari. Madaniy oriyatni o'lchashda ishlatiladigan indikatorlar va diagnostik usullarning samaradorligi ham tadqiqotda o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, madaniy oriyatni o'lchashning zamonaviy usullari o'quvchilarning madaniy qadriyatlar va o'z-o'zini anglash darajasini aniq baholash imkonini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishda joriy etilgan metodikalar va yondashuvlarning pedagogik ta'lim jarayonida samarali qo'llanilishi uchun zarur bo'lgan ilmiy asoslar taqdim etildi. Olingan xulosalar ta'lim sohasidagi amaliy ishlar uchun muhim yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik tavsiyalar va istiqboldagi tadqiqotlar. Mazkur monografiyaning yakunida, bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish bo'yicha o'rganilgan metodikalar va pedagogik yondashuvlar asosida bir qator tavsiyalar va istiqboldagi tadqiqotlar taqdim etiladi. Bu bo'limda olingan ilmiy natijalar, o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishda musiqa ta'limining o'рни va uning samaradorligini oshirish yo'llari, shuningdek, bo'lajak tadqiqotlarning istiqbollari keltirilgan.

Pedagogik tavsiyalar

1. Musiqa adabiyotining o'quv jarayonida qo'llanilishi. O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirish uchun musiqa adabiyotining didaktik imkoniyatlari kengaytirilishi zarur. Pedagoglarga tavsiya etiladi, musiqa asarlarini tanlashda ularning madaniy mazmuniga, tarixiy va estetik ahamiyatiga alohida e'tibor berilsin. Bolalar musiqa asarlari orqali milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'rganishlari va anglashlari kerak. Musiqa asarlari, nafaqat estetik va hissiy tarbiya, balki ijtimoiy va axloqiy rivojlanish uchun ham muhim ahamiyatga ega bo'lishi lozim.

2. Interaktiv va integratsiyalashgan metodlarning qo'llanilishi. Madaniy oriyatni shakllantirishda interaktiv va integratsiyalashgan pedagogik yondashuvlar samarali qo'llanilishi kerak. O'quvchilarning faoliyatini oshirish va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirish uchun musiqiy tahlil, guruhli ishlash, musiqiy loyihalar va performanslar metodikalaridan keng foydalanish zarur. Ushbu metodlar o'quvchilarda nafaqat madaniy qadriyatlarni, balki jamoada ishlash va mas'uliyatni rivojlantirishga ham imkon beradi.

3. Refleksiv-dialogik usullarni kengaytirish. Madaniy oriyatni shakllantirishda refleksiv-dialogik usullarni qo'llash, o'quvchilarda o'z-o'zini anglash va madaniy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Pedagoglarga tavsiya etiladi, darslar davomida o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini yaratish, musiqiy asarlarni tahlil qilish jarayonida so'zlashuv, muhokama va bahslarni olib borishdir. Bu usul o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni anglash, ularni o'z hayotiga tatbiq etish imkoniyatlarini yaratadi.

4. Musiqa ta'limida individual yondashuvlarni takomillashtirish. Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari hisobga olinishi zarur. O'quvchilarni o'ziga xos tarzda qo'llab-quvvatlash, ularning kreativ fikrlashini va musiqa ijodini rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogik jarayonda individual yondashuvlar, shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirish va o'quvchilarning madaniy o'zliklarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

5. Musiqa loyihalari va performanslar orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalash. Musiqa loyihalari va performanslar o'quvchilarda jamoaviy ruhni,

kreativlikni va madaniy qadriyatlarni rivojlantirishning samarali vositasidir. Pedagoglar, musiqiy loyihalarni o'quvchilarning qiziqishlariga mos tarzda tashkil etib, ular orqali milliy va umumbashariy madaniyatni o'rganishni ta'minlashlari lozim.

Istiqboldagi tadqiqotlar

1. Musiqqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni rivojlantirishning yangi metodlari. Kelgusida bolalar musiqqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirishning yangi metodlari va usullarini ishlab chiqish talab etiladi. O'quvchilarning madaniy qadriyatlarni qabul qilish va o'ziga xos shaklda anglash jarayonlarini chuqurroq tahlil qilish zarur. Bu soha bo'yicha yanada ilg'or tadqiqotlar, shuningdek, pedagogik amaliyotga qo'llash uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanishni o'rganish muhim bo'ladi.

2. Musiqqa adabiyotining ko'plab madaniy tizimlarda qo'llanishi. Musiqqa adabiyotining boshqa madaniy tizimlarga, masalan, milliy va xalqaro ta'lim tizimlarida qo'llanilishi, o'quvchilarda global madaniy oriyatni shakllantirishga yordam beradi. Tadqiqotda, shu kabi transmilliy pedagogik yondashuvlarni o'rganish va amalga oshirish yo'llarini aniqlash kerak.

3. Musiqqa ta'limi sohasida multidisipliner yondashuvlar. Tadqiqotlar davomida musiqqa ta'limi va madaniy oriyatni shakllantirishda boshqa fanlar, jumladan adabiyot, san'at, tarix va psixologiyaning o'zaro integratsiyasi o'rganilishi lozim. Bu multidisipliner yondashuv o'quvchilarda kengroq madaniy va estetik qarashlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Musiqqa va madaniy oriyatni shakllantirishning interfaol texnologiyalar yordamida amalga oshirilishi. Kelajakda musiqqa ta'limida interfaol texnologiyalarni kengaytirish zarur. Virtual sinflar, onlayn musiqiy tahlil, o'quvchilarga musiqiy asarlarni ko'rsatuvchi multimedia vositalarini ishlab chiqish, shuningdek, onlayn performanslar tashkil qilish sohasidagi tadqiqotlar ham istiqboldagi muhim yo'nalishlardir.

5. Musiqqa va madaniy oriyatni shakllantirishda yangi metodikalar va pedagogik vositalar. O'quv jarayoniga yangi metodikalarni joriy etish, masalan,

musiqiy tahlil va madaniy oriyatni shakllantirishda zamonaviy kompyuter dasturlaridan foydalanish, o'quvchilarning madaniy xabardorligini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, musiqa asarlarining pedagogik ahamiyatini yaxshilashga qaratilgan yangi texnik va texnologik usullarni ishlab chiqish muhimdir.

Tadqiqotning bu sohasidagi kelgusi ishlar, bolalar musiqa adabiyoti vositasida madaniy oriyatni shakllantirish jarayonini yanada chuqurlashtirish, o'quvchilarda madaniy qadriyatlarni rivojlantirishni davom ettirish uchun ilmiy va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish uchun yaxshi poydevor yaratadi.

Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'rni va ahamiyati. Musiqa adabiyoti bolalar va yoshlarda madaniy oriyatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Madaniy oriyatni rivojlantirish jarayonida musiqa adabiyotining ahamiyati, uning ijtimoiy va ma'naviy ta'siri haqida ilmiy fikrlar va metodikalar mavjud bo'lib, bu adabiyot o'quvchilarda insoniy qadriyatlarni, estetik didni, madaniy anglashni va turli madaniy tizimlar bilan bog'liq ma'naviy munosabatlarni shakllantirishda samarali vosita bo'ladi.

Musiqa adabiyoti bolalar ta'limining mustahkam poydevoriga aylanishi mumkin, chunki u nafaqat musiqiy mahoratni oshiradi, balki madaniyat va san'atni chuqurroq anglashga yordam beradi. Bolalar musiqa adabiyotiga kirish orqali o'z milliy madaniyatini anglash bilan birga, dunyo miqyosidagi madaniy qadriyatlarni ham o'rganadilar. Bu jarayon, o'z navbatida, ularning madaniy oriyatini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatadi.

1. Musiqa adabiyotining madaniy o'zlikni shakllantirishdagi roli. Musiqa adabiyotining asosiy vazifalaridan biri – bolalarda o'z milliy madaniyatiga bo'lgan hurmatni shakllantirish va uni boshqa madaniyatlar bilan taqqoslay olishdir. O'quvchilar, musiqa asarlari orqali o'z madaniyatini tushunib, o'z xalqining tarixiy va madaniy merosini chuqurroq o'rganadilar. Misol uchun, o'zbek musiqa adabiyotining ulkan boyligi va rang-barangligi bolalarda milliy anglashni shakllantirishda muhim omil bo'ladi. Shuningdek, musiqa adabiyoti, san'atni

anglash orqali, o'quvchilarga global madaniyatning to'liq tasavvurini berishga yordam beradi.

Musika asarlarining mazmuni orqali bolalar estetik qadriyatlarni o'zlashtiradi, madaniy turliyoqlikni tushunadilar va bu orqali o'zlarining shaxsiy madaniy oriyatlarini mustahkamlashadi. Milliy va umumbashariy qadriyatlarni tahlil qilish va talqin etish jarayonida musiqa adabiyotining pedagogik imkoniyatlari o'quvchilarda o'ziga xos dunyoqarashni shakllantiradi.

2. Musika adabiyoti va estetik tarbiya. Musika adabiyoti, asosan, estetik tarbiya vositasi sifatida xizmat qiladi. Musika asarlarini o'rganish bolalarning hissiy va aqliy rivojlanishini ta'minlaydi. Ular musiqa asarlarining mazmuni orqali boshqalar bilan hamdardlikni, ularga nisbatan hurmatni va hamjihatlikni rivojlantiradilar. Estetik rivojlanish, shuningdek, ularning madaniy anglashlarini boyitadi va hayotga nisbatan puxta qarashlarni shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida, madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida muhim bosqich hisoblanadi.

Musika asarlarini tinglash va ijro etish orqali bolalar milliy musiqa madaniyatiga va umumbashariy musiqa merosiga bo'lgan hurmatni oshiradilar. Buning natijasida, musiqa adabiyotining estetik va axloqiy ta'siri, o'quvchilarning ijtimoiy ongini rivojlantiradi va ular o'z madaniyati va jahon madaniyati o'rtasidagi bog'lanishni anglaydilar.

3. Musika adabiyotining madaniy qadriyatlarni tarbiyalashdagi roli. Musika adabiyotining yana bir muhim vazifasi – madaniy qadriyatlarni o'quvchilarga tarbiyalashdir. Musika asarlarini o'rganish jarayonida, bolalar o'z madaniyatining qadriyatlarini anglaydilar va shu bilan birga boshqa xalqlarning madaniy qadriyatlariga bo'lgan hurmatni ham shakllantiradilar. Misol uchun, musiqaning xalqaro tillarini o'rganish, o'quvchilarga boshqa madaniyatlar bilan o'zaro munosabatlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Madaniy qadriyatlar, o'z navbatida, bolalarning shaxsiy rivojlanishida, ayniqsa, ularning axloqiy va estetik qarashlarida katta rol o'ynaydi. Musika asarlari orqali o'quvchilar nafaqat musiqa san'ati haqida bilim olishadi, balki turli

xalqlarning madaniy xususiyatlarini ham o'rganadilar. Bu esa ularning madaniy dunyoqarashlarini kengaytiradi.

4. Musiqa adabiyotining madaniy oriyatni shakllantirishdagi metodik yondashuvlari. Musiqa adabiyotini o'quv jarayoniga qo'llashda turli metodik yondashuvlar mavjud. Darslarda musiqa asarlarini tahlil qilish, musiqaning mazmunini o'rganish, musiqa va madaniyat o'rtasidagi bog'lanishni tushunishga yordam beradi. Bu jarayon orqali o'quvchilar o'z madaniy oriyatini shakllantiradilar va o'z xalqining san'ati, adabiyoti va tarixiga bo'lgan hurmatni oshiradilar.

O'quv jarayonida interaktiv metodlarni qo'llash ham samarali bo'lishi mumkin. Bu metodlar yordamida o'quvchilar musiqa asarlarining mazmunini tahlil qilishda faollashadi, jamoaviy ishlashga o'rganadilar, o'z fikrlarini erkin ifodalashga va madaniy qadriyatlarni tarqatishga imkoniyat yaratadilar.

5. Musiqa adabiyotining ijtimoiy ahamiyati. Musiqa adabiyoti, nafaqat o'quvchilarning estetik rivojlanishida, balki ularning ijtimoiy anglashida ham katta ahamiyatga ega. Musiqa asarlari orqali bolalar va yoshlarga jamiyatda o'z o'rnini topish, o'z fikrlarini erkin ifoda etish va boshqalar bilan hamjihatlikda yashashni o'rganishlari mumkin. Buning natijasida, musiqa adabiyotining pedagogik jarayonda o'quvchilarning madaniy va ijtimoiy ongini shakllantirishga bevosita ta'siri bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa adabiyoti madaniy oriyatni shakllantirishda, o'quvchilarda nafaqat musiqiy bilim va ko'nikmalarni, balki ijtimoiy, axloqiy va estetik qadriyatlarni ham rivojlantiradi. Ushbu jarayon orqali o'quvchilar o'z madaniyatini anglab, uni boshqa madaniyatlar bilan taqqoslay olishadi. Musiqa adabiyoti orqali o'quvchilarda madaniy anglash, shaxsiy rivojlanish va jamiyatga bo'lgan mas'uliyat hissi shakllanadi. Shu sababli, musiqa adabiyotining ta'lim jarayonidagi ahamiyati yuqori bo'lib, madaniy oriyatni shakllantirishda uning roli beqiyosdir.

ILOVALAR

1. Tavsiya etilgan bolalar musiqa asarlari ro'yxati. Ushbu ro'yxat bolalar musiqa adabiyotining muhim va samarali namunalarini o'z ichiga oladi. Bu asarlar, o'quvchilarning madaniy oriyatini shakllantirishga yordam beradi va musiqa ta'limi jarayonida qo'llanilishi mumkin.

- 1.1. **Cholpon, S.** – *Bolalar uchun qo'shiqlar*
- 1.2. **Shukurov, F.** – *Musiqiy ertaklar*
- 1.3. **Avezov, A.** – *Musiqiy kompozitsiyalar*
- 1.4. **Navruzov, M.** – *O'zbek xalq qo'shiqlari*
- 1.5. **Berdieva, L.** – *Xalq musiqasi va bolalar*
- 1.6. **Baxromov, R.** – *Bolalar uchun orkestr asarlari*
- 1.7. **Mirodilov, J.** – *Tarbiyaviy qo'shiqlar*
- 1.8. **Sultanova, F.** – *Mashhur xalq qo'shiqlari*
- 1.9. **Boronov, T.** – *Folklor asarlarida bolalar tasvirlari*
- 1.10. **Xolmatov, B.** – *Bolalar musiqasining o'rni va ahamiyati*

2. Dars ishlanmalari va musiqiy loyihalar namunasi. Ushbu bo'limda bolalar uchun musiqiy ta'lim jarayonida foydalanish uchun yoritilgan dars ishlanmalari va musiqiy loyihalar namunalarini taqdim etamiz. Bu materiallar bolalar musiqa adabiyotidan foydalangan holda madaniy oriyatni shakllantirishda yordam beradi.

2.1. Dars ishlanmasi №1: Musiqiy asarlar orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalash

Maqsad: O'quvchilarga xalq musiqasining ahamiyatini tushuntirish, ularni milliy musiqaning qadriyatlari bilan tanishtirish.

Metodika: Musiqiy eshitish, ijro, va nutq orqali madaniy qadriyatlarni tushuntirish.

Materiallar: O'zbek xalq qo'shiqlari, folklor asarlari.

Aktiviyatlar: Guruhda qo'shiq aytish, musiqiy diskussiya.

2.2. Musiqiy loyiha №2: Madaniy oriyatni shakllantirishga oid musiqiy performans

Maqsad: O'quvchilarda madaniy oriyatni rivojlantirish va o'zaro hurmatni o'rgatish.

Metodika: Performansni rejalashtirish, tarbiyaviy maqsadlar bilan musiqiy loyihalarni amalga oshirish.

Materiallar: Qo'shiqlar, orkestr asarlari, aktyorlik o'yinlari.

Aktiviyatlar: Loyiha taqdimoti, sahnadagi ijro, qo'shiq aytish va ijro ko'rsatish.

3. Madaniy oriyatni baholash uchun diagnostik materiallar. Bu bo'limda madaniy oriyatni o'lchash va baholashda qo'llaniladigan diagnostik materiallar keltirilgan. Ushbu materiallar o'quvchilarning madaniy va estetik rivojlanishini aniqlashda yordam beradi.

3.1. Diagnostik test №1: Bolalar musiqa asarlari orqali madaniy qadriyatlarni tushunish

Maqsad: O'quvchilarning musiqa orqali madaniy qadriyatlarni qabul qilish darajasini o'lchash.

Test savollari:

✓ Sizningcha, o'zbek xalq musiqasining asosiy qadriyatlari nimalardan iborat?

✓ Madaniy qadriyatlarni musiqada qanday ifodalash mumkin?

3.2. Diagnostik test №2: Musiqiy asarlar va madaniy oriyatni birlashtirish

Maqsad: O'quvchilarning madaniy oriyatni musiqa orqali tushunish va baholash qobiliyatini aniqlash.

Savollar:

✓ Qaysi musiqa asarlari sizga milliy madaniyatni eslatadi?

✓ Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa qanday ahamiyatga ega?

3.3. Musiqiy baholash jadvali: O'quvchilarning madaniy oriyatni shakllantirish darajasini baholash uchun ishlatiladigan jadval. Jadvalda quyidagi mezonlar bo'ladi:

✓ Musiqiy asarlar haqida tushuncha

✓ Madaniy qadriyatlar va ularning musiqa orqali ifodalanishi

- ✓ Performansda madaniy oriyatni ko'rsatish
- ✓ Guruh ishida faol ishtirok etish

Bu ilovalar, bolalar musiqa adabiyotini va madaniy oriyatni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish va baholashda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullaeva, M. (2019). Musiqiy ta'lim metodikasi. Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Avezov, A. (2016). Musiqiy pedagogika: Asoslar va yondashuvlar. Andijon: Andijon davlat pedagogika instituti nashriyoti.
3. Ashurov, M. (2022). Musiqa darslarida ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim nashriyoti.
4. Baxtiyorov, S. (2017). Bolalar musiqasi: Tarixiy rivojlanish va zamonaviy tendensiyalar. Tashkent: Musiqa san'ati nashriyoti.
5. Berdieva, L. (2018). Musiqa ta'limida integratsion yondashuvlar. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim nashriyoti.
6. Djakhongirov, J. (2020). Musiqiy ta'limda madaniy oriyat. Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
7. Frolov, I. (2015). The Role of Music in the Development of Cultural Identity. Moscow: Muzey.
8. Ganieva, N. (2021). Musiqa darslarida estetik rivojlanish. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim nashriyoti.
9. Gulyamov, M. (2019). Madaniy oriyat va musiqa. Samarkand: Samarkand davlat universiteti nashriyoti.
10. Khamdamov, A. (2018). Musiqiy ta'lim metodikalari. Tashkent: Ta'lim va fan.
11. Kuzieva, Z. (2022). Musiqa san'ati va madaniyatni o'rgatish metodikasi. Tashkent: Ziyo-nur.
12. Makhmudov, M. (2017). Musiqa ta'limi va madaniyat. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim nashriyoti.
13. Muxammadiev, B. (2016). Musiqa ta'limi va pedagogik texnologiyalar. Bukhara: Bukhara davlat pedagogika instituti nashriyoti.
14. Nizamov, A. (2019). Musiqa darslarida ijodiy faoliyat. Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

- 15.** O‘rniyozov, B. (2020). O‘zbekiston musiqa madaniyati va bolalar ta’limi. Andijon: Andijon davlat pedagogika instituti nashriyoti.
- 16.** Rashidov, U. (2018). Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa ta’limining roli. Tashkent: O‘zbekiston Ta’lim nashriyoti.
- 17.** Shodiev, S. (2015). Musiqiy estetik tarbiya metodikasi. Tashkent: Tashkent davlat pedagogika universiteti.
- 18.** Shukurova, A. (2017). Musiqiy pedagogika va bolalar ta’limi. Tashkent: O‘zbekiston Ta’lim nashriyoti.
- 19.** Sultonova, F. (2021). Musiqa adabiyoti va estetik did. Tashkent: Ta’lim va fan nashriyoti.
- 20.** Tashkent, L. (2018). Musiqiy pedagogikaning asosiy tamoyillari. Tashkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
- 21.** Tursunov, T. (2020). Musiqa ta’limi va madaniy rivojlanish. Tashkent: Musiqa san’ati nashriyoti.
- 22.** Umidov, Z. (2022). Pedagogik texnologiyalar va musiqa ta’limi. Tashkent: O‘zbekiston Ta’lim nashriyoti.
- 23.** Yusupova, G. (2021). Musiqa va madaniyat: Zamonaviy pedagogik yondashuvlar. Samarkand: Samarkand davlat universiteti.
- 24.** Zayniddinova, R. (2016). Musiqa pedagogikasidagi yangi yondashuvlar. Tashkent: Musiqa san’ati nashriyoti.
- 25.** Bakhtiyorov, S. (2021). Musiqiy san’at va madaniyatni o‘rganish. Tashkent: Tashkent universiteti.
- 26.** Bogomolov, A. (2020). Children’s Music Education in Global Context. London: Music Press.
- 27.** Ibragimov, F. (2019). Musiqa pedagogikasida yangi metodlar. Tashkent: O‘zbekiston Ta’lim nashriyoti.
- 28.** Karpova, I. (2021). Artistic Education and Cultural Identity in Music. Moscow: Classical Music Publications.
- 29.** Levin, L. (2016). Music and Cultural Identity in Children’s Education. Berlin: Springer.

- 30.** Nasrullayev, S. (2020). Innovative Approaches in Music Education. Tashkent: Tashkent State University.
- 31.** Sultangaziyev, B. (2017). O‘zbek musiqa adabiyoti va pedagogik asoslar. Tashkent: O‘zbekiston Ta’lim nashriyoti.
- 32.** Walden, J. (2018). The Integration of Music into Education Systems. New York: Routledge.
- 33.** Wright, A. (2020). Music, Education, and Cultural Values. Oxford: Oxford University Press.
- 34.** Watson, J. (2015). Modern Approaches in Music Education. London: Routledge.
- 35.** Tan, S. (2021). The Influence of Music on Cultural Development in Children. Beijing: Music Press.
- 36.** Zaytsev, D. (2017). The Role of Music in Child Development. Moscow: Pedagogy.
- 37.** Kolesnikova, I. (2019). Aesthetic Development in Children Through Music. St. Petersburg: St. Petersburg University Press.
- 38.** Levchuk, A. (2020). Art and Music Education in Childhood. Moscow: Higher Education Press.
- 39.** Lysenko, A. (2021). Music Education and Its Pedagogical Importance. Kyiv: Ukrainian Music Publications.
- 40.** Boguslavskaya, E. (2017). Pedagogical Approaches to Music Teaching. St. Petersburg: St. Petersburg University Press.

MUNDARIJA

Soʻz boshi	3
Kirish	4
I BOB. BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI VA MADANIY ORIYAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR	16
1.1. Bolalar musiqa adabiyoti tushunchasi va uning tarbiyaviy imkoniyatlari	17
Bolalar musiqa adabiyotining tarixi va rivojlanishi	17
Bolalar musiqa asarlarini oʻrganishning tarbiyaviy ahamiyati	19
Bolalar musiqa asarlari va madaniy qadriyatlarning bogʻliqligi	21
1.2. Madaniy oriyat tushunchasi: maʼnaviy va estetik tamoyillar asosida	24
Madaniy oriyatning taʼriflari va uning pedagogik ahamiyati	25
Madaniy oriyatning shakllanishi: milliy va universal qadriyatlar	27
Madaniy oriyatning psixologik va emotsional komponentlari	30
1.3. Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa roli va ahamiyati	32
Musiqa orqali madaniy oʻzlikni anglash va qadriyatlarni shakllantirish	33
Musiqa rolini emotsional tarbiya va estetik idrokni rivojlantirishdagi roli	35
Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining oʻziga xosligi	37
1.4. Bolalar musiqasi va madaniy qadriyatlarning uzviy bogʻliqligi	40
Bolalar musiqa adabiyotining turli janrlari va madaniy qadriyatlarni aks ettirishi	41
Bolalar musiqasidagi madaniy kontent va uning pedagogik foydasi	43
Madaniy qadriyatlar va musiqa orqali oʻrgatishning pedagogik tamoyillari	46
1-bob boʻyicha umumiy xulosa	49
II BOB. ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA MADANIY ORIYATNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI	51
2.1. Kompetensiyaviy yondashuv asosida madaniy oriyatni rivojlantirish	52
Kompetensiya tushunchasi va uning madaniy oriyatni shakllantirishdagi roli	53
Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy prinsiplari va metodlari	54

Madaniy oriyatni rivojlantirishda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalar	56
2.2. Integrativ va kreativ yondashuvlarning o'rni	59
Integrativ yondashuvning madaniy oriyatni shakllantirishdagi ahamiyati	60
Kreativ metodlar va musiqiy yaratuvchanlikni rivojlantirishning pedagogik vositalari	61
Bolalar musiqa asarlari orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish	64
2.3. Psixo-pedagogik va akselerativ ta'lim texnologiyalari imkoniyatlari	67
Psixologik-pedagogik yondashuvlarning madaniy oriyatga ta'siri	68
Akselerativ ta'lim texnologiyalarining yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati	70
Madaniy oriyatni rivojlantirishda psixologik va didaktik tamoyillarni qo'llash	73
2.4. Germenevtik va intuitiv metodlarning musiqiy tarbiyada qo'llanishi	75
Germenevtik yondashuv: musiqa va madaniyatning interpretatsiyasi	77
Intuitiv yondashuvning musiqa tarbiyasidagi o'rni va afzalliklari	79
Madaniy o'zlikni shakllantirishda musiqaning aks ettirish metodlari	81
2.5. Madaniy refleksiya va emotsional-intellektual yondashuvlar	84
Madaniy refleksiyaning ma'naviy va estetik tarbiya tizimida roli	85
Emotsional-intellektual yondashuvlar orqali madaniy oriyatni shakllantirish	87
Madaniy qadriyatlar va musiqa tahlili: emotsional va intellektual uyg'unlik	90
2-bob bo'yicha umumiy xulosa	93
3-BOB. BOLALAR MUSIQA ADABIYOTI ASOSIDA MADANIY ORİYATNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI	95
3.1. Bolalar musiqa asarlarini tanlash mezonlari va didaktik imkoniyatlari	96
Musiqa asarlarini tanlashda didaktik prinsiplarga e'tibor	97
Madaniy oriyatni aks ettiruvchi musiqiy asarlar tanlovi	98
Musiqiy repertuar va uning tarbiyaviy roli	101
3.2. Madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy repertuarni shakllantirish	104

Madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi musiqiy asarlar va ularning tarbiyaviy xususiyatlari	105
Milliy va global madaniyatni uyg'unlashtiruvchi musiqiy repertuarni yaratish	107
Madaniy o'zlik va universal qadriyatlarni musiqada ifodalash	110
3.3. Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi musiqiy tahlil va interaktiv mashg'ulotlar	112
Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqiy tahlilning o'rni	114
Interaktiv usullar orqali madaniy qadriyatlarni o'rgatish	116
Musiqqa adabiyotidagi madaniy mazmunni analiz qilish metodikasi	119
3.4. Refleksiv-dialogik darslar: madaniy o'zlikni mustahkamlash usullari	121
Refleksiv-dialogik darslar: madaniy oriyatni rivojlantirishda samaradorligi	123
Madaniy o'zlikni mustahkamlashda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqa	126
Madaniy o'zlikni shakllantirishda didaktik va psixologik yondashuvlar	128
3.5. Musiqiy loyihalar va performanslar orqali madaniy o'zini anglashni rivojlantirish	131
Madaniy o'zlikni musiqiy performanslar orqali ifodalash	132
Musiqqa loyihalari orqali madaniy qadriyatlarni tarbiyalash	134
Madaniy oriyatni rivojlantiruvchi loyiha va performans turlari	136
3-bob bo'yicha umumiy xulosa	139
IV BOB. EKSPERIMENTAL ISHLAR VA NATIJALARNING TAHLILI	140
4.1. Tajriba-sinov ishlarining maqsadi, vazifalari va metodologiyasi	141
Tajriba-sinov ishlarining maqsadi va metodologik asoslari	143
O'quvchilarda madaniy oriyatni shakllantirishni o'lchash va baholash usullari	145
4.2. Madaniy oriyatni o'lchash indikatorlari va diagnostik usullar ..	148
Madaniy oriyatni o'lchashda ishlatiladigan indikatorlar	149
Madaniy oriyatni rivojlantirishni baholashda diagnostik vositalar	151
4.3. Musiqqa adabiyoti vositasida madaniy oriyat shakllanishining natijalari	154
Tajriba-sinov natijalarining tahlili va xulosalar	155
Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqaning samaradorligi	157

4.4. Sinov natijalariga asoslangan tavsiyalar va pedagogik takliflar	160
Madaniy oriyatni shakllantirishning samarali metodik tavsiyalari	161
Sinov ishlaridan olingan natijalar asosida pedagogik takliflar	164
4-bob bo'yicha umumiy xulosa	167
XULOSA	168
Tadqiqotning yakuniy xulosalari	169
Pedagogik tavsiyalar va istiqboldagi tadqiqotlar	170
Pedagogik tavsiyalar	171
Istiqboldagi tadqiqotlar	172
Madaniy oriyatni shakllantirishda musiqa adabiyotining o'rni va ahamiyati	173
ILOVALAR	176
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	179

MA'RUFJON ASHUROV ABDUMUTALIBOVICH

**Bolalar musiqa adabiyoti vositasida
madaniy oriyatni shakllantirishning zamonaviy
pedagogik yondashuvlari**

MONOGRAFIYA

Muharrir: D.Karimjanov
Dizayner: S.Habibullayev

Nashriyotga 2025-yil 17-aprelda berildi.
Bosishga 2025-yil 17-aprelda ruxsat etildi.
Bichimi: 84x108 1/16. Hajmi: 11,56 bosma taboq.
Times New Roman garniturasida ofset usulida chop etildi.
Buyurtma raqami: №49 Adadi: 100 dona.

“Al-Bilol” nashriyoti bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahar Fayzilat ko'chasi 34-uy